

politički
ZATVORENIK

Godina XXXV. - siječanj/veljača/ožujak 2024.

BROJ **298**

Sretan Uskrs!

OPET NEMIR PRED USKRS!

Prokletstvo je čovjekove slobode da u većoj ili manjoj mjeri živi neshvaćen. Vjerujući u strogo načelo kauzalnosti kao temelj znanosti, Sigmund Freud je zavaravao sebe i svoje učenike da *psihooanaliza* može predvidjeti čovjekovo ponašanje. Kad dobro znate što se događalo u prošlosti neke osobe, onda možete shvatiti uzroke njezina ponašanja i lakše predvidjeti ili barem naslućivati što se u budućnosti može od nje očekivati. To vrijedi barem za osobe koje u razdoblju odrastanja i sazrijevanja nisu imale traume, različite komplekse i devijantnosti u socijalnom smislu te u okruženju koje ih je formiralo.

Zato je teško predviđati što će učiniti ili kazati predsjednik Zoran Milanović, čovjek koji sve više uživa u radnjama koje poduzima u svome shizofrenom stanju, pritom zaboravljajući na svoj položaj i društvenu ulogu te, što je najbitnije, ne osjećajući ni odgovornost za posljedice takvog svog ponašanja, koje će u pravilu snositi netko drugi. To je plod teške političke i socijalne frustracije, pomiješane s metafizičkim kompleksima, što sve rezultira agresivnim ponašanjem, shizofrenim verbalnim ispadima i "pucanjem po šavovima", a kad se to događa pred kamerama, strašno je i pomisliti što se zbiva daleko od javnosti.

No, jedno je u Milanovićevu ponašanju konstanta: potkapanje nacionalnih institucija i djelovanje protiv hrvatskih državnih interesa. To se može pratiti od njegove predsjedničke inauguracije, obilježene karikaturnom izvedbom državne himne te otklanjanjem lente i trobojnice (a dakako i križa i crkve sv. Marka kao pozadine u povijesnom kadru jednog naroda koji je pretežno katolički!), potom i kršenjem protokola same prisege – od ignoriranja predsjednika Ustavnog suda do nepodizanja desnice – što je sve, kad promatramo unatrag, trebalo shvatiti kao njegov nagovještaj da se Ustava ne će držati! Potvrdu te slutnje doživljavamo ovih dana.

Odgovor na sve je vrlo jednostavan: teško je biti predsjednikom države koju ne voliš, naroda s kojim nemaš ništa blisko, ne osjećajući ništa sveto i nemajući stvarnu vlast, pa nisi u stanju vratiti dugove svojim vjerojnicima – neki u Glini još čekaju, ali je pitanje kad će ih strpljenje izdati! – pa su neizbježne tjeskobe i frustracije koje proizlaze iz te nemoći. Ne može se to riješiti ni fizičkim obračunima (premda se Milanović ponosi svojim *štemerskim* danima, u kojima je, kako se čuje, puno više dobio nego što je dao), a jadni narod ima predsjednika koji se bavi „ozbiljnim stvarima“, poput one tko može napraviti više sklekova ili pretrčati 100 m bez zapuhivanja! No, nažalost, nije mali broj onih koje je svojom jeftinom retorikom – koju neki nazivaju desnom – Milanović obmanuo, pa on kao pravi politički uljez računa na naivnost hrvatskih birača koji bi ga mogli dovesti na čelo vlade.

Zabrinutost zbog mogućnosti takvog raspleta remeti ovaj naš preduskrsni mir. Izopačeni likovi prisiljavaju nas da ne budemo pasivni promatrači nego postanemo aktivni sudionici, oni koji će pomoći da se iz našega političkog života protjeraju blasfemični likovi. Jer, kao da nije slučajno da nam predsjednik države svake godine pred Uskrs priređuje nemir: sjetimo se, naime, prošlogodišnjeg Uskrsa i prijedloga "pomilovanja" Münchenske dvojke! Zašto se to događa? Kakva se negativna kemija stvara u glavi predsjednika jedne države da se bujica shizofrenih izjava izliva iz njega pred malobrojni narod, koji je više zabrinut za njegovu duševno stanje, nego za njegov daljni angažman u politici?

HDPZ je izvanstranačka udruga i nije na nama poticati niti savjetovati za koga da se glasuje na sljedećim izborima. Iskustva imamo, odgovornosti imamo, sjećanje imamo! Možda ne ćemo dočekati sasvim priželjkivane rezultate, ali na nama je učiniti ono što smo oduvijek činili: ponašati se i glasovati po savjesti te u interesu hrvatskog naroda i njegove države. Dajmo svoj glas onima koji ga zaslužuju i koji će se boriti za ciljeve za koje smo se borili i mi! A do izbora, dragi prijatelji, Hrvatice i Hrvati, ma gdje u svijetu bili i čitali naš časopis, u ime članstva, uredništva i svoje osobno, želim vam sretan Uskrs! Neka mir, sreća i Božji blagoslov ispune vaše domove, želi vam vaš

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica
Andelko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: +385 91 229 9690,
+ 385 98 818 697

e-mail: hdpz.podruznica.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK
Bekavac Stjepan
STEGA TISAK d.o.o., Zagreb

Pretplata za Hrvatsku i zemlje Europske unije: 40,00 €
Pretplata za prekomorske zemlje: 66,00 €

IBAN: HR0525030071100009317
Hrvatska poštanska banka d.d. Zagreb
(za devizne uplate vrijedi isti IBAN)

BIC: VBCRHR22

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom.: hdpz1990@gmail.com

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 530,00 €
predposljednja stranica u boji: 460,00 € n
unutarnja crno-bijela stranica: 330,00 €
1/2 crno bijelo: 159,00 €
1/4 crno bijelo: 93,00 €

Slika na naslovnoj stranici:
Blaženka Salavarda: Uskrs

RAZOTKRIVANJE

Ako je netko u tom pogledu i dvojio, događaji iz sredine ožujka razgoltili su hrvatsku političku pozornicu, pa više nitko nema pravo na izgovore.

Zoran Milanović je raspisao saborske izbore (izbore koje Hrvati uporno nazivaju *parlamentarnima*, kao da se njihov parlament ne zove saborom; baš kao što predsjednika vlade stalno nazivaju *premijerom*, pa još čekamo da sve, a ne samo neke stranke umjesto svojih skupština i sabora počnu održavati amerikanizirane *konvencije*, kao da u hrvatskom jeziku konvencija ne označuje nešto sasvim drugo!) za sredinu tjedna, pa je odmah potom priopćio javnosti kako će na tim izborima nastupiti kao nestranačka osoba na listini SDP-a, nakon čega bi, u slučaju izborne pobjede, podnio ostavku na predsjednički položaj te iznova – *horribile dictu!* – preuzeo vodstvo vlade.

Ustavopravni stručnjaci listom su suglasni da je to u neskladu s hrvatskim Ustavom – što Zokija ne priječi da ostavku na predsjednički položaj podnese u posljednji tren, pred samu predaju izbornih listina – ali je posve očito kako je taj bizarni potez u skladu s Milanovićevim višegodišnjim nastojanjem da se rastoče, osramote i obezvrijede institucije države koju on ionako smatra „slučajnom“.

Može se raspravljati o tome, motivira li ga tek bjesomučna taština ili u svemu tome ima i drugih pobuda – od kaznenopravnih do onih geopolitičkih i obavještajnih – ali je zastrašujuća činjenica da je Plenkovićeva vladavina do te mjere iritantna dobrom dijelu nacionalno svjesnih, rodoljubnih Hrvata, da Milanović može računati na potporu nemalog dijela tzv. desnice, pa i hrvatskih branitelja, Hrvata iz BiH i iz iseljeništvu: mnogi od njih spremni su ambalažu pomiješati sa sadržajem, pa se dati zavesti trobojnim celofanom u koji su umotane povremene Milanovićeve verbalne eskapade i objektivno beznačajne opaske na račun Žarka Puhovskog, Milorada Pupovca i sličnih. Pred tim celofanim i kamiončićem praporaca koje je o tuđem trošku a za svoju korist podijelio stoci sitnog zuba, uzmiče i sramotna bilanca prvoga Milanovićeva mandata na čelu vlade, uzmiče i lex Perković, uzmiče i ono hosovsko obilježje koje treba „baciti negdje“, najradije u smeće.

Za nas s druge strane, najzanimljivije od svega jest to da su na koaliciju s ljevicom spremni ne samo MOST – koji je kandidaturu Nikole Grmoje za predsjednika vlade najavio istodobno s Milanovićevom objavom, pokazujući time da nije u dosluhu s Pantovčakom – nego i Domovinski pokret, čije je stvarni šef Mario Radić 10. ožujka otvoreno najavio Plenkovićevu političku smrt (kad je to mogao slutiti samo *vidoviti Milan* ili netko s dubokim grlom s Pantovčaka!), a 14. ožujka je nominalni predsjednik Ivan Penava u središnjem dnevniku NOVE TV nedvosmisleno kazao kako je Domovinski pokret spreman na koaliciju sa SDP-om.

Razlika nije prevelika: *domovinci* odnosno *domovinaši* ne žele imenovati kandidata za predsjednika vlade jer su u Banskim dvorima očito spremni prihvatiti Milanovića; *mostovci* svoga kandidata imaju, što znači da su spremni s ljevicom rušiti HDZ i uz rizik vlastite kompromitacije, ali da mandatara iz druge stranke (SDP-a) nisu spremni prihvatiti, pa bi se – realno govoreći – mogli opet naći u oporbi, te iz te perspektive promatrati kako 22. lipnja u Brezovici vijence „prvome partizanskom odredu“ polažu Milanović, Ivo Josipović i Budimir Lončar, skupa sa svojim *domovinaškim* saveznici, dojučerašnjim savjetnicima (zapravo zakrpa na svojim ljevičarskim, neoboljševičkim *šinjelima*) poput Stjepe Bartulice, Vlade Marića ili Igora Peternela.

A Hrvati? Hrvati će opet uživati Boga svoga, uporno birajući one koji su ih već znali prodavati. Ili će se u panici jednostavno okupiti oko Plenkovićeva HDZ-a, da ih on raskrčmi do kraja. Izraz je to onoga psihološkog fenomena koji se već dulje od pola stoljeća naziva *stockholmskim sindromom*, sindromom neslobodnih, zavedenih, žednih preko vode prevedenih ljudi...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

JOŠ JEDNI PRESUDNI IZBORI ... 2

Zvonimir JONJIĆ

DEMOGRAFIJA, MIGRACIJE,
MIMICE, ŠUICE 4

Alfred OBRANIĆ

NEKOLIKO OPAZAKA O PRILO-
ZIMA ZA LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA 9

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

ŠTO JE CIA ZNALA O HRVATSKOJ
POLITIČKOJ EMIGRACIJI? 22

Darko UTOVAC

HRVATSKI DRŽAVNI SABOR 1942.:
SPOMENICA SKUPINE ZASTUPNI-
KA IZ STUDENOGA 28

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

CVIJA GRČEVIĆ: MOJA
SJEČANJA 31

Stanislav VUKOREP

SUĐENJE PERI CVJETOVIĆU IZ
MAJKOVA 35

Darko UTOVAC

IVAN ŠIMIĆ: MATIJINO STOLJEĆE
RATA 41

Maja RUNJE

JOŠ JEDNI PRESUDNI IZBORI...

Za nekoliko tjedana dio hrvatskih građana izići će na birališta, dok će veliki broj Hrvata tu neobičnu izbornu srijedu provesti u kafićima i na izletištim. Rezultat je to programirane i ustaljene malodušnosti, ali i slabosti političara i političkih programa. Vrijeme sučeljavanja ideologija i programa odavno je prošlo, a upražnjeni prostor ispunili su uglavnom nesposobni tehnokrati svojim floskulama, spletkama i plitkom kombinatorikom.

Na žalost, ruku pod ruku idu korupcija i negativna selekcija političke kaste s demoraliziranim i izmanipuliranim narodom, a iz te se je negativne spirale teško izvući. Takva društvena klima pogoduje brojnoj i dobro organiziranoj, pragmatičnoj i ideološki bezbojnoj klijentelističkoj skupini u HDZ-u. Izlaznost HDZ-ovih birača nikad nije bila upitna; oni znaju što je stranka i što je vlast (neki od njih to znaju još iz olovnoga jugoslavenskog doba!), a na kompromise i političku trgovinu nisu samo naviknuti, nego ih zapravo i priželjkuju.

Piše:

Zvonimir JONJIĆ

čelne suradnje doživljavaju kao izdaju, a s druge strane sudbinu opozicije opravdano doživljavaju kao poraz. Na žalost, načelna politika vrlo često znači i ostanak u opoziciji, odnosno uživanje u saborskoj plaći i saborskoj kantini – ponekom političaru dovoljno, ali biračima zasigurno nije.

Ipak – u trenutku pisanja ovog teksta – u premijersku utrku s položaja predsjednika države uključio se je i Zoran Milanović, najavljujući da će s tog položaja odstupiti nakon eventualnog uspjeha na parlamentarnim izborima. Ideja da nestranački šef države praktično sâm sebi povjeri mandat za sastav vlade s ustavnog je aspekta – blago rečeno – upitna, ali odašilje nam brojne poruke. Naime, ukoliko je Milanović stvarno uvjeren u uspjeh tzv. *kobasičaste* koalicije sastavljene od socijalista, tobožnjih liberala i ostalih, zašto prije najave kandidature nije dao

te bi otklonio dvojbe o ustavnosti i zakonitosti svojeg postupka?

Zašto su izbori u srijedu, a ne u nedjelju, i kome to odgovara? Zašto Milanović želi kratku kampanju? Vjerojatno zato što zna da svaki novi dan kampanje predstavlja dodatni rizik za preuranjeni raspad *kobasičaste* koalicije, i dodatni rizik da se *kobasičasti* balon prijevremeno ispuše te da javnost shvati kako ne pati samo HDZ od političke jalovosti i sklonosti korupciji. Uostalom, uz Milanovića koji je već obnašao sve najvažnije funkcije u državi, ni mnogi drugi *aduti* te koalicije nisu nikakva nova lica niti osvježenje na političkoj sceni. To je također značajna spoznaja – ljevica u Hrvatskoj u zadnja dva desetljeća, uz Milanovića, nije iznjedrila nijednoga ozbiljnog političara. Recikliranje i *rebrandiranje* zorno ukazuju na podkapacitiranost, na nedostatak kadra i ideja.

Ipak, Milanović je najavio izbornu pobjedu i formiranje vlade nacionalnog spasa. Što to u ovom trenutku znači, nije sasvim jasno, ali svakako u tom kontekstu treba imati na umu poruke koje dolaze iz Mosta i Domo-vinskog pokreta, prema kojima je neki oblik suradnje s ljevicom, u pravilu isključujući SDSS i Možemo, ipak moguć. Nesumnjivo je da bi predvodnici stranaka *kobasičaste* koalicije radije vladali bez ikakvih natruha s desnice, i da bi u svoje redove radije prihvatili proletere iz stranke Možemo, a vjerojatno i manjinske zastupnike koji su kao sitni politički trgovci dugi niz godina vjerno držali svijeću Plenkoviću. Ipak, želje su jedno, a realnost drugo; izgleda da ni mnogi na ljevici ne vjeruju u premoćnu pobjedu ljevice.

Sve u svemu, možda je kucnuo tren kad će se Milanoviću isplatiti povremeno koketiranje s desnicom, kao i tren kad će se Plenkoviću i HDZ-u o glavu obiti njihov *ideološki moratorij* odnosno otklon od nacionalnih i konzervativnih ideja i politika, a u korist tobožnjeg europejstva i činovništva koje se tako lako pokorava globalnim

Zoran Milanović (Izvor: Večernji list)

Motivacija ideološki izgrađenih birača mogla bi biti upitna – oni s jedne strane pretjerane kompromise i nena-

ostavku na mjesto predsjednika države, čime bi dokazao da misli ozbiljno

Andrej Plenković (Izvor: Večernji list)

tokovima i tzv. *mainstreamu*. Ipak, sve karte su još uvijek na stolu – kao što se Plenkovića još ne može otpisati, ni s ustavnošću Milanovićeve kandidature se u ovom trenutku ne može računati.

Dakle, umjesto stabilne *plenkovićeve* hrvatsko-srpske koalicije *prišarafljene* korupcijom, klijentelizmom i političkom trgovinom – kakvu smo do jučer očekivali – možda dobijemo nestabilnu i ideološki raznobojnu vladu upitnog roka trajanja. U trećem i najnepovoljnijem scenariju, Hrvatska pada u ruke lijevih aktivista, otvorenih i prikrivenih socijalista te političkih jugoslavena, vjerojatno uz pomoć manjina i ponekoga zalutalog liberala ili „liberala“.

S druge strane, sukobi HDZ-a i Mosta čine se predubokima, kao i osobni animozitet Domovinskog pokreta i njegovih birača prema aktualnom predsjedniku vlade Plenkoviću, a o odbojnosti između desnih stranaka i SDSS-a ne treba trošiti previše riječi. Sve to Plenkoviću komplicira život i udaljava ga kako od premijerske pozicije, tako i od predsjedničke fotelje u samom HDZ-u.

Dok bi Možemo možda i svojevolumogao ostati izvan formalne vlasti, izbjegavajući tako potencijalne političke hipoteke u skoroj borbi za novi mandat u Gradu Zagrebu, drugačija je situacija u Mostu. Poznata je, naime,

glasina o Mostu kao nelojalnu partneru i vječitoj opoziciji, pri čemu je javnost puno svjesnija te glasine negoli činjenice da su mostovci dva puta iz vlasti ispali zato što nisu htjeli biti ničiji *žetončići*, nego politička snaga koju treba shvatiti ozbiljno.

Nekakav politički potencijal i kapital u Mostu zasigurno postoji, vidi se to i iz činjenice da se je stranka stabi-

lizirala i opstala već duži niz godina. Ali, jasno je i da taj kapital ne će biti lako oploditi – treća koalicija s HDZ-om teško je zamisliva, a suradnja s ljevicom mogla bi, ovisno o modelu takve suradnje, proizvesti više štete nego koristi, kako za Most tako i za Hrvatsku.

Po svemu sudeći, slijede nam zanimljivi izbori i razdoblje u kojemu bi moglo doći do ozbiljnijeg preslagivanja političke scene, ali i pojedinih političkih stanaka. No, s obzirom na ozbiljnu situaciju u kojoj se kao narod nalazimo, pravo pitanje glasi: kako postići stvarne društvene i političke promjene? Naime, kadrovske će promjene za narod značiti malo ili nimalo sve dok ne budu popraćene dubokim promjenama društvenoga i političkog sustava. Jer, iz dana u dan postajemo svjesniji – dugoročno je na kocki naše kakvo-takvo blagostanje, ali i nacionalni opstanak; posla je puno, a vrijeme ne radi za nas...

Božo Petrov (Izvor: Večernji list)

DEMOGRAFIJA, MIGRACIJE, MIMICE, ŠUICE

Zašto i mi ne bismo progovorili koju o demografiji i migracijama?

Dva su valjana razloga za potvrdan odgovor. Onaj važniji jest, da kao narod trpimo i osjećamo posljedice katastrofalnoga demografskog stanja hrvatske nacije, i onaj drugi, da smo baš na putu bujici migranata koja se u Europu slijeva iz Azije i Afrike.

Mislio sam da sintagma *antemurale christianitatis* pripada nekim prošlim vremenima, međutim svjedoci smo da je aktualna, ako ne i aktualnija nego prije 500 godina, kad je 1519. papa Lav X. u pismu hrvatskom banu Petru Berislaviću dao Hrvatskoj tu atribuciju. No, da papa Lav X nije bio originalan, potvrđuje pismo koje je hrvatsko plemstvo sa Sabora u Bihaću 10. travnja 1494. uputilo papi Aleksandru VI., tražeći pomoć u ratovanju s Turcima.

Pismo mi se sadržajno i stilski posebno dopalo, vidite zbog čega: „Ovu silu mi već sedamnaest godina zaustavljamo gubeći naša tijela, živote i sva moguća naša dobra, te poput kule i *predziđa kršćanstva* branimo svakodnevnim ratovanjem kršćanske zemlje, koliko nam je to uopće ljudski moguće. Neka Vam dakle po nama bude rečeno ovo: Ako bi mi popustili Tur-

Piše:

Alfred OBRANIĆ

cima, tada bi oni u svako doba mogli zaskočiti kršćanstvo iz Hrvata.“

Vapaj, a spomenuto pismo to jest, da nam se još netko pridruži u ratovanju s Osmanlijama, poslan je samo sedam mjeseci po okončanju krvave Krbavske bitke, kad smo poraženi, izgubivši 12.000 ratnika i plemićko vodstvo na čelu s banom **Derenčinom**.

Povjesničari procjenjuju da je bitka na Krbavskom polju bila prekretnica, posljednji pokušaj hrvatskoga plemstva da se samostalno, bez tuđe pomoći, odupre Turcima, ali i početak demografskog urušavanja hrvatskog naroda zbog velikog broja poginulih, ali još više zbog masovnog raseljavanja odnosno bijega naroda pred Turcima.

Danas, nakon tolikih stoljeća, znamo da pomoć nije stizala ni od pape, niti od europskih careva i kraljeva: ostavili su nas da 400 godina sami ratujemo protiv Osmanlija. Krajnji cilj njihovih osvajačkih pohoda bio je Budim, bio je Beč, a za nas bi danas rekli da smo kolateralne žrtve, makar za razliku od nas Mlečani, Ugri, Habsburgovci i ostali nisu osjetili oštricu turske sablje. Ispada da je to cijena za prostor između Drave i Jadranskoga mora, koji smo kao narod naselili i tu se održali, eto, do današnjih dana.

Primjećujem sličnost između osvajačkih hordi s istoka nekad, prvenstveno Osmanlija i današnjih migranata. Jedni i drugi zagledani su u sunce na Zapadu, da bi naš prostor doživljavali kao nužni prolaz

prema nečemu puno vrjednijem. Dobro dok je tako, da nisu svjesni kako putujući kroz Hrvatsku prolaze Edenskim vrtovima. No, za razliku od migranata s istoka i drugih kontinenata, naši najbliži susjedi svjesni su da je Hrvatska najvrjednija nekretnina na planetu Zemlji, pa je čitava novija povijest, a osobito dvadeseto stoljeće obilježeno ratovima kako bismo očuvali svoj dom.

Jest da nismo bili uvijek uspješni u obrani doma svog, tako da su pojedini istočni dijelovi Lijepe naše, oglodani od poznatih predatora, koji još i danas vrebaju, pokazujući poseban apetit prema Dubrovniku.

S današnjega gledišta možemo točno označiti koji su to bili pogrješni potezi tijekom naše prošlosti, dakle s pozicije 2024. godine. Naša prosudba bila bi bitno drugačija već s platforme 1974. godine, a da ne govorimo kako bismo gledali na iste događaje ako se vratimo još 50 godina unazad, dakle 1924., u vrijeme između dva svjetska rata, kad je Stjepan Radić znao što je najbolje za hrvatski narod, za narod od kojih su 80 posto bili nepismeni seljaci.

Dublje u prošlost ne ću ulaziti, zato jer sve što se dogodilo, naravno da je nepopravljivo. Danas se suočavamo s dva problema koji su naši, hrvatski, ali su isto tako i europski, rekao bih i planetarni, i zato sam naslovio tekst *Demografija, migracije*, a nastavak *Mimice, Šuice*, zbog rime i muzikalnosti naslova, iako bi nas osobe, nositelji tih prezimena, trebali asociirati na temu o kojoj kanim nešto napisati.

A pokrenula me vijest Državnog zavoda za statistiku, objavljena početkom godine u svim medijima: *Lani rođeno samo 32 tisuće djece, najmanje u povijesti Hrvatske*.

Vrijeme je za uzbunu, makar se pad broja novorođenih događa već 80 godina, prema procjenama stručnjaka-demografa ušli smo u fazu u kojoj je proces postao nepovratan. Naime, Hrvatska je davne 1950. imala 95.560 rođenih, 1975. godine 67.060 rođenih, 1990. godine

Akademik Anđelko Akrap (Izvor: Tportal)

55.409, da bismo danas spali na samo 32.047 rođene djece.

S obzirom na kontinuirani pad broja rođenih, može se zaključiti da su zbog nečinjenja odgovorne sve vlade Republike Hrvatske, kao i one iz sastava komunističke Jugoslavije. Ispit iz demografije nije položila niti jedna hrvatska vlada, pa tako ni ova koja nas trenutno vodi, kao da nije svjesna težine problema, kao da ne čuje upozorenja naših vrsnih demografa **dr. sc. Stjepana Šterca** i **dr. sc. Anđelka Akrapa**, koji već dva desetljeća tumače studentima, ali i političarima, gdje je granica održivosti. Konkretno, tamo gdje je udio djece do 14 godina u populaciji 20 posto ili više, sustav je održiv (npr. u Hrvatskoj devedesetih godina), dok je s postojećim udjelom djece od 14 posto sustav neodrživ.

Podsjetimo, da je više od 58 tisuća učenika osnovnih i srednjih škola Hrvatska izgubila u proteklom desetljeću – prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja. Sasvim je izvjesno da će broj djece koja će pristizati u školske klupe, srednje škole i fakultete sljedećih godina biti sve manji i to pod uvjetom da se zaustavi iseljavanje, u protivnom slijedi katastrofa.

Dakle, kao posljedica opisanih trendova, svi javni sustavi bit će teško uzdrmani, a osobito odgojno-obrazovni čija opstojnost izravno ovisi o broju djece. Ako se nastavi ovim tempom, nestaje čitav školski sustav. Možemo mi nadoknaditi radnike uvozom, ali ne ćemo uvoziti djecu.

No, osim sve manje rođenih, najveći problem države Hrvatske jest činjenica, da se u posljednjih deset godina iselilo 400.000 ljudi najvitalnije dobi. Takav gubitak uzdrmao bi i daleko brojnije nacije, kao i gospodarski snažnije države, nego što je naša Hrvatska. Iseljavanje koje smo imali od ulaska u Europsku uniju do danas, već je viđeno više puta u posljednjih stotinu godina, ali ipak, ovo zadnje je najnepovoljnije, jer za razliku od prije spomenutih, kad bi se generacije brzo obnovile zbog visokog fertiliteta, danas svako iseljavanje znači gotovo nepopravljivi udar na dobnu strukturu stanovništva, nedostatak radne snage i ubrzavanje ionako nepovoljnih demografskih trendova.

Pošto je bilo kakav pozitivan demografski iskorak vezan na gospodarski rast, kao da se zaboravlja da su naši ljudi iselili zbog egzistencijalnih problema i zbog lošeg odnosa poslodavaca prema njima, faktično su potjerani. A to je ključno pitanje – zašto je hrvatsko gospodarstvo odbacilo toliki broj naših iseljenih građana ili: kako privući netom iseljene ljude iz Hrvatske ili pak potomke naših iseljenika iz Južne Amerike?

Sada bi ih trebala zamijeniti uvozna radna snaga, a veliki dio poslodavaca samo želi dobiti jeftinu radnu snagu, dok troškove integracije nastoje prevaliti na čitavo društvo. Iskustva razvijenih europskih zemalja pokazuju, da integraciju prate veliki problemi i veliki troškovi, a mi nažalost nemamo razrađenu ni migracijsku, niti integracijsku politiku, pošto je vlada izradu tih bitnih dokumenata daljnjeg razvoja, mimo upozorenja struke, povjerala Ministarstvu unutarnjih poslova (MUP), koje nije kompetentno za izradu takvih dokumenata.

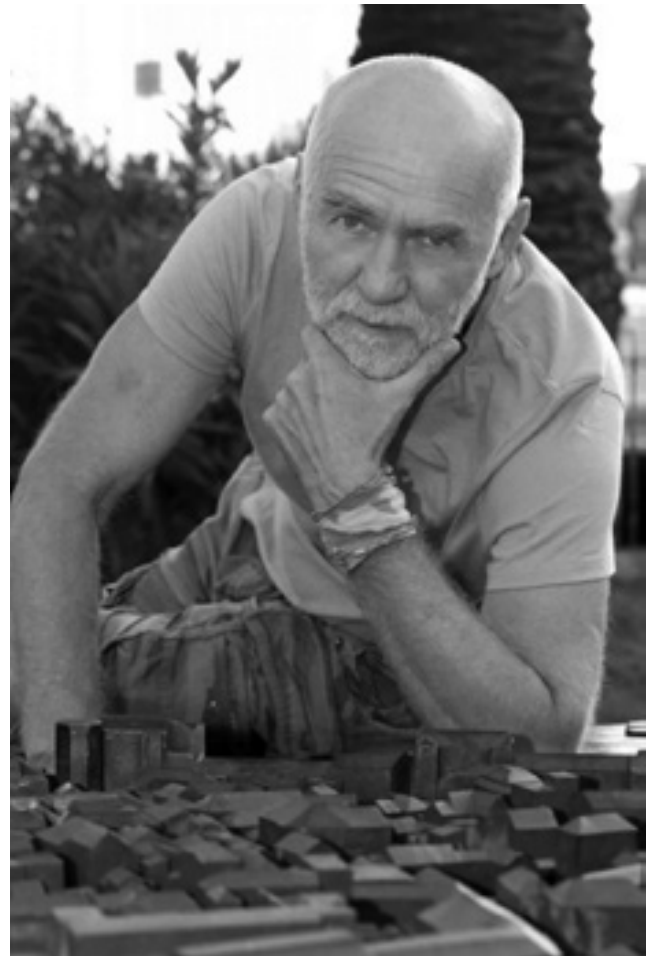
Slično je sa Strategijom demografske revitalizacije, koju su izradili ljudi od kojih se mnogi nikad nisu bavili demografijom, niti su pisali znanstvene radove o toj problematici. Stoga nije čudno, da Strategiju čini popis velikih želja, nema nijedne konkretne strateške mjere, pa ni konkretnih poticajnih mjera za povratak hrvatskih iseljenika.

A što se tiče stranih radnika, naglašava profesor Šterc, nisam za model integriranja i asimilacije, kako to zagovaraju sociolozi, nego za funkcionalno uključivanje novog stanovništva u sredinu. To znači da doseljenici prihvaćaju način života nove sredine, vrijednosni sustav u

Hrvatskoj, što je jedna od temeljnih zakonitosti migriranja.

U funkcionalno uključivanje doseljenika treba se uključiti država, s tim da veći dio troškova trebaju podmiriti poslodavci, a ne da se dopušta poslodavcima da u stan od 100 četvornih metara natrpaju trideset ljudi, što se svodi na izrabljivanje i podcjenjivanje ljudskog dostojanstva. Time im šaljemo poruku kako i ne želimo da se uklope u društvo. Naravno, imigracijska politika u sklopu šire migracijske politike mora biti racionalna, planska i selektivna, kako tvrde svi ozbiljni znanstvenici na svim svjetskim sveučilištima – govori profesor Šterc.

Prema najnovijim podacima Eurostata i UN-a, Hrvati su najstarija nacija na svijetu, s petinom građana u dobi od 60 do 74 godine i stoga su mnoge mjere neuporabive. Recimo, prema ocjeni stručnjaka, određene propuste ne možemo više nadoknaditi mada imamo dobre pronatalitetne mjere, čak bolje od mnogih europskih država, zato jer smo generacijama zakasnili s pronatalitetnim

dr. Stjepan Šterc (Izvor: Tportal)

Neven Mimica, jedan od eurobirokrata kojega hrvatska povijest ne će zabilježiti (Izvor: Večernji list)

politikama. Na primjer Lika i dijelovi Slavonije toliko su demografski stari, da nemaju bioloških kapaciteta za ikakvu demografsku revitalizaciju.

No, nije propuštena prilika za povratak iseljenika, kako onih koji su napustili Hrvatsku posljednjih deset godina, tako i potomaka naših starijih iseljenika, pri čemu mislim prvenstveno na njihovu brojnost u Južnoj Americi. Ali, ako se odmah ne poduzmu odgovarajuće mjere putem državnih ureda, prvenstveno Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija (MVPEI), ta prilika će postati nepovratna.

Svi znaju kako je prvi uvjet za povratak iseljenika dobivanje hrvatskoga državljanstva. Očekivao bih da MVPEI ide maksimalno na ruku zainteresira-

nim potomcima naših u Argentini, Čileu, Paragvaju, Boliviji, Brazilu, Venezueli, ali ne – zainteresirani putuju tisuće kilometara do konzularnih ureda i nakon duge birokratske gnjavaže, čeka se i do 4 godine na pozitivno rješenje. Počeo sam vjerovati da našoj vlasti iz nekog razloga ne odgovara povratak naših iseljenika u domovinu, kao što im ne odgovara da im se osigura dopisno ili elektroničko glasovanje prilikom izbora za Hrvatski sabor.

Ali postoje iznimke koje potvrđuju pravilo. Upravo danas pročitah kako je 15-godišnji nogometaš iz Brazila, **Rafael Gomez Cirina zvan Belinho**, dobio začas državljanstvo i uvrstio se u pionirsku ekipu NK Dinama u Zagrebu. Pošto je svako novo priskrbjeno državljanstvo prije svega zasluga Ministarstva vanjskih poslova, na spomenutom primjeru nogometaša, čestitam ministru **Gordanu Grliću Radmanu** što je vodio računa o hrvatskim prioritetima.

Zbog neuređenosti sustava, predaleko smo otišli u negativnom smislu, propustili smo definirati demografsku i migracijsku politiku, a neki procesi su nepovratni, tako da je doista ugrožen opstanak hrvatskoga naroda, a hrvatski građani žive u uvjerenju da su potrebne tek male promjene, slušajući izjave najodgovornijih političara europskog ranga. To je razlog i najava, da sam stupio na tzv. „glazbeni“ dio naslova ovoga teksta – *mimice i šuice*. Jasno, da sam se poslužio prezimenima konkretnih ljudi koji su zauzimali najviše rangirane pozicije u Europskoj uniji, kao **Neven Mimica**, ili još uvijek zauzimaju, kao **Dubravka Šuica**.

Mimica je je u razdoblju 2014.-2020. bio povjerenik EU za međunarodnu suradnju i razvoj. Pošto EU osigurava 60 posto međunarodne pomoći zemljama u razvoju, može se reći da je Mimica vodio financijski najmoćniji resor EU-a. Ilustracije radi, od 2016.-2020. samo u Africi implementirano je 88 milijardi eura pomoći. S partnerima iz nerazvijenog svijeta, ipak pretežito iz Afrike, Mimica je dogovarao i realizirao programe pomoći za iskorjenjivanje siromaštva, održivog razvoja, čiji je krajnji cilj bio usporiti, ako ne i posve zaustaviti masovnu migraciju afričkog stanovništva prema Europi.

Mimica je danas prošlo svršeno vrijeme, no uvrstio sam ga u ovaj tekst zbog važnosti resora kojemu je bio na čelu, zato jer je naše gore list, zato jer bi se barem danas mogao izjasniti, nakon 8 godina suzdržanosti po čemu je bio poznat i na koncu zato jer mi je njegovo prezime odgovaralo kako bi naslov ovoga teksta dobio glazbenu komponentu i sonetnu formu. Može se reći, da se nitko nije požalio na njegov rad, no poznato je, da ni rezultati njegova rada nisu primijećeni u medijima.

Pamtim ga po suhoparnim izjavama, tipičnim za europske birokrate, ali ulaganjem ogromnog novca u Afriku izjavio je, da će to osim smanjenja siromaštva imati za posljedicu i zaustavljanje migracija afričkog stanovništva prema Europi. Nisam primijetio da su ikad objavljeni rezultati, npr. koliko migranata stiže u Europu danas nakon toga neizmerno skupog programa, a koliko bi pristizalo da nije bilo tog ulaganja. Ako pozitivnih rezultata nema, program treba proglasiti neuspješnim, a sve izjave europskih čelnika koji su projekt pripremili i provodili, običnim floskulama.

Mislim, da je za nas Hrvate *demografija* prva i najvažnija tema, pogotovo ako će jednoga dana *Mimičin* projekt početi davati rezultate, kolone migranata kroz Hrvatsku će se ugasiti, čitava Europa će ga slaviti, zato jer bi nas oslobodio modernih osvajača bez oružja, koji su već do danas ovladali mnogim europskim gradovima, a pitanje je dana kada će pokleknuti prva europska država. No, da smo demografski u plusu, mogli bismo

Dubravka Šuica nije svladala legendarni dubrovački poučak: sloboda se ne prodaje ni za kakvo blago (Izvor: Večernji list)

se sami nositi i s hordom migranata, a ovako kada nas puno više umire nego se rađa, kao nacija smo deficitarni, pa prostor i pozicije zauzimaju vitalniji – došljaci iz Azije i Afrike.

Mi Hrvati, imamo na papiru dva ključna čovjeka – Nevena Mimicu i Dubravku Šuicu - koji mogu riješiti dva najkrupnija problema s kojim se trenutno suočavaju manje-više svi europski narodi, odnosno EU u cjelini kao savez europskih država.

Mimičin projekt zaustavljanja migracije nije uspio, on se u međuvremenu povukao u mirovinu bez posljedica za fijasno, pa ne ću na njega trošiti riječi, ali ću se posvetiti liku i djelu Dubravke Šuice, aktualne potpredsjednice Europske vlade s naglaskom da je posebno posvećena pitanjima demografije i demokracije.

Pročitao sam stotinu tekstova u kojima se raspravlja i nude rješenja za otvorena demografska pitanja, ali nitko, doslovce nitko ne spominje Dubravku Šuicu, nitko ne pita, što Vi kao osoba br. 2 u Europskoj uniji i, još važnije, kao osoba br. 1 za demografiju i demokraciju mislite, kako to treba riješiti? Odgovor na to pitanje je jasan, Dubravka Šuica je živi primjer tzv. Petrova načela: postavljena je na poziciju koja premašuje njezinu sposobnost i stečena znanja te je tako dosegla razinu vlastite nekompetentnosti.

Ona je tipični hijerarhijski penjač, samodopadan i nekritičan prema sebi, ali sve to vješto kamuflira pripremljenim parolama i floskulama u javnim nastupima. Nakon ruske agresije na Ukrajinu i rata na Bliskom istoku europski čelnici sve češće govore, kako je u takvoj situaciji nedopustivo da Europska unija nema posebnog povjerenika za obranu. Ako se to dogodi, a Dubravka Šuica bude trenutno bez drugih obveza, nisam siguran, da ne bi prihvatila voditi i taj osjetljivi resor s kompetencijom kojom vodi demografiju.

Predsjednik vlade **Andrej Plenković** ni inače se nije baš proslavio odabirom najbližih suradnika, ali

izbor Dubravke Šuice za potpredsjednicu EU svakako je vrhunski promašaj.

A jeste li ikada zapazili da je bilo koji od europskih dužnosnika dragovoljno odstupio iz bilo kojega razloga? Jasno da niste, pošto ima jedna važna spona, koja im ne da napustiti stečenu poziciju. Naime, EU ne škrtari na svojim eurobirokratima, znajući da su im oni najvjerniji „vojnici partije“: tek usput, potpredsjednica Europske komisije plaćena je deset puta više od našeg predsjednika vlade. Naravno, da ne će napustiti stečeni položaj, malo ih je koji bi to učinili, a Dubravka Šuica svakako ne spada u takvu manjinu, dapače.

Na koncu bih podsjetio naše čitatelje i članove HDPZ-a na razdoblje, kad je Dubravka Šuica bila *sve i sva* u Dubrovniku, ravnateljica Gimnazije Dubrovnik 1996.-2.000., gradonačelnica Dubrovnika 2001.-2009., predsjednica HDZ-a Dubrovnik 1998.-2014. Njezin daljnji politički uspon ne spominjem, ukratko, postala je planetarno poznata.

U vrijeme dok je Dubravka Šuica bila gradonačelnica, našu Podružnicu Dubrovnik, vodio je gospodin **Augustin Franić**. I to veoma uspješno. Kao tadašnji predsjednik HDPZ-a mogu ocijeniti, da je Podružnica Dubrovnik baš zahva-

ljujući dr. Franiću bila najvitalnija i najaktivnija, pa je tako u tom razdoblju naš Augustin objavio nekoliko knjiga u nakladi Hrvatskog društva političkih zatvorenika: *KPD Lepoglava - mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, Svećenici-mučenici svjedoci komunističkog progona, Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika žrtva i mučenik s Dakse, te KPD Stara Gradiška mučilište i gubilište hrvatskih političkih uznika.*

Rođen u Dubrovniku, osnovno i srednje obrazovanje stekao također u Dubrovniku, osuđen s grupom dubrovačkih mladića (19) na 9 godina robije, koju je izdržavao u kaznionicama Stara Gradiška i Lepoglava, pa je spomenute knjige mogao napisati kao doista vjerodostojan svjedok. Jedan od supatnika iz grupe mladih Dubrovčana bio je **Stjepan Wollitz**, student agronomije, kojega je UDB-a ocijenila kao najopasnijeg i predvidjela za njega smrtnu kaznu. No, tijekom suđenja se pokazalo da protiv njega nema ni izmišljenih dokaza da bi se izrekla najstroža kazna, pa su ga s leđa ustrijelili prilikom izvođenja iz sudnice – bilo je to 1947. na stubištu iz dvorane dubrovačke Gimnazije.

Sve prethodno što sam pobrojio pripada Dubrovniku – *zbivanja i ljudi*, ali kad je gospodar Franić 2006. pokrenuo postupak, da se na zgradu Dubrovačke gimnazije, na mjestu gdje je ubijen njegov prijatelj i sudrug na suđenju, Stjepan Wollitz, postavi spomen-ploča, naišao je na protivljenje kao da je zahtjev predao u Nišu, a ne u svome rodnom gradu. Odbijali su ga svi redom – Gimnazija, Grad Dubrovnik, Županija dubrovačka s izgovorom nenadležnosti.

Gospar Franić piše i pet godina moli sve koji bi mogli odobriti ili pomoći, da bi konačno 2011. dobio odobrenje, pa je ploča 23. kolovoza te godine, na Dan sjećanja na totalitarne sustave, napokon postavljena. Gospar Franić bio je toliko sretan i ganut, da je po otvorenju spomen-ploče, dok je još stajao na ljestvama i skidao zastor s ploče, zapjevao Lijepu našu – gromko, kao nikad prije niti po-

Stjepan Wollitz, ubijeni hrvatski rodoljub

Wollitz je, kao i toliki drugi, "ubijen pri pokušaju bijega"

slije u životu, a mi nazočni smo ga istom snagom podržali.

Nezaboravan doživljaj, vjerujem da je melodija naše divne himne doprla do nebesa, do prebivališta Stjepana Wollitza u čiju čast i slavu smo se skupili. Bio sam sudionik i jedan od govornika na svečanosti povodom postavljenja spomen-ploče, pa navodim dio mojih tada izgovorenih riječi:

„U svibanjsko predevečerje, davne 1947. godine na stubama koje su nekada vodile do gimnastičke dvorane dubrovačke gimnazije, koja je poslužila kao sudnica, ubijen je s leđa udbaškim metcima u 28. godini života vaš i naš sugrađanin Stjepan Wollitz. Još jedna žrtva u niski komunističkih zločina počinjenih od listopada 1944. kada su partizani ušli u Dubrovnik i započeli masovne likvi-

dacije uglednih Hrvata. Najprije ubijanja bez ikakva suda i suđenja – svima su znana stratišta na Orsuli i Daksi – a nakon toga, da forma bude zadovoljena, tzv. suđenja *u ime naroda*, gdje su presude bile smrt strijeljanjem ili duge vremenske kazne uz gubitak prava i konfiskaciju imovine. Ovo posljednje bilo im je osobito privlačno, tako da su mnogi građani izgubili glavu samo radi toga jer su bili imućni.“

Kao što rekoh, toga 23. kolovoza 2011. nije bilo sretnijeg čovjeka od gospara Augustina Franića, pošto je unatoč svim podmetanjima i preprekama ipak doveo svoj projekt do kraja, svima je oprostio i sve je pozvao na otvorenje. S obzirom na to da se spomen-pločom osim ubojstva Stjepana Wollitza obilježavalo i podsjećalo građane na osudu 19 mladih Dubrovčana, članova organizacije Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), osuđenih na 134 godine robjice, smatrao je to važnim događajem za svoje sugrađane, za svoj grad, ali očito nisu svi dijelili njegovo mišljenje.

Tada aktualni gradonačelnik nije se odazvao, bivša ravnateljica Gimnazije i bivša gradonačelnica isto tako, dubrovački biskup se ispričao zbog drugih obveza, došao je čiste savjesti župan **Nikola Dobrosavić** i aktivno sudjelovao u svečanosti. Tako je to bilo onda, a nažalost nije se ništa promijenilo do današnjih dana. Bio bih zadovoljan, da se mogu ponositi političarima, pogotovo onima koji predstavljaju Hrvatsku u svijetu, kao što se ponosim plejadom naših znanstvenika koji djeluju u vrhunskim institucijama diljem svijeta, čiji su radovi objavljeni i spadaju u vrh svjetske znanosti, na korist svim ljudima svijeta, a na slavu domovine iz koje su potekli.

A što kao rezultat svoga rada mogu navesti političari. Za svoj grad, za svoju domovinu, za svoj narod – jedno veliko ništa. Mogu unucima nabrajati koje su sve funkcije obnašali i za koliko im se pritom podebljala Visa kartica. Mršavo, jadno. Fra **Vjeko Božo Jarak**, prije desetak godina autor mnogih tekstova objavljenih u *Političkom zatvoreniku* za takve je znao reći *bijedine bijede bijeda!*

Alfred Obranić i Augustin Franić prigodom otkrivanja spomen-ploče Stjepanu Wollitzu u Dubrovniku; gradonačelnica je bila među onima koji su u tom trenutku imali drugog posla

NEKOLIKO OPAZAKA O PRILOZIMA ZA LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA

Da je hrvatski narod u obje Jugoslavije bio porobljen, danas ne treba posebno dokazivati: pri-sebni i nepristrani ljudi to znaju; onima koji tvrde drugačije to se ni ne može dokazati, jer oni ne žele raspravljati o činjenicama niti razmišljaju u kategorijama dokaza, nego su im i glava i srce i dalje u Beogradu, Moskvi, Bruxellesu ili drugdje, u svakom slučaju – izvan Hrvatske.

No, koliko je Hrvata doista čamilo u jugoslavenskim tamnicama, druga je stvar. O njoj je potrebno razgovarati i nju će – kad hrvatska država jednom bude doista hrvatska, a ne tek jugoslavenska gubernija ili globalistička kolonija oмотana celofanom u bojama hrvatske trobojnice – biti nužno znanstveno utvrđivati, baš kao što će se i broj žrtava jasenovačkoga i drugih logora znanstveno utvrđivati, kako se na historiografsko-sociološkoj razini ne bismo – kao što to barem od Balkanskih ratova čine, recimo, *braća Srbi* – olako razmetali brojkama za koje bi nam se moglo prigovoriti i onom duhovitošću kojom je jedan **Cervantesov** komentator očešao srednjovjekovne opise bitaka u kojima sudjelovahu, tobože, stotine tisuća vojnika: jamačno bi ih i u tim bitkama bilo manje, da ih je srednjovjekovni kroničar morao hraniti.

Popis hrvatskih političkih uznika posao je za državne institute, ne za udruge, kamoli za pojedince (pa ni one na koje se možda ne odnosi ona *timeo hominem unius libri*). Jer, nije to samo prijepis kazničkih upisnika niti prebiranje objavljenih uspomena pojedinih robijaša. Ne može se tom problemu doskočiti ni preuzimanjem evidencije vladina tijela koje je ljupkim hrvatskim jezikom nazvano Administrativnom komisijom, a koje je već desetljećima mjerodavno za priznanje svojstva hrvatskoga političkog uznika.

Svatko tko o tome išta znade, znade da je prepisivanje imena iz tih upisnika i tih knjiga manji i manje zahtjevni dio pothvata koji uključuje pregled stotina i sto-

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

tina arhivskih fondova i zbirki u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Austriji, Italiji, Njemačkoj i drugdje, te listanje stotina tisuća novinskih stranica. Zato se ne treba zavaravati: za sve to pojedinci i udruge nemaju ni dovoljno znanja ni

dovoljno novca, nedostaju im i tehničke mogućnosti – jer ne stoje dokumenti na jednoj hrpi koju treba samo prebrati, već ih valja tražiti na stotinama mjesta – a svakako nemaju ni dosta vremena, jer je za taj posao cijeli jedan prosječni ljudski vijek premalo.

Nažalost, tamo gdje države nema ili gdje ona ne će, sve je prepušteno ljubavi, samoprijegoru i volji malobrojnih. Ono što oni naprave, treba sokoliti i hvaliti,

POLITIČKA POVIJEST

ČLANOVI DRUŠTVA »HRVATSKI POLITIČKI KAŽNJENICI« IZ 1940.

Banja Luka: Viktor Oulić, odvjetnik.
Banjovci, kotar Benkevasi: Miro Troskot, seljak, Tomo Polegubić, seljak, Jaki Baradić, seljak, Petar Polegubić, seljak, Marija Šerija, seljarka, Marko Marinković, seljak, Križan Bulat, seljak, Andrija Krajčević, seljak.
Novigrad: Juro Gorčić, seljak.
Posedarje: Juko Klenc, seljak.
Predragre: Mariko Čušina, seljak.
Starigrad: Nikola Buljota, radnik, Ante Bradić, seljak, Vicko Butarin, gostioničar, Šime Butarin, seljak.
Tribalj: Kuzman Vukić, mornar, Ivo Sjač, seljak, Mile Sjač, seljak, Josip Vukić, trg. pomoćnik.
Biograd na moru: Ivan Ribić, mornar.
Sušak: Miroslav Hrdina, radnik, seljak, Ante Dražić, seljak, Drago Dian, seljak, Šime Šmokić, Šime Šmokić, seljak, Josip Ojica, seljak.
Vik: Miro Kaporčić.
Kapela, kotar Bjelovar: Blaž Budalec, seljak.
Severica: Marija Budalec, seljarka.
Brijuni: Pero Ferković, seljak.
Črlićevci: Stjepan Galparović, zid. pomoćnik.
Čakovec: Mijo Zdenec, zidar.
Maribor: Mijo Zdenec, zidar.
Zeljava: August Šoltarić, kovač.
Martinci, kotar Čazma: Đuro Furjan, bravar, Milko Sipešin, seljak.
Šušak, kotar Đurđevac: Adilf Milar, seljak.
Brod na Kupi: Josip Galparović.
Dubrovnik: Ogrja Šušić, radnik.
Buševci: Antun Budrović, kroat.
Dakovo: Anka Šušić, činovnica, Antun Herman, postolar, Franjo Čarović, pis. pomoćnik, Drago Devčić, trg. Aleksandar Orsa, stol. pomoćnik, Miro Kiharić, barabar, Simun Mikić, trg., Juro Mikić, mehaničar, Andrija Timan, pošt. pošt., Luka Špičić, seljak.
Štitarci: Stipe Klarić, seljak.
Bernardovci: Ivan Rulčić, trgovac.
Križevci: Janko Šuhan, seljak.
Vinjer: Đuro Matonić, stud.
Rivanjski: Miro Dolan, seljarka, Milko Dolan, seljak, Šipo Dolan, seljak, Ante Dolan, seljak.
Karinja: Miro Brijunić, seljak, Žvo Brijunić, seljak, Nikola Križević, trg. Milan Šilović, seljak, Nikola Matijević, student, Josip Matijević, stud.
Kuči: Tomo Bilan, fotograf.
Brinjski: Ljiljana Sudar, seljak.
Ličko: Leko: Nikola Rapičić, student.
Lički Novi: N. Frančić, seljak.
Lički Ostak: Martin Dolan, seljak, Miro Zlatović, seljak, dr. Fran Bradić, jurist.
Lukovo Šugarje: Nikola Devčić, seljak, Karlo Šarić, seljak, Pavao Prvičić, seljak, Josip Prvičić, seljak, Pavica Prvičić, seljak, Mica Prvičić, se-

ljak, Vid Prvičić, seljak, Lovro Prvičić, seljak, Boko Prvičić, seljak, Martin Prvičić, seljak, Ivan Devčić, seljak, Ivan Đorđević, seljak, Martin Đorđević, seljak, Stipo Prvičić, seljak, Pavao I. Devčić, seljak, Pavao S. Devčić, seljak, Ivan Devčić, seljak, Ivica Dolan, seljak, Martin M. Dolan, seljak, Martin N. Dolan, seljak, Lovro Dolan, seljak, Marko Devčić, seljak, Nikola Devčić, seljak, I. Stipe Devčić.
Matulski: Miro Buljović, trgovac.
Novosela: I. Tomljenović.
Buševci: Đuro Babić, seljak, Josip Barić, seljak, Đuro Šuper, seljak, Leopold Šuper, seljak, Ante Šuper, postolar.
Devčići Dragi: Miro Devčić, seljarka, Zorka Devčić, seljarka, Dražica Devčić, seljarka.
Bežina: Čedo Vico, epinjar.
Čespići: Jandri Dolan, gostioničar, Marko Friković, remenar, Pero Friković, seljak, Juraj Friković, trgovski pomoćnik, Vjekoslav Bedeković, trg. pomoćnik, Josip Japrašić, por. činovnik, Ivan Abramović, kroj. pomoćnik, Nikola Asanđajić, trgovac, Vinko Miličević, trg. Ivan Marković, seljak, Nada Kolačević, kućavica, Albin Nemerschmidt, tapetar, Ivan Tomljenović, student, Josip Čačin, narednik, N. Mikić, student, Tomo Nikić, trg. pomoćnik, Franjo Fročić, radnik, Ivan Kolačević, knjižar, N. Mikić, trgovac, Mate Mikić, trgovac, Ogrja Mikić, trgovac, Ivo Šilović, seljak, Mato Šmokić, seljak.
Buševci: Milan Stedić, kovač, Stjepan Viskranović,ugar.
Odra: Miro Markulin, seljarka, Luka Markulin, seljak, Peter Markulin, seljak, Stjepan Markulin, seljak, Stjepan Markulin ml.
Poljice: Marjan Kalman, mornar.
Ludbri: Miro Kalman, zidar, Tomo Kalman, zidar.
Dražice: Josip Galović, seljak, Tom Španić, seljak.
Zastrebarski: Ivo Papić, pravnik.
Bariševci: Ivan Bernardić, trg. pomoćnik.
Karlovac: Ante Špehanec, princ. činovnik, Valmir Močnjak, knjižar.
Rešice: Mijo Jelić, seljak.
Kala: Polko Jelić, trg. pomoćnik.
Delakovec: Ivan Tomasić, seljak, Stjepan Tomasić, seljak, Antun Vujak, seljak, Stjepan Vujak, seljak, Stjepan Sabot, Stjepan Peter, tesar, Josip Prvičić, seljak.
Ferice: Ivo Glavić, seljak.
Gola: Ogrja Rulčić, seljak.
Grbelevci: Rudolf Špić, seljak.
Hlebine: Stjepan Petrović, trg. pomoćnik.
Imenje: Miro Fikar, seljak.
Kaprinjski: Ivo Oštrić, seljak, Rudolf Vukić, tesar, Mijo Bak, trg. pomoćnik, Stjepan Prvičić, seljak, Ivan Krupić, seljak.
Novakici: Štiro Subčinec, seljak, Stjepan Vrdnić, seljak, Ivan Šrok, seljak, Vinko Novak, seljak.
Otokci: Janko Varga, seljak.
Torčec: Marija Glavić, seljarka.
Traki: Mijo Hronić, seljak, Franjo Hronić, seljak, Stjepan Hronić, seljak, Tomo Mžurin, seljak, Ivan Horvatović, seljak, Imbro Jandrić, seljak.

GLASNIK HDZ-a KOLOVOZA 1990

Glasnik HDZ-a je u kolovozu 1990. objavio popis članova
Društva hrvatskih političkih osuđenika

jer: i najmanji korak bolji je od nikakva, i najmanji uspjeh vrijedi više od pasivnoga, nijemog mirenja s neuspjehom. I sve dok su ljudi koji na tome rade svjesni da plod njihova rada može biti samo djelomičan – to jest, dok ne svojataju pravo na konačne i potpune istine – njihov rad zaslužuje potporu i pohvalu.

A nažalost su se odvajkada na to odlučivali samo rijetki. (Premda u tom kontekstu valja spomenuti da je od 1991. do 2002. postojala Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata koju je osnovao Hrvatski sabor. Nije utvrđivanje hrvatskih političkih uznika kroz povijest ulazilo u njezine osnovne zadaće, ali bi ona – da nije silom ukinuta – i na tom planu bila zacijelo nešto učinila.)

A prvi meni poznati pokušaj početka rada na tom području je „Izvadak iz čisla naših osuda u domovini“, koji je 1934. objavljen u emigrantskom godišnjaku *Nezavisna Hrvatska Država* što ga je uredio **dr. Mile Budak**. (Svojedobno smo objavili pretisak tog popisa i u *Političkom zatvoreniku*.)

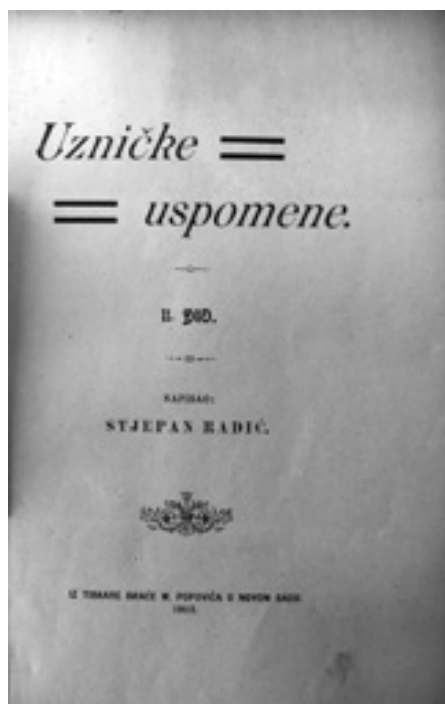
Šest godina kasnije uslijedio je drugi: uoči proglašenja Nezavisne Države Hrvatske u krilu Društva hrvatskih političkih kažnjenika nastala je inicijativa da se napravi popis hrvatskih političkih uznika. Sama ta udruga utemeljena je u razmjerno uskom krugu uznika oslobođenih nakon proglašenja banovine Hrvatske, kad su, pored jugoslavenskih komunističkih privedenih i konfiniranih u Zagrebu, Osijeku, Lepoglavi, Kerestincu i drugdje, nove stotine hrvatskih nacionalista završile u **Maček-Šubašićevim** konc-logorima u Lepoglavi i Krušćici.

Ni ta druga inicijativa, dakle, nije imala potporu vlasti, pa se i zbog toga i zbog kratkoće vremena u radu nije ni odmaknulo puno: **Maček** je trubio kako je vrijeme da Hrvati punom parom zabrode u slavenstvo i jugoslavenstvo, a **Šubašić** je jedva dočekao kad će i na područje banovine Hrvatske protegnuti propis prema kojemu su i redarstvene vlasti – ne samo sudovi! – mogli prognati, pa i na dulje vrijeme pritvoriti nepoćudne (onako kako će domalo jugoslavenski komunistički režim upućivati „u određeno mesto na boravak“). U tom je duhu onemogućeno preimenovanje Jugoslavenske

akademije u Hrvatsku, a početkom 1941. svrgnuta je i legalna uprava Matice hrvatske te je na čelo te najstarije hrvatske institucije postavljen režimski komesar.

Nisu, dakle, u doba banovine Hrvatske napravljeni nikakvi cjelovitiji popisi hrvatskih političkih uznika, a prema svemu sudeći nije se ni započelo raditi na potvrđivanju ili opovrgnuću, primjerice, onih starih tvrdnji **Stjepana Radića** o desetcima i stotinama tisuća premlaćivanih, pritvaranih i osuđivanih Hrvata već u prvim jugoslavenskim godinama.

No, kad je u travnju 1941. proglašena hrvatska država, vrlo brzo, već 22.

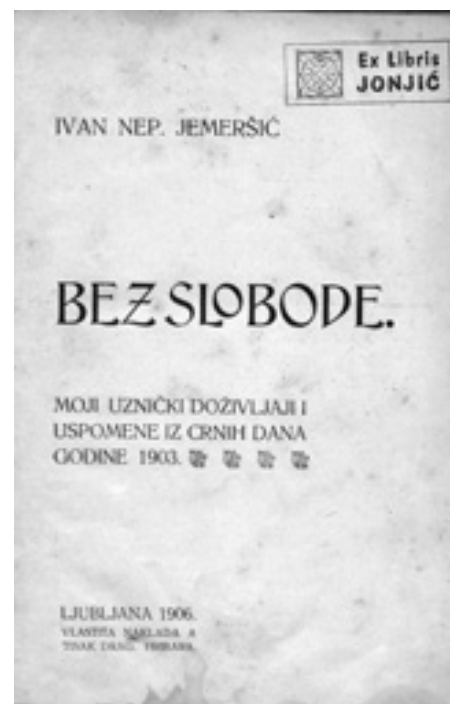

travnja donesena je *Zakonska odredba o ispravljanju neispravnosti i nepravda počinjenih činovnicima i službenicima kod postavljanja, promaknuća i umirovljenja*: onima koji su zbog nje stradavali tijekom prethodnih dvadesetak godina država je naumila odati priznanje, pa i na neki se način odužiti; ako ničim drugim, onda barem prednošću pri zapošljavanju.

To je, razumljivo, pretpostavljalo poimenično utvrđenje barem činovnika i javnih službenika koji su bili zatvarani ili na drugi način diskriminirani. U novinstvu su tada hrvatskim političkim uznicima javno izricane zahvale i pohvale – kao, primjerice, 9. svibnja 1941. u središnjem dnevnom listu, zagrebačkom

Hrvatskom narodu – glasilu Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta – a već tijekom lipnja i srpnja te godine u tisku su danima uzastopce objavljivani pozivi da se svi bivši hrvatski politički robijaši jave **Antunu Hercegu** – osuđeniku iz znamenitog procesa **Hraniloviću, Soldinu** i drugovima 1931. godine – kako bi se poradilo na njihovu organiziranju i zaštiti te utvrđenju podataka o hrvatskim stradanjima u jugoslavensko doba.

Da je posrijedi bio državni, a ne privatni pothvat, rječito svjedoči činjenica da je to bilo označeno kao jedna od temeljnih zadaća Osobnog ureda Glavnog ustaškog stana, dakle – ureda koji je bio

zamišljen kao tijelo koje će imati ključnu ulogu u postupku zapošljavanja državnih i javnih službenika.

Jer, kako je 6. lipnja 1941. objavio *Hrvatski narod*, svrha je postojanja Osobnog ureda GUS-a (na čijem je čelu u prvo vrijeme bio **Vlado Singer**, bivši uznik i borbeni hrvatski nacionalist židovskog podrijetla) „*ispraviti nepravde političkim stradalnicima, koji su za vrijeme zlokobne Jugoslavije bili proganjani radi hrvatstva. Voditi u evidenciji sve one koji su bili zatvarani, proganjani i mučeni radi svoga nacionalnog rada. Prikupljati podatke o životu i patnjama političkih stradalnika, te prigodom namještanja dolaze oni prvi u obzir*“.

U skladu s time je u upitnicima i raspitima za zapošljavanje – od podvornika do ministra i sveučilišnog nastavnika – tražen podatak, za koga je kandidat glasovao na skupštinskim izborima 1935. i 1938., i je li bio pritvaran i osuđivan zbog svoga rodoljubnog rada. Ako je glasovao za vladinu, **Jeftićevu** ili **Stojadinovićevu** listu, uzimalo mu se za zlo; ako je bio proganjen i suđen zbog Hrvatske, pisalo mu se u dobro.

*

Ne znam je li u vrijeme sloma komunizma i raspada Jugoslavije 1989./90. u državnome vrhu bilo sličnih zamisli – jer u tom su vrhu, kako znademo, bili i ljudi koji su se od 1941., a napose od 1944./45. zdušno trsili da se broj pobijenih i utamničanih Hrvata ne smanji nego poveća, pa su pritom i vlastite ruke okrvavili do lakata (e kako bismo ih danas lakše slavili

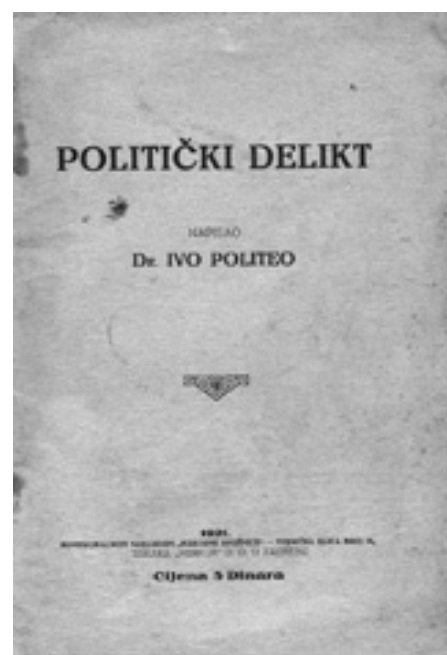
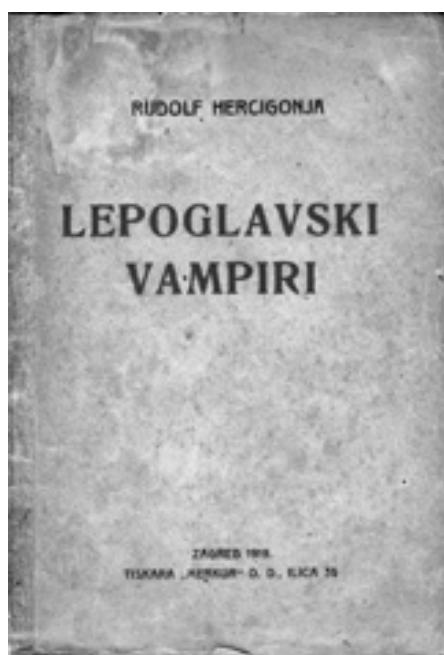
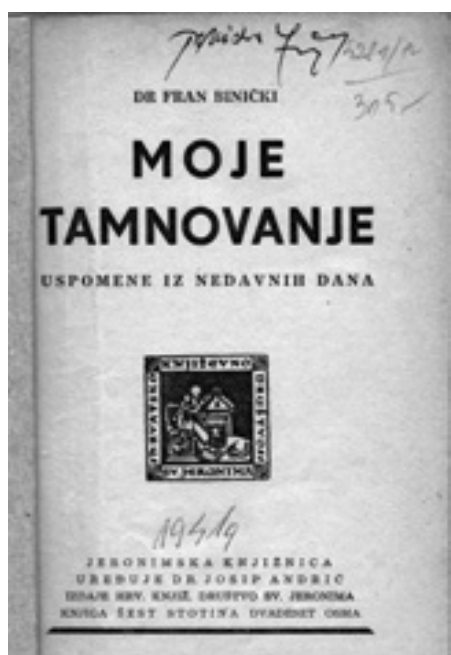
i nepoznate podatke, ali je podsjećao na davne inicijative i ilustrirao želju našeg naraštaja da se činjenice utvrde.

Sasvim razumljivo, ta želja je bila sveznaočna i među pokretačima Hrvatskog društva političkih zatvorenika te se može lako pratiti od prvih nagovještaja njegova utemeljenja koji sežu u vrijeme kad je u Hrvatskoj još bilo ljudi u okovima, jer – nikad se ne valja umoriti od ponavljanja – posljednje političke zatvorenike u Hrvatskoj na slobodu je pustila **Tuđmanova**, demokratski izabrana vlast, a ne kojekakvi **Račani**, **Sardelići** *et consortes* koji bi svoju kvislinšku ulogu jamačno igrali i dalje, da je Beogradu ona u novim okolnostima bila dovoljna i da im nije prijetila opasnost kako bi ih u nastupajućem valu jogurt-revolucije kojekakvi **Adžići** i **Bulati** mogli jednostavno povješati po stablima i kandelabrima uz zagrebačko šetalište Karla Marxa.

O tom ozračju među osnivačima HDPZ-a

kundacima, Jazovkom, Bleiburgom i Križnim putem, s ubojstvima političkih uznika i atentatima na političke emigrante.

Tako se, primjerice, već u Programskim načelima HDPZ-a, objavljenima u 1. broju *Zatvorenik* – časopisa koji će nekoliko godina kasnije biti preimenovan u *Politički zatvorenik* – govori o „više stotina tisuća ljudi“ koji su bili zatvarani „u našoj zemlji“ te se najavljuje znanstveno istraživanje razloga, aktera, sredstava i opsega represije. Ne kaže se, doduše, na tome mjestu kako se zove ta „naša zemlja“: Hrvatska je još bila u Jugoslaviji, ali su Hrvati zacijelo mislili samo na Hrvatsku i hrvatske zemlje; onima drugima je ta kvazihumanistička retorika (koja će, dakako, biti zauvijek i bezuvjetno napuštena nakon „ustašizacije HDPZ-a“ o kojoj smo pisali prije nekoliko mjeseci!) bila alibi za vlastitu jugoslavensku prošlost te im je dopuštala barem iz prikrajka misliti i drugačije.

kao tzv. antifašiste) – ali se želja i nastojanje da se broj hrvatskih političkih uznika znanstveno utvrdi može lako prepoznati u novopokrenutim glasilima praktično svih novosnovanih stranaka. Ruku na srce, nije od toga bježao ni *Glasnik Hrvatske demokratske zajednice*: u njemu je početkom kolovoza 1990. objavljen popis članova udruge Hrvatskih političkih kažnjenika iz 1940. godine. Taj prilog, doduše, nije donosio nikakve nove

zorno govore ne samo neobjavljeni zapisi i korespondencija iz tog doba, nego i objavljeni dokumenti o nastanku te udruge, jer: i njezini su glavni pokretači u nedostatku pouzdanih istraživanja posezali samo za procjenama. Ne treba ih kriviti, ali ne valja ni prešućivati: bilo je u tim procjenama i politike i stranačkog nadmetanja, a ne samo želje za znanstvenim utvrđenjem činjenica koje su bolno pritiscale javnost koja se je prvi put otvoreno suočila s jugoslavenskim žilama i

U istom je tonu – bilježi objavljeni zapisnik – govorio predsjednik Inicijativnoga kruga **Marko Veselica**, dok je **Stipe Mesić** – da na ovim stranicama napokon i njemu nešto upišemo u dobro! – istom zgodom ustvrdio kako je policija „na Kosovu [„vaspitnim palicama“ i lisicama!] tretirala 600 tisuća Albanaca“, pa valja utvrditi „imena ljudi tretiranih na isti način u Hrvatskoj“.

Postojala je, dakle, posve logična i prirodna svijest o tome da treba utvrditi činjenice te po mogućnosti poimence popisati političke progonjenike i uznike. Usprkos tomu su se, posve prirodno, u idućim mjesecima i godinama ne samo u privatnim razmišljanjima, nego i u službenim prigodama (pa i u obraćanju državnim vlastima ili srodnim inozemnim udrugama) te na stranicama društvenoga glasila ponavljale različite procjene o broju hrvatskih političkih uznika. Zorno o tome svjedoči već i ovlaš poduzeti pregled nekoliko prvih godišta (*Političkog zatvorenika*). Navedimo njih nekoliko ovdje, uz napomenu da broj u zagradama označuje broj časopisa.

Tako je, primjerice, **Marko Veselica** ponavljao da je u Jugoslaviji oko 100.000 Hrvata ubijeno, osuđeno i progonjeno (28/29), pa je to domalo ispravio u tvrdnju da je 1945.–1990. robijalo oko 100.000 ljudi (33, 34). **Đuro Perica** je također govorio o više od stotine tisuća (2) odnosno o 40.000 samo do 1931., a ukupno, do 1990., više od stotine tisuća hrvatskih političkih uznika (39.). Znalo se posezati i za većim brojkama, pa je **Andrija Getoš** za *Zatvorenik* izvješćivao kako je **Ante Paradžik** kao predstavnik HDPZ-a – dakle, službeno, u ime udruge – izvijestio Međunarodnu organizaciju za ljudska prava da je „od stvaranja versajkske Jugoslavije“ kroz zatvore iz političkih razloga prošlo „više stotina tisuća ljudi“ (3/4).

Nismo iz toga Getoševa izvješća znali, odnosi li se ta Paradžikova procjena samo na hrvatske političke uznike ili i na druge (jerbo je, kako rekosmo, među utemeljiteljima HDPZ-a bilo i onih koji su Društvo zamišljali kao udruhu svih, a ne samo hrvatskih političkih uznika, pa su te *jugoslavjanske* i kvazikozmopolitske magle ušle i u prvotnu verziju temeljnih dokumenata HDPZ-a, slijedom kojih su, valjda, rame uz rame imali nastupati dužnosnica Ustaške mladeži **Kaja Pereković** i onaj kninski podoficir starojugoslavenske vojske koji se je usred ljeta 1941. *zametnuo puškom* u borbi protiv hrvatske države, pa je nakon dvogodišnjeg četnikovanja odjezdio u partizane i onda 1949. kao oduševljeni stalinist

zaglavio na Golome, stekavši time u modernoj hrvatskoj državi tobože isto svojstvo političkog uznika kao i Kaja koja je cijeli život maštala o neovisnoj Hrvatskoj i žrtvovala se za nju).

Suvišno je napominjati da sama **Kaja Pereković**, dakako, nije pripadala onima koji bi se dali miješati s četnicima, jugoslavenskim boljševicima i sličnom klateži, ali u ovom kontekstu podsjetimo i na njezine

procjene. Ona je, naime, jednom isticala da je u Jugoslaviji suđeno više od 100.000 Hrvata na oko 350.000 godina robije (51) odnosno njih oko 100.000 (52); potom je navodila kako je samo iza Drugoga svjetskog rata više od 100.000 Hrvata suđeno na više od 350.000 godina robije (55), da bi zatim svoju procjenu spustila na neodređenih desetke tisuća (63).

Danak nedostatku znanstvenih istraživanja plaćan je, dakle, na svakom koraku. **Dr. Anđelko Mijatović** je pisao o desetima i desetcima tisuća hrvatskih političkih uznika (35/36), a i **Ivo Pancirov** se je ograničio samo na Hrvate, pa je ocijenio kako je suđeno „više od sto tisuća najodličnijih sinova i kćeri hrvatskog naroda“ (35/36), dok je **dr. Vladimir Šubat** držao da su suđeni „desetci, a možda i stotine tisuća političkih zatvorenika raznih

opredjeljenja“ (6), što je očito nadilazilo broj hrvatskih političkih uznika te je, uz hrvatske nacionaliste, možda uključivalo i komuniste i folksdojčere i albanske nacionaliste i dragi Bog zna koga još.

U svoje doba razmjerno popularni i zbog knjige o Bleiburgu i Križnome putu dosta spominjani **Zvonimir Dusper** pisao je tih godina kako su na smrt i na robiju suđeni „desetci tisuća“ (64/65), dok je **Branko Latković**, čini se, držao da je samo osuđenika „stotine tisuća“ (58). I **Slavko Meštrović** je smatrao kako treba govoriti o desetcima, pa i stotinama tisuća političkih uznika (52), a bio je uvjeren da su oni izdržali oko 350.000 godina robije (52, 61), zacijelo misleći samo na Hrvate. Nekadašnji glavni urednik *Političkog zatvorenika* **Andrija Vučemil** broj izdržanih robijaških godina sveo je na više od 300.000 (52), dok je **Augustin Tomlinović** također pisao o stotinjak tisuća robijaša (45), a **Ivo Puharić** pred kraj 1993. tumačio kako je on jedan od „desetaka tisuća sužnjeva“ s Gologa (33), čini se bez želje i potrebe da napravi razliku između sebe i, recimo, srpsko-crnogorskih staljinista koji su tamo bili na *neplaćenom ljetovanju*.

Jedva preciznije su bile procjene utamničanih žena – premda su one sjedile u manje robijašnica, a u kasnijem komunističkom razdoblju ipak nisu bile tako brojne stanovnice ustanova za *predgoj* kao u neposredno poratno doba – pa je predsjednica Hrvatskog društva političkih zatvorenika **Kaja Pereković** bila uvjerena kako se mogu nabrojiti „tisuće logorašica“ (59) odnosno njih više od 3.400 (54). Članica uredničkog odbora *Političkog zatvorenika*, slikarica i književnica **Višnja Sever** tvrdila je da je u njezino vrijeme u Požezi robijalo oko 3.000 političkih osuđenica (63), s čim se je uglavnom slagala njezina sestra, također hrvatska politička uznica **Ruža Plešnik Sever** (56). Približno u isto vrijeme je **Dragica Mesarić** pisala da je iza nje u toj tamnici ostalo oko 3.000 žena (64/65), dok je **Vera Očić Veliki** broj požeških uznicu procjenjivala na 3.000 ili više (3/4), a **Leopoldina Banaš**, oslanjajući se na tekst **Vike Švigir** o **Vlasti Arnold**, u studenome 1996. je isticala kako je, prema dotad dostupnim podacima,

kroz Požegu prošlo 3.600 hrvatskih političkih uzniča (56).

Moglo bi se, dakle, samo u prvim šest-sedam godišta ovog časopisa pronaći još mnoštvo sličnih procjena koje su onda tobože postale „znanstveno utvrđenom činjenicom“ – jer neuki ljudi misle da se znanstvenost postiže urednim citiranjem ovlašt izrečenih procjena, pa i besmislica – ali su one, srećom, ipak bile opreznije od budalaštine koju je netko godinama kasnije stavio u usta **Aleksandru Rankoviću** i tobože pronašao u sasvim određenom broju beogradske *Politike* iz veljače 1952. godine.

Prema toj izmišljotini, Ranković je kao ministar unutrašnjih poslova FNR Jugoslavije podnio Saveznoj skupštini izvješće, u kojem je ustvrdio, otprilike: „Kroz naše je logore i zatvore između 1945. i 1951. prošlo 3.777.776 logoraša, a broj likvidiranih narodnih neprijatelja iznosi 586.000.“ Srećom, nisu za to znali oni čije smo procjene upravo spomenuli, jer – da su znali, možda bi među tih tobožnjih 3.777.776 logoraša i zatvorenika pronašli barem dva milijuna Hrvata, pa bismo u tom razmetanju milijunima nadskočili i braću Srbe, profanirajući i obezvrjeđujući žrtvu vlastitih sunarodnjaka.

Jer, mi smo kao narod stradali toliko da ne moramo izmišljati i uveličavati svoje žrtve!

A kad se je jednom iz nečijeg rukava pojavio, počeo se taj tobožnji **Ranković** prepričavati i citirati kao krunski dokaz, pa ga se nudilo i međunarodnoj javnosti.

Iako mi je otprije bila poznata ona misao da nema nijedne laži u koju ljudi ne će povjerovati, uz uvjet da je dovoljno fantastična, ja sam to mjesečarenje kao

glavni urednik ovog časopisa jednostavno križao u tekstovima suradnika i po cijenu sukoba s onima koji su ju papagajski ponavljali, te ih upozoravao kako *drug Leka* jest bio neškoloivan – premda ga je **Krležina** enciklopedija izvoljela popularizirati kao učenog pravnika – ali zacijelo nije bio toliko glup da bi cijelom svijetu priznao kako je „narodna vlast“ pobila skoro 600.000 ljudi i kako je skoro svakoga šestog stanovnika Jugoslavije propustila kroz šake u svojim zatvorima i svojim logorima („ubeđujući Boga u njima“).

A kad mi je dosadilo ponavljati da samo ograničen čovjek može povjerovati u takvu glupost, i kad sam se već umorio od prepiranja s inače dobrohotnim suradnicima *Političkog zatvorenika*, u 248. broju časopisa, u studenome 2012., pod naslovom „Što Ranković (ni)je rekao?“ novim sam potencijalnim *stručnjacima* poručio kako ni u jednome broju beogradske *Politike*, niti u stenografskim bilješkama sjednica Savezne (ili bilo koje druge) skupštine bilo kojega jugoslavenskoga državnog i partijskog tijela tog podatka jednostavno nema, pa se stvar ne će promijeniti ako se izmišljotina nekritično prepisuje ili objavljuje s navodnicima i podrubnim bilješkama (dakako

ni onda kad to čine tzv. doktori znanosti i /pri/učeni nadriprofesori).

*

I spomenute procjene i olako nasjedanje na izmišljotinu o Rankovićevim brojkama pokazuju, naravno, kolika je bila želja i potreba da se činjenice utvrde. Upravo zbog toga sam u ranu jesen 1996. – kad je tadašnji glavni urednik *Političkog zatvorenika* **Andrija Vučemil** predložio da se kandidiram za mjesto njegova nasljednika u tom časopisu u kojem sam počeo surađivati početkom te godine – Vijeću Hrvatskog društva političkih zatvorenika izložio prijedlog koji je barem **u tom pogledu bio zapravo samo formalno moj, ali je stvarno bio zajednički, u pravome smislu riječi – opći, jer je izvirao iz posve očite želje svijua da se taj broj utvrdi.**

Naime, u svoj *program rada* na mjestu glavnog urednika ugradio sam potrebu da se potakne izrada popisa hrvatskih političkih zatvorenika tijekom 19. i 20. stoljeća (dakle: ne samo u jugoslavensko doba), a da se – na temelju abecedarija čiji sam se predložak nacrtu ponudio sâm izraditi – priredi te u časopisu sukcesivno objavi *leksikon hrvatskih političkih uznika koji su ostavili dublji trag u hrvatskoj politici, kulturi, gospodarstvu, znanosti i umjetnosti.*

Taj pisani program rada bio je potreban, jer sam u tom trenutku bio i razmjerno mlad i posve nepoznat većini članova Vijeća HDPZ-a – svakako manje poznat od nekih drugih aspiranata na urednički položaj, među kojima su bili i neki ugledni hrvatski politički uznici (od kojih su neki i danas, hvala Bogu, živi i razmjerno zdravi) – a kao predložak tog leksikona ponudio sam *Austrijski biografski leksikon* (*Oesterreichisches Biographisches Lexikon*) odnosno *Hrvatski biografski leksikon*, čije je objavljivanje počelo još prije sloma Jugoslavije. (Nisam spominjao, recimo, **Grlićev Leksikon filozofa** iz 1983. koji je također

mogao poslužiti toj svrsi, ali priznajem da mi je – za razliku od legendarnog leksikona *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925 iz 1925. kojega sam, mea culpa, nekako smetnuo, na um padao Cerovčev Hrvatski politički leksikon* objavljen 1988. u Londonu, koji sam ipak prešutio, znajući da bi – nakon znamenitog filma o atentatu na **Bruna Bušića** – Cerovčevo ime u tom kontekstu moglo biti crvena krpa, a željeni rezultat se je moglo polučiti i bez njega.)

Zbog privatnih obveza i izbijanja iz Zagreba program nisam mogao osobno izložiti Vijeću Društva, nego je to u moje ime učinio **Jure Knezović**. Primljen je većinom s odobravanjem, a zacijelo je i ta većina sa simpatijama, makar tek usputnima, primila zamisao o izradi *leksikona probranih* – o usputnosti tog odobravanja, dakako, nagađam, ali znadem kakva je bila sudbina one njegove nikad ostvarene točke koja je bila ostvariva s puno manje truda i troška, a odnosila se na organiziranje okruglih stolova o pojedinim

kaznionicama i povijesnim razdobljima (nakon čega bi se stenogram objavio u *Političkom zatvoreniku* kao gradivo za buduća povijesna istraživanja) – pa sam izabran glavnim urednikom.

Potpisao sam ugovor s Društvom i uredio svoj prvi broj (broj 58 iz siječnja 1997.), ali me je malo iza toga tadašnja predsjednica **Kaja Pereković** molila da se i osobno predstavim Vijeću. Naravno, učinio sam to, ponovno ukratko izlažući svoj *program rada*, pa i onu točku koja se je odnosila na *leksikon probranih* političkih uznika. Naglasio sam ono što su svi znali i bez toga: **popis je jedno, a leksikon je drugo, a svaki će popis biti samo djelomičan, dok će svaki leksikon probranih nalikovati književnoj antologiji, tj. i najsavjesnije i najskrupuloznije izrađeni abecedarij bit će barem dijelom odraz osobnih nagnuća, znanja, afiniteta i osjećaja onoga tko ga uređuje, pa će vjerojatno već sâm po sebi izazvati nezadovoljstvo, koje bi se moglo i povećati zbog načina na koji pojedinac možda bude obrađen.**

U razgovorima oko tog leksikona za ilustraciju rada i za ilustraciju te bojazni poslužio sam se dijelovima leksikona *Tko je tko u NDH*, čiji su dijelovi nekako u to vrijeme pokusno objavljivani na stranicama zagrebačkoga *Globusa* (da bi se taj leksikon kasnije pojavio kao knjiga). Ilustracija je bila zgodna, jer su neki članovi tadašnjega Vijeća koje sam susretao i sami imali primjedaba na način na koji su u spomenutom leksikonu prikazani akteri zbivanja iz doba Drugoga svjetskog rata, ali se ne sjećam da bi na sjednici Vijeća itko – a nekoliko je članova njegova tadašnjeg sastava, hvala Bogu, i danas na životu – načelno prigovorio toj zamisli. Naprotiv: svima se zamisao činila vrijednom, što se moglo i očekivati, jer su ju zapravo svi – u ovome ili u onom obliku – imali u svojoj glavi i prije mog prijedloga.

Nažalost, umjesto da svoje snage uloži u taj i slične pothvate, Društvo je tih mjeseci, pa i godina, bilo prisiljeno baviti

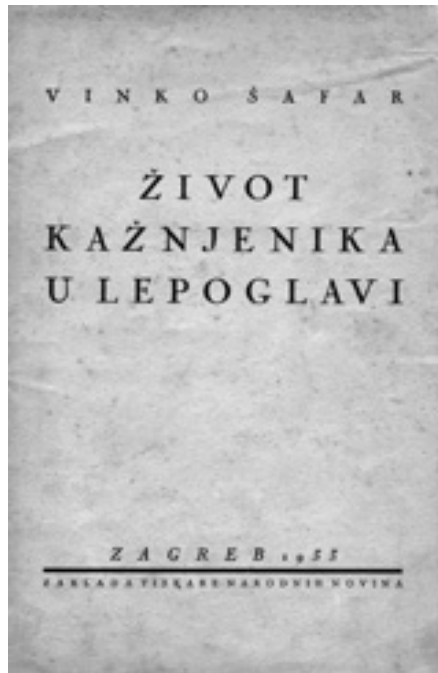
se sobom. Skupina nezadovoljnika njegovim novim vodstvom – tzv. *poticajci*, „karizmatične osobe hrvatske politike“, „ratni pobjednici“ Drugoga svjetskog rata i buduće „žrtve komunizma“ – potrudila se zametnuti smutnju: zaredali su pozivi na *diferencijaciju* tzv. ratnih gubitnika od tzv. pravih političkih uznika; dnevice su se nizale podmukle denuncijacije za „ustašizaciju“ Društva; s druge je strane novo vodstvo Društva moralo postavljati pitanja o deviznim računima, uvoznicama za automobile i o drugim sličnim blagodatima koje je u duše tobožnjih karizmatika usadio Balkan.

Ukratko, umjesto da se suprotstavi *jugoslavenskoj rekonkvisti* koja je u drugoj polovici 1990-ih i zbog **Tuđmanove** bolesti i zbog organiziranog djelovanja tzv. međunarodne zajednice postajala sve drskija i bezobzirnija, HDPZ se je morao baviti kojekakvim šekulinima, antisemitiskim potrkalima, dojučerašnjim slugama jugoslavenskog režima i sličnim tricama. Podsjetio sam na to nedavno, u povodu smrti **Đure Perice**, pa nema potrebe ovdje se time opet baviti.

Društvo je opstalo čvrsto kao stijena, časopis je i dalje izlazio uredno, iz mjeseca u mjesec u više tisuća primjeraka, pa možda ostvarivao i nekakav društveni utjecaj – reagirali su na njegovo pisanje i ovdašnji komesari i američko veleposlanstvo – ali je izgubljeno dragocjeno vrijeme. Smrt je kosila na sve strane, ali još više od toga: izgubljen je i zanos i borbeni duh koji je – teško je to priznati, ali je činjenica o kojoj nepobitno svjedoči i nagla, posve neprirodna oseka u priložima koji su dostavljani uredništvu časopisa – dotukla povoljna novela *Zakona o pravima bivših hrvatskih političkih zatvorenika* iz jeseni 1998. godine.

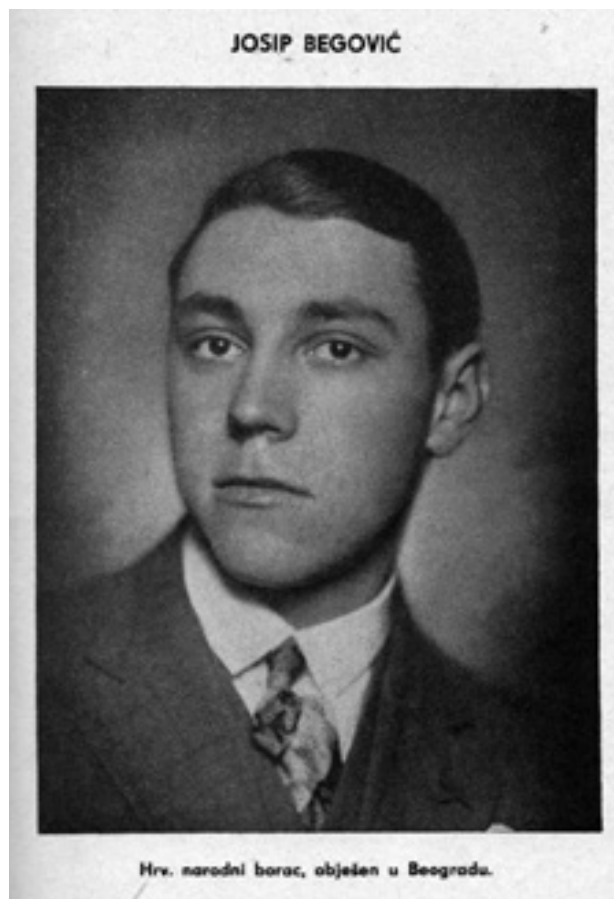
Jamačno osjećajući povijesnu odgovornost za položaj i prava onih koji su robijali za Hrvatsku, predsjednik **Tuđman** dao je zeleno svjetlo, pa su bivši hrvatski politički uznici stekli pravo na dostojanstvenu smrt.

Grubo je reći – neki će mi zacijeli spočitnuti da je i uvrjedljivo! – tim stjecanjem prava na dostojan-

stvenu smrt mnogi su se prešutno odrekli prava na život.

A usporedno s time i zbog toga, tek započeo rad na izradi popisa hrvatskih političkih uznika te leksikona onih koji su na hrvatskoj njivi zaorali dublju brazdu, preselio je u uredništvo *Političkog zatvorenika*, zapravo u ruke **Jure Knezo- vića** koji je na predsjedničkom položaju

naslijedio **Kaju Pereković**. Njemu treba pripisati devet desetina plodova koji su na tom planu ostvareni tih godina.

*

Kao i kod svakoga ozbiljnog posla, na početku je trebalo utvrditi mjerila i metodologiju rada. U skladu s time, na nekoliko sjednica Uredničkog odbora raspravljana su pitanja koja sam jednim dijelom postavio ja u sklopu pripreme za izradu popisa i spomenutog abecedarija; iznimno korisnu raspravu o drugima potaknuli su drugi članovi Odbora, u prvom redu **Jure Knezović** i neumorni **Mate Marčinko**.

Suhoparni zapisnici sjednica Uredničkog odbora – bili su oni pravna pretpostavka i za isplatu suradničkih honorara koji su u to vrijeme još isplaćivani – pokazuju o čemu se je raspravljalo, ali ne mogu u cijelosti dočarati koliko bogata i korisna je bila ta rasprava u kojoj su ravnopravno sudjelovali i pridonosili joj svi članovi Odbora.

Kako smatram da su pitanja o kojima se govorilo tada nezaobilazna i danas, i da bez suvisla i konzistentna odgovora na njih nije moguće napraviti baš nikakav popis i baš nikakav leksikon hrvatskih političkih zatvorenika, vrijedi na njih podsjetiti i ovdje.

Prvo je pitanje: tko je politički zatvorenik?

Je li to svaka osoba koja je suđena zbog svojih političkih ili svjetonazorsko-ideoloških uvjerenja) – pa su, dakle, politički zatvorenici koje u taj popis valja uvrstiti i ljudi koji su u komunizmu progonjeni kao Jehovini svjedoci, zagovornici civilnoga služenja vojnog roka, možda čak i homoseksualci i srodne kategorije – ili je potrebno uspostaviti neke čvršće, uže i preciznije kriterije?

Jesu li ratni zarobljenici iz Prvoga i Drugoga svjetskog rata odnosno iz poraća potonjega također politički zatvorenici? Jesu li politički zatvorenici ljudi koji su pritvarani kao vojni bjegunci prije Prvoga svjetskog rata (po-

put **Antuna Gustava Matoša**) ili kasnije, pa i u vrijeme rata?

Jesu li hrvatski pobunjenici u Odesi 1917., koji su bili pritvoreni odnosno strpani u žicu zbog odbijanja da stupe u Jugoslavensku legiju također politički zatvorenici?

Jesu li politički zatvorenici one tisuće hrvatskih seljaka koje su nakon 1918. privođene i pritvarane zbog otpora obilježavanju („žigosanju“) stoke, pa su u stotinama izvođeni pred razne sudove i bacani u tamnice?

Ubrajamo li u političke zatvorenike, recimo, ustaše koji su 1930-ih bili konfinirani u Italiji ili Mađarskoj?

Kad je **Hitlerov** Gestapo uhitio **Andriju Artukovića**, **Branimira Jelića** ili **Mladena Lorkovića**, zar nisu i oni bili politički zatvorenici? Kad su austrijske vlasti uhitile bliskog **Pavelićeva** suradnika **Stanka Hranilovića**, nije li i on bio politički zatvorenik?

Nisu li politički zatvorenici bili ne samo atentatori iz Marseillea, nego i one stotine i stotine Hrvata koje su nakon atentata na **Aleksandra Karađorđevića** i u svezi s njime bile uhićene i pritvorene u Francuskoj, Austriji, Njemačkoj, Češkoj i drugdje?

Je li britanska internacija **Branimira Jelića** na otoku Man izjednačena s političkim uzništvom?

Jesu li zatočnici u ratnim logorima – starojugoslavenskim, hrvatskim, talijanskim i drugim – također politički zatvorenici? Jer, ako su ljudi zatočeni na Kanalu ili u Velikoj Pisanici bili politički zatvorenici, zar to nisu bili i oni u talijanskom logoru na Molatu? A što je s onima iz Istre, Rijeke, Gorskoga kotara ili Dalmacije koji su u međuraću, pa onda od travnja 1941. odvedeni u Italiju te tamo bili zatočeni, na Liparima i drugdje? S kojim pravom bismo njih izuzeli iz popisa političkih uznika?

Treba li među političke zatvorenike ubrojiti i one koji su najčešće nazivani *žitarima*, tj. ljude koji su u doba kolektivizacije suđeni zbog skrivanja žita odnosno zaliha hrane?

Jesu li politički zatvorenici osobe koje su uhićene i suđene npr. zbog pokušaja bijega preko granice, pa makar taj bijeg i ne imao jasno prepoznatljive političke motive? Nisu li možebitni ekonomski motivi tih neuspjelih bjegunaca u supstancijalnom smislu također ideološko-politički?

No, kako razlučiti te motive od pustolovnih, jer i takvih je zacijelo bilo?

A treba li u političke zatvorenike uključiti one koji su uspjeli pobjeći preko granice, pa bili zatvoreni u Austriji ili Italiji barem u izbjegličke logore?

Već prvo pitanje pokazuje o kako složenu pothvatu se radi, i da je i ovdje puno lakše reći *hop!* nego skočiti.

A iz njega neposredno slijedi drugo, ne manje složeno: tko je *hrvatski* politički zatvorenik?

Jer, ima puno osoba koje se mogu smatrati političkim uznucima i u užem i u širem smislu, koji s Hrvatskom nemaju praktično nikakvu, ili imaju samo posrednu vezu, makar su možda bili njezini državljani i na njezinu području prebivali. Hoćemo li njih uvrstiti u popis hrvatskih političkih uznika?

Nakon atentata u Marseilleu sa stotinama Hrvata u Francuskoj bio je pritvoren i **Svetozar Pribičević**, ali – zar je on hrvatski politički uznik?

Je li, primjerice, među hrvatskim političkim zatvorenici mjesto Talijanima ili Mađarima koji su između dvaju svjetskih ratova ili kasnije bili uhićivani ili osuđivani pred jugoslavenskim sudovima u hrvatskim zemljama?

Hoćemo li hrvatskim političkim zatvorenici smatrati – pa u spomenuti popis i leksikon uvrstiti – prognjene folksdojčere ili čak nacional-socijaliste koji su se iz Austrije sklanjali u **Aleksandrovu** Jugoslaviju i bili smješteni u logore, gdje su uglavnom bili pod zaštitom režima, ali su neki od njih bili ipak pritvarani zbog sumnji da se bave špijunažom?

Nije li u Hrvatskoj bilo političkih zatvorenika koji su rođeni kao Hrvati, ali su djelovali kao jugoslavenski integralisti ili su čak završili u četnicima? Je li njima mjesto u popisu hrvatskih političkih uznika odnosno u tom spomenaru ili leksikonu?

Treba li u tim popisima i tim leksikonima doista biti npr. **Đuro Vilović**, hrvatski književnik i katolički svećenik koji se je odrekao i svoje Crkve i vlastitog naroda, pa postao četnički ideolog i potom bio osuđen na sedam godina zatvora (u kojem je pisao ćirilicom i ekavicom)?

Treba li u leksikon hrvatskih političkih uznika uvrstiti pripadnike četničkih formacije koji su se – slično hrvatskim križarima (škriparima) – poslije Drugoga svjetskog rata skrivali po Dinari ili ličkim brdima, pa bili uhićeni i osuđeni npr. u Šibeniku ili Splitu?

Ako među hrvatskim političkim uznucima nije mjesto četnicima, zašto bi bilo mjesta osobama koje su osuđene kao prištaše Rezolucije Informbiroa?

Jesu li i oni hrvatski politički uznici ili oni svoje račune trebaju izravnati s Moskvom, Beogradom ili s kim god hoće, samo ne sa Zagrebom? Jer, ni Zagreba ni Hrvatske u njihovim planovima

Beograd je verovao da će marseilleski atentatori i njihovi pomagači biti giljotinirani po kratkom postupku

i kombinacijama nije bilo, pa ih s ovom zemljom i ovim narodom veže samo podrijetlo (kao četnika Đuru Vilovića), ili prebivalište i mjesto osude (kao, recimo, albanske nacionaliste koji su nakon 1945. ili 1980. suđeni pred hrvatskim sudovima zbog zalaganja za slobodu i ujedinjenje Kosova s Albanijom).

Prema kojemu bi ključu oni ušli u popis hrvatskih političkih uznika?

Ako su ibeovci ipak hrvatski politički zatvorenici – kao što su, dakle, neki od utemeljitelja htjeli nametnuti i ovom Društvu – jesu li to samo oni koji su po-

drijetlom Hrvati, ili su to i Rusi, Ukrajinci, Srbi, Crnogorci i drugi koji su u Hrvatskoj uhićeni, pa robijali u zatvorima na hrvatskome tlu ili su jednostavno bili „upućeni u određeno mesto na boravak“, pa tucali kamen na Svetome Grguru, sjekli bukve u Gorskome kotaru ili u slavonskoj ilovači gradili „autoput bratstva i jedinstva“?

Zar se, u skladu s time, u hrvatske političke uznike može ubrojiti, primjerice, **Mihajla Mihajlova**, nesumnjivo političkog progonjenika koji je na Zapadu postao valjda poznatiji od ijednoga hrvatskog političkog zatvorenika jamačno

i zato što mu je do Hrvatske bilo stalo manje nego do Polinezije ili Perua.

A ako su ibeovci hrvatski politički zatvorenici – što bi meni osobno bilo neprihvatljivo – kako bi se mogli isključiti komunisti zatvarani u prvoj Jugoslaviji ili u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj?

No, zar hrvatski politički zatvorenici nisu spomenuti **Vlado Singer** – koji je život skončao od hrvatske ruke, također kao zatočenik – ili **Mladen Lorković** i **Ante Vokić** koji su pred kraj kolovoza 1944., skupa s nizom svojih suradnika i prijatelja konfinirani odlukom hrvatskih državnih vlasti, a usprkos nekim drugačijim svjedočenjima, vjerojatno nisu preživjeli kraj travnja ili prve dane svibnja 1945. godine?

Može se nizanje tih pitanja i potpitanja nastaviti unedogled, što pokazuje kako je – da bi se prionulo izradi popisa, a kamoli leksikona hrvatskih političkih uznika – potrebno postaviti čvršće kriterije, što zahtijeva interdisciplinarni pristup, puno znanja i još više rada (pa ni onda sve to ne bi jamčilo da su tako postavljeni kriteriji doista održivi i ispravni).

Pozitivnopravni međaši tu mogu biti samo putokaz. Jer, nakon određenoga kolebanja u početku (a i to kolebanje pokazuje ideološku konfuziju koja je vladala u razdoblju prije međunarodnog priznanja Republike Hrvatske), zakonodavac je pokušao postaviti objektivne kriterije koji se – osim nepotrebnog kriterija prebivališta – moraju ocijeniti načelno prihvatljivima, tim više što oni nisu postavljeni iz znanstvenih pobuda i za znanstvene svrhe, nego u svrhu reguliranja prava te kategorije osoba.

Prema zakonskoj definiciji, hrvatskim političkim zatvorenikom smatra se „hrvatski državljanin koji ima prebivalište na području Republike Hrvatske (sic!) ako je radi svojih političkih uvjerenja ili političkog otpora i borbe za samostalnu hrvatsku državu bio lišen slobode u razdoblju od 1. prosinca 1918. godine do 8. listopada 1991. godine.“

Otpor Jugoslaviji i jugoslavenstvu kriterij je koji bi na prvi pogled malo tko osporio. No, samo neupućenima se problem time čini riješenim.

Jer, prema tom kriteriju iz kategorije hrvatskih političkih uznika otpada more ljudi, među kojima su i neki od najpoznatijih naših uznika iz habsburškoga doba, od

Ante Starčevića koji je bio pritvaran i prije i nakon Rakovičkog ustanka do **Stjepana Radića** koji je o svojim habsburškim tamnicama pisao vrlo opširno (*Uzničke uspomene*, Zagreb, 1903.); otpadaju i pjesnik **Mirko Bogović** i pedagog **Ivan Filipović** koje je zbog izgovorene odnosno napisane riječi u uze bacio ban **Mažuranić**; otpadaju sveučilištarci pritvoreni nakon spaljivanja mađarske zastave 1895., a otpada i ono mnoštvo uhićenika i pritvorenika iz borbene 1903. godine, među kojima je i jedan od najpoznatijih starčevićanskih robijaša, župnik i publicist **Ivan Nepomuk Jemeršić** koji je o svojim tamnicama već 1906. napisao i objavio čitavu knjigu.

Ako tzv. opća javnost o tim ljudima danas uglavnom ništa ne zna – zbog jugoslavenskog duha u hrvatskim školama i hrvatskom društvu – tko nama daje pravo zaboraviti te ljude i izbrisati ih iz narodnog pamćenja i nacionalne povijesti?

Može li bez njih biti ikakva suvisla popisa hrvatskih političkih uznika i može li doista biti leksikona koji obrađuje živopise najpoznatijih i najutjecajnijih iz te kategorije naših predaka?!

*

Sva ta pitanja raspravljana su na sjednici Uredničkog odbora već davne 1997. godine i kasnije. Usporedno s time je **Jure Knezović** počeo raditi nešto što je bilo puno više od popisa, a ipak manje od leksikona, oslanjajući se primarno na tri kategorije izvora koje je bio naumio obraditi prije nego što započne arhivsko istraživanje.

Prva je bila razmjerno bogata pisanošću Društva, prikupljena prethodnih godina, a dobrim dijelom uništena i bačena u smeće kad su prostorije HDPZ-a na Krešimirovu trgu zauzeli „ratni pobjednici“ i „žrtve komunizma“, dakle oni koji su prethodno na osnivačku skupštinu svoje udruge kao počasnoga gosta pozvali **Josipa Boljkovca** i razdragani se dali fotografirati s njime.

Drugu je kategoriju izvora činila dokumentacija vladine Administrativne komisije, zahvaljujući dobrim odnosima koje je Jure Knezović razvio s njezinom šefom **Draženom Franolićem**. Nisam Franolića nikad upoznao, pa ne znam pojedinosti o

toj suradnji, ali znam da se Jure na nj nikad nije potužio, pa pretpostavljam da je dobio sve što je smio i mogao dobiti.

Treću kategoriju su činili dokumenti prikupljeni od članova HDPZ-a posredovanjem podružnica i putem javnog poziva odnosno svojevrsnog raspisa, kojemu sam u najvećoj mjeri ja formulirao pitanja. (Jedno od njih je bilo i ono o političkom djelovanju u organiziranim skupinama, na temelju čega sam 2007. u *Review of Croatian History*, znanstvenom časopisu Hrvatskog

studenoga došao u zvanju attachéa, najnižemu diplomatskom rangu (ubrzo će on postati ministar-savjetnik – pa potom otići na veleposlaničko mjesto u Sofiju – a ja drugi tajnik veleposlanstva, preskočivši rang trećeg tajnika).

Zahvaljujući radu u diplomatsko-konzularnoj službi, znao sam da šef diplomatsko-konzularnog predstavništva može u pojedinim slučajevima donijeti odluke o oslobođenju od obveze plaćanja konzularnih pristojbi. Nije to bilo važno u odnosu na Švi-

instituta za povijest objavio članak „Organised Resistance to the Yugoslav Communist Regime in Croatia 1945-1953“.)

Pomoć u svemu tome pružali su brojni pojedinci, a većinu njih je angažirao sâm Jure Knezović. Žao mi je što o tome ne mogu ništa pobliže kazati, ali uopće ne sumnjam da su i njemu i Središnjici priruci bile podružnice čiji su predsjednici i inače ulagali izniman trud u prikupljanju dokaza i dokumentiranju jugoslavenskih zločina, poput **Ivana Vukića**, pok. **dr. Augustina Franića** i sl.

Ja, pak, želim spomenuti dvojicu kod kojih sam ja na neki način posredovao.

Prvi je **Darinko Bago**, tadašnji hrvatski veleposlanik u Sarajevu, kasnije predsjednik uprave Končara d.d.

Upoznao sam ga ujesen 1992. u Bernu, gdje je on već nekoliko mjeseci bio otpravnik poslova *ad interim* u rangu diplomatskog savjetnika, a ja sam koncem

carsku, ali jest bilo važno u odnosu na BiH.

Nazvao sam ga i kazao kako hrvatski politički uznici s prebivalištem u BiH trebaju kojekakve potvrde da bi se dokopali svoje robijaške dokumentacije, a s obzirom na niske plaće i mirovine u toj državi – riječ je, naime, o 1997., kad su se posljedice rata vidjele na svakom koraku! – vrlo teško plaćaju hrvatske konzularne pristojbe, a ima slučajeva kad alternative nemaju.

Sve što je Bago u tom razgovoru sa mnom zatražio od HDPZ-a, bilo je to da mu Društvo telefaksom uputi takvo traženje. Ja sam ga napisao, **Kaja Pereković** potpisala, a istog dana ili sutradan je veleposlanik Bago to i odobrio. Prihvatio je rizik da ga se u medijima šikanira zbog tobožnje štete nanesene državnom proračunu, ali i mogućnost da mu za to nitko ne kaže riječ priznanja. Prvo se, srećom, nije dogodilo: nitko ga nije prozvao; drugo se je, nažalost, dogodilo: nitko mu to nije upisao u dobro.

Zato tu epizodu ovom bilješkom želim oteti zaboravu, jer je ta mala pomoć hrvatskim političkim uznicima u BiH trebala biti shvaćena kao izraz priznanje hrvatske države, a zahvaljujući i njoj, Društvu odnosno Juri Knezoviću stiglo je nešto dodatne dokumentacije za izradu leksikona.

Drugi je bio moj pok. otac **Dinko Jonjić**. Nakon što je **Račanova** vlada 29. novembra 2001. retroaktivno izmijenila *Zakon o pravima bivših hrvatskih političkih zatvorenika*, mnogi od njih odlučili su se na pokretanje sudskih postupaka, i ne čekajući rezultat postupka ocjene ustavnosti te novele, prema prijedlogu koji sam za potrebe HDPZ-a napisao skupa s **pok. Ivanom Gabelicom** (pa smo nešto više od pet godina čekali da se Ustavni sud smiluje i prijedlog usvoji, jer – nismo bili važni kao trgovački lanci, o čijim su analognim inicijativama u pogledu rada nedjeljom odluke donošene za par tjedana).

U tim je parnicama mene kao odvjetnika angažiralo njih pedesetak, moj otac je pred Općinskim sudom u Imotskom preuzeo zastupanje njih 867. Svega se-

dam ih je bilo iz Imotske krajine, svi ostali potjecali su iz Hercegovine.

Znalo se je, naravno, da će tuženica – Republika Hrvatska – istaknuti prigovor mjesne nenadležnosti suda u Imotskom i tražiti da se svi ti postupci *centraliziraju* u Zagrebu. Njoj lakše i jeftinije, a za političke uznike baš se i nije hajalo.

Usprkos tomu, on je u imotskom sudu dogovorio da će tužbe podnijeti pred tim sudom, kako bi tužitelji bili oslobođeni obveze plaćanja sudske pristojbe (jer o tome sud odlučuje na prvom ročištu, prije nego što spis ustupi mjesno nadležnom sudu!). Zahvaljujući tom gospodskom sporazumu – imena imotskih sudaca ne spominjem javno, kako bih ih poštedio možebitnih neugodnosti – svih tih 867 političkih uznika oslobođeno je obveze plaćanja pristojbe na tužbu, presudu i pravne lijekove, a nakon toga su spisi dostavljeni zagrebačkom sudu, gdje sam zastupanje kao zamjenik opunomoćenika nastavio ja.

Kad je u ljeto 2006. to zastupanje prestalo, Dinko Jonjić je u *Političkom zatvoreniku* br. 172-173 objavio statistiku skoro petogodišnjeg rada svojega i mog ureda: u

tim je spisima održano nešto više od tri tisuće ročišta i napravljeno 80.000 stranica fotokopija dokumentacije.

Ukupno je naplatio tisuću sto kuna, dakle – nedovoljno i za trošak papira, da ne govorimo o više od tri tisuće odlazaka na sud i o drugome što bi njemu (i meni) po odvjetničkoj tarifi pripadalo. Nije mi se po hvalio da mu je itko rekao hvala, ali – nije to važno, jer je u ovdašnjem kontekstu, u kontekstu rasprave o popisu i leksikonu hrvatskih političkih uznika, važno samo to da je dokumentacija iz tih 867 Dinkovih te pedesetak mojih spisa također fotokopirana za potrebe HDPZ-a i rada na leksikonu.

Nitko na obradi svekolike dokumentacije nije radio osim Jure Knezovića, pa dakle ni ja, koji sam od studenoga 2001. do srpnja 2006. bio glavni branitelj u jednome postupku u Haagu, čemu je u travnju 2004. pridodan i drugi u istome svojstvu (potom sam jednog od tih optuženika do okončanja postupka u proljeće 2008. branio pred Državnim sudom BiH u Sarajevu, kamo je bio prebačen u ljeto 2006., uslijed čega sam od 2001. do 2008. svakog mjeseca barem deset dana izbivao iz Hrvatske).

Bilješka o pokretanju robijaške udruge, prema uspomenama Stjepana Crnićkoga

Grupa seljaka iz Like na robiji u Zenici.

U tijeku tog rada Knezović je, kako rekoh, zapravo samostalno donio odluku da se prvotna zamisao o usporednom radu na popisu svih te *leksikonu probranih* hrvatskih političkih uznika spoji u jednu, pa je u 119. broju *Političkog zatvorenika* u veljači 2002. osvanuo prvi dio njegova teksta pod naslovom „Prilozi za biografski leksikon hrvatskih političkih iznika (Gradivo)“.

Svatko pismen mogao je iz tog teksta zaključiti: prvo, da se već u naslovu dvokratno naglašava kako je riječ tek o djelomičnim podacima (jer se govori o „prilozima“ i o „gradivu“), drugo, da se usporedno popisuju i obrađuju žene i muškarci te treće, da se tim prilozima kani obuhvatiti po mogućnosti sve hrvatske političke uznike, a ne samo one iz doba komunističkog razdoblja (zbog čega je u prvi, „ogledni“ nastavak uvršteno 39 imena – od „Abramović“ do „Zorić“, među kojima je **Mile Budak**, s tamnicom iz 1929. te smrtnom osudom iz 1945., ali bez emigrantskog boravka u Italiji, jer je Budak tamo bio i zapovjednik ustaškog logora, ali ipak u neku ruku slobodnjak).

Nakon što je pet godina kasnije, u broju 178 iz siječnja 2007. objavljen posljednji iz tog niza njegovih svakomjesečnih priloga (zaključno s red. br. 3634

– **Zdenka Župančić-Sraga**), u idućem je broju trebalo odgovoriti na primjedbe nekolicine koji ipak nisu bili kadri pročitati jednostavan tekst. Zbog toga je u uredničkome (mom) tekstu istaknuto: „Već na početku bilo je jasno kazano, da je posrijedi ‘gradivo’, dakle, preliminarni podatci, koje valja provjeriti, po potrebi ispraviti i dopuniti, pa tek onda smatrati posve pouzdanima.“ Zato su svi pozvani da dostave primjedbe, dopune i ispravke radi objavljivanja u časopisu, kako bi se i te dopune i ispravci provjerili. Nije od toga bilo velike koristi.

A nije trebalo čitati ni zapisnik sjednice Uredničkog odbora, nego samo objavljeni Knezovićev prilog iz listopada 2002. (br. 127) da bi se shvatilo kako je nakon sedmog nastavka on donio odluku – kojoj se Odbor nije usprotivio – da se umjesto popisa svih, započnu objavljivati podatci samo o zatvaranim ženama.

I o tome je nešto kazano u br. 179 iz veljače 2007.: „Osjećajući, a ponekad i znajući da su dostavljeni podatci manjkavi, te bivajući svjestan fizičke nemogućnosti da svi budu pravodobno i kvalitetno obrađeni, priređivač je u jednom trenutku ocijenio, da je racionalnije u prvi mah objaviti imena i podatke o osuđenim ženama. (...) U

veljačkome [siječanjskom!] broju završeno je objavljivanje prikupljenih i obrađenih podataka o osuđenim ženama, pa smo prisiljeni privremeno prekinuti objavljivanje.“

Bio je, naime, Jure Knezović naumio pričekati moguće dopune i ispravke tih oko 3.000 imena utamničanih žena – među kojima je tehničkim propustima ipak objavljeno i poneko muško ime – pa onda to objaviti kao knjigu. Pod svojim imenom, dakako, i s punim pravom, jer je doista jedini na njoj sustavno i radio. Ako su neki drugi i pribavljali podatke i dokumente, on je jedini koji ih je obrađivao odnosno unosio u računalo. Zamisao o objavljivanju knjige – prve u nizu zamišljenih – omele su poteškoće u koje je zapao u privatnom životu i zbog kojih je uskoro odselio iz Hrvatske. Iako je i dalje nastavio aktivno sudjelovati u radu Hrvatskog društva političkih zatvorenika – pa i povremeno dolaziti u Zagreb – ne znam kakva je sudbina gradiva koje je prikupio niti znadem do kojeg stupnja ga je obradio.

No, zbog onoga što je na tom planu učinio treba mu odati priznanje, baš kao što priznanje treba odati svima koji i ubuduće makar fragmentarno pridonesu dokumentiranju hrvatskih stradanja. To je naš dug prema predcima, ali i – ne manje važno od toga – naš ulog u svoje potomke...

NAŠ NUTARNJI SVIJET (60)

SAMOĆA

Kad izgovorimo riječ „samoća“, čujemo pretežito neugodne tonove, i stanje povezujemo s osamljenošću.

Samoća i osamljenost stoje jedna blizu drugoj, no nisu isto. Samoća je odvojenost od drugih. Osamljenost je pak subjektivan osjećaj da imamo manje veza s ljudima negoli bismo željeli, osobito da imamo manje emocionalnih suodnosa negoli naše biće traži.

Samoća može biti neugodna te otvarati put osamljenosti, no može biti i ugodna, pa i dragocjena. Glazbenici ili književnici traže ju za stvaranje, filozofi za razmišljanje, redovnici za više duhovnosti. Umorna zaposlena majka, ili otac, često bi ju poželjeli. Ali, tražimo ju zapravo i mi svi ostali, ponekad nam je zlata vrijedna.

Zadnjih godina bilo je i studijskih istraživanja o potrebi za isključivanjem i mirom, i ona su potvrdila da dnevna klauzurna pauza treba baš svim ljudima. Pri tome naravno nije riječ o tome da bismo meditirali, mnogi bi jednostavno rado čitali ili slušali glazbu, ili bi obavljali koji laganiji posao, ili bi prigledali, u tišini. Svakako, sišli bi s pozornice i osloboditi se svakoga socijalnog angažmana. Zanimljivo je da je studija potvrdila da mir i osama trebaju i djeci. Djeca koja su cijeli dan provodila u velikim skupinama pokazivala su više razine stresa od djece koja su imala priliku i za kraća isključivanja i mir.

Očito, ljudima treba i jedno i drugo, trebaju im veze s drugima, i treba im prilika da budu sami. I jasno, svatko ima svoju mjeru. Potrebe su individualne, i vrlo su različite. Načelno, mladi ljudi i ekstrovertirane osobe trebaju više

Piše:

Maja RUNJE

društva, a stariji i introvertirani možda manje.

Pravi omjeri nisu nam međutim uvijek dostupni, često jednoga bude previše a drugoga premalo. U razdoblju kad podižemo djecu te u isto vrijeme nastojimo profesionalno napredovati, puno je intenzivnih interakcija, i krajnje malo je

Crtež: Stipan Runje

vremena za mir i osamu. U razdobljima kad, primjerice, nakon smrti bračnoga druga iznenada ostanemo sami, ili čak i nakon obične selidbe kad u novoj sredini nove ljude trebamo tek upoznati, kontakata može biti malo, i osame previše.

Razumije se da svatko mora pokušati uspostavljati ravnotežu, djelujući proaktivno. Riječ je o kvaliteti života, pa i samome psihičkom i fizičkom zdravlju. Oni koji za sebe imaju premalo mira, mogli bi pomnije promotriti koje bi dužnosti možda ipak trebalo zanemariti, koje termine otkazati, i na kojim si mjestima dati pomoći.

Što se osamljenosti tiče, moguće je misliti o uključivanju u koju udrugu ili

društvo, ili možda na obnavljanje ranije oslabljenih obiteljskih ili prijateljskih veza. Pri tome će, jasno, više uspjeha imati zrele osobe, a manje oni koji su skloni objesiti se na drugoga i u beskraj govoriti o sebi, ili o tome kako je svijet grozan a ljudi zli. Može pomoći i moderna tehnologija, osobito aplikacije koje omogućuju komunikaciju prema svim stranama svijeta.

Inače, čini se da je današnjem čovjeku osobito teško držati ravnotežu između vremena osame i vremena u društvu, intenzivno prijete ili viškovi ili pomanjkanja. Prvenstveno, puno se radi i puno je komunikacije, no uglavnom u nizu neobvezatnih krugova. Također, obitelji su se znatno smanjile, sve je više onih koji nemaju ni braće ni bratića, ni teta, ni stričeva, ni ujaka.

Značajna okolnost jest i činjenica da sve više ljudi stanuje za sebe, kao nikada do sada u povijesti, u europskim zemljama oko trećine svih kućanstava samačka su kućanstva. Ovaj oblik života nastao je višim materijalnim standardom i načelno je pozitivan. Zaista, tridesetgodišnja neudata kći vlastiti će život bolje razvijati stanuje li sama negoli da je s roditeljima, stara osoba najbolje će živjeti u vlastitom domu. Ali rizici za osamljenost su veći, i o njima treba misliti.

Svatko od nas može uvijek pomalo voditi računa i o *balansu* drugih oko sebe, ne više negoli može, nego onoliko koliko može. Uvijek je dobro, primjerice, pričuvati nečije dijete, da majka dođe do kratkog predaha. A možemo i na ručak pozvati susjede koji su se upravo doselili.

ŠTO JE CIA ZNALA O HRVATSKOJ POLITIČKOJ EMIGRACIJI?

Prije nekoliko godina američke su obavještajne službe u skladu s ta mošnjim propisima počele objavljivati dosjee i izvješća s kojih je skinuta oznaka tajnosti, o osobama, organizacijama i događajima koji više nisu aktualni i od čije je obrade prošao određeni broj godina. Tu se može pronaći svašta: od ekstremističkih organizacija bjelačke nadmoći poput Ku Klux Klana, crnačkih terorističkih skupina poput Crnih Pantera, vjerskih ekstremističkih skupina poput Nacije islama pa sve do organizacija koje su se borile za ljudska prava koncem šezdesetih godina. Dosjei su se vodili i o terorističkim skupinama svih usmjerenja, medijski izloženim osobama, pa i o misterioznim pojavama poput NLO-a.

Prikupljale su se informacije o zemljama od interesa, njihovoj vojnoj i ekonomskoj snazi, ali i o društvenim odnosima, te se je pokušalo analizirati i predviđati kako će se stvari odvijati u budućnosti. Sve to je u nekoj fazi učinjeno dostupnim na način da su sa spisa uklonjene oznake tajnosti, dokumenti su digitalizirani i objavljeni na mrežnim stranicama agencije ili biroa koji su ih stvorili, pri čemu su, naravno, negdje manje ili više cenzurirani dijelovi koji bi još uvijek mogli potencijalno imati utjecaja na američku nacionalnu sigurnost.

Ono što je nama zanimljivo je to da između svih tih dokumenata nalazimo nekoliko tisuća onih koji se odnose na Hrvate i hrvatske prostore. Ovdje ćemo se osvrnuti na jedan od tih dokumenata koji govori o hrvatskoj političkoj emigraciji. Pod naslovom „Yugoslav emigre extremists“ što bi u prijevodu značilo Jugoslavenski ekstremni emigranti, izradio ga je 29. svibnja 1980. – dakle svega nekoliko tjedana nakon smrti **Josipa Broza Tita** – CIA-in (*Central Intelligence Agency*) Nacionalni [Državni] centar za međunarodne procjene, Odjel za SSSR i istočnu Europu dana 29. svibnja 1980. godine.¹

Piše:

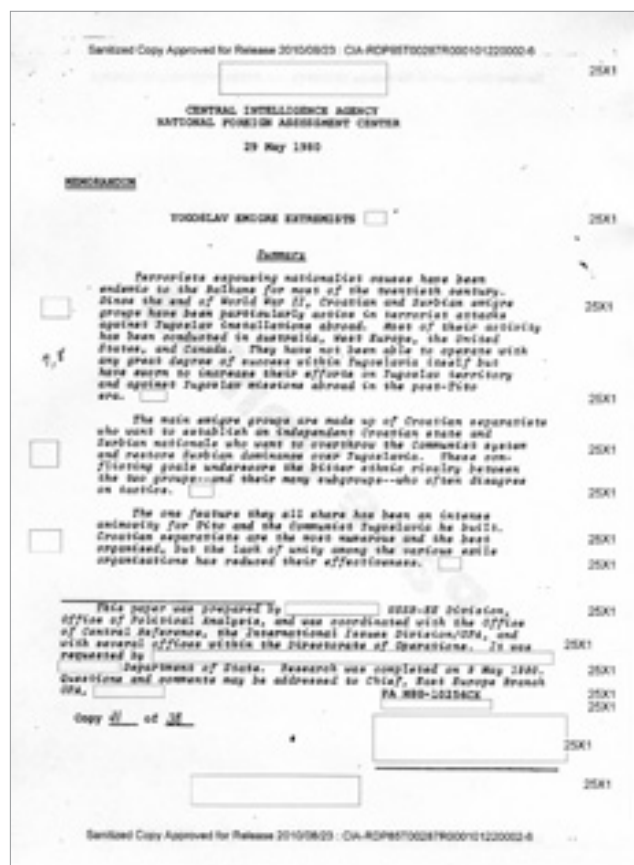
Darko UTOVAC

Unatoč naslovu koji sugerira da se dokument bavi svim emigrantima iz Jugoslavije, više od 90 posto teksta koji ima 40-ak stranica odnosi se na hrvatske političke emigrante, njihove organizacije i događaje povezane sa njima. To se navodi i u sažetku, uz ocjenu da su hrvatski politički emigranti separatisti koji se zalažu za uspostavu neovisne Hrvatske, a bore se protiv komunizma i srbijanske dominacije. Kao glavni problem u njihovu djelovanju primjećuje se rascjepkanost i nedostatak jedinstva, što smanjuje djelotvornost i učinkovitost. Općenito se navodi da velika većina organizacija hrvatske političke emigracije vuče porijeklo iz ustaškog pokreta.

Pritom se za ustaški pokret krivo navodi da je osnovan u Italiji 1929. godine, a kao najveći ustaški uspjeh između dva rata spominje se atentat na kralja **Aleksandra** 1934. godine u Francuskoj. Izvješće navodi da su ustaše u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ubile između 100.000 i 600.000 Srba i muslimana (!). Toliki raspon potencijalnih žrtava je za jednu prvorazrednu obavještajnu agenciju sam po sebi neozbiljan, uz opasku da u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj doista jest stradao određeni broj Srba, komunisti raznih nacionalnosti, Židova i Roma, no teško može biti točno da su sustavno ubijani muslimani.

Naime, kao što je općepoznato, islam je bio priznata i šticeana vjeroispovijest, u mnogim je aspektima vođena izra-

zito promuslimanska politika, a bosansko-hercegovački muslimani su u hrvatskim oružanim snagama služili u razmjerno većem postotku služili OS NDH od katolika iz nekih hrvatskih zemalja. Osim toga je među muslimanima sve do konca 1944. bilo najmanje priznata partizanskog pokreta. Isto tako je pogrešno navedeno da su **Ante Pavelić** i njegovi najbliži suradnici napustili Hrvatsku koncem 1944., jer je općepoznato da je to bilo u svibnju 1945. godine.

Prva stranica CIA-ina izvješća

Sastavljač dalje navodi da su **Tito** i njegovi komunisti 1945. godine ušli u Hrvatsku i ubili između 100.000 i 150.000 Hrvata. Ta brojka ubijenih Hrvata od svibnja 1945 pa do konca 1945., iako možda konzervativna, vjerojatno nije daleko od točne, ali nije točno da su Tito i komunisti tek 1945. godine ušli u Hrvatsku jer su oni u njoj bili tijekom cijelog rata.

¹ <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85T00287R000101220002-6.pdf> pristupljeno 15. II- 2024.

Dalje se navodi da su iz ustaškog pokreta nastajale poslijeratne emigrantske organizacije i to: Hrvatski narodni odbor (HNO-J) koji je 1950. godine u Njemačkoj osnovao **Branimir Jelić**, Hrvatski narodni otpor (HNO-L) koji je u Španjolskoj osnovao general **Vjekoslav Luburić**, Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) za koji se pogješno navodi da ga je 1957. osnovao Ante Pavelić u Španjolskoj, dok se kao četvrtu organizacija navodi Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), nastalo u Australiji.

Kao osnivači HRB-a navode se **Geza Pašti** koji doista jest bio jedan od osnivača, ali i **Miroslav Varoš** koji vrlo vje-

Grb Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta

rojatno nije imao nikakve veze s osnivanjem te organizacije. Štoviše, on je bio jedan od uspješnijih UDB-inih agenata u emigraciji te je postigao određene obavještajne uspjehe u krugu oko Branimira Jelića, kratko kod **Ante Cilige**, ali i kod **Krunoslava Draganovića**. Kad je razotkriven, vratio se u 1970. godine Jugoslaviju te je umro u Splitu, gdje je i pokopan. Njegov proboj u uži krug hrvatske političke emigracije osobito čudi ako znamo da je bio Čeh, a ne Hrvat, a pored toga mu je supruga bila Srkinja. To zacijelo možemo pripisati poslovičnoj hrvatskoj naivnosti, pogotovo ako znamo da se u emigraciji bez ikakva temelja predstavljao kao časnik domobranstva koji je odslužio višegodišnju kaznu zatoru u komunističkoj Jugoslaviji.

Zanimljivo je da analitičari CIA-a, kad spominju rane oblike poslijeratnoga emigrantskog političkog organiziranja ne spominju Hrvatsku državotvornu stranku koja je prethodila HOP-u, ne spominju **Oršanićevu** Hrvatsku republikansku stranku (1951.) kojoj će, doduše, kasnije u izvješću posvetiti dio prostora, ali ni organizaciju *Hrvatski domobran* koja je tridesetih i četrdesetih okupljala tisuće Hrvata u Južnoj, ali i sjevernoj Americi, a koja je obnovljena i poslije rata. Ne spominju ni raskol organizacije Hrvatski narodni otpor koja se poslije Luburićeve smrti podijelila na frakcije Otpora i Otpora, često izrazito suprotstavljene unatoč istom korijenu.

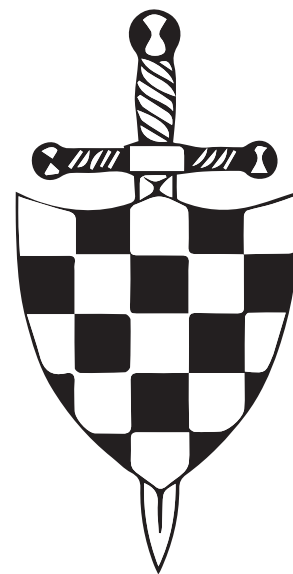
Inače izvješće prilično točno primjećuje da je snaga i brojnost hrvatskih emigrantskih organizacija početkom šezdesetih godina 20. stoljeća počela polako opadati, i da se više energije trošilo na međusobne sukobe nego na borbu protiv Jugoslavije. Koncem šezdesetih i nakon Hrvatskog proljeća u emigraciju dolazi veći broj mladih emigranata koji daju novu snagu starijoj emigraciji, ali i donose radikalnije metode borbe. Taj proces dolaska novih emigranata je bio osobito izražen poslije sloma Hrvatskog proljeća.

Spominje se organiziranje krovne organizacije Hrvatsko narodno vijeće (HNV) 1974., iako im je očito promaklo da je i ranije bilo pokušaja organiziranja Hrvatskog narodnog vijeća. Na kraju CIA procjenjuje da te 1980. godine u emigraciji živi 2.200.000 „Jugoslavena“, što je zanimljiva tvrdnja poglavito zato što su se politički emigranti s područja tadašnje Jugoslavije nazivali svojim nacionalnim imenom, nikako Jugoslavenima, a prilično je sigurno da je samo Hrvata, uključujući drugu i treću generaciju, u emigraciji bilo više od navedenog broja.

Ne donose se procjene brojnosti „ekstremnih“ pripadnika emigracije za ostale narode, ali se zato procjenjuje da je u ekstremističke aktivnosti uključeno između 3000 i 5000 Hrvata. Pri tome se definira da su to osobe koje promiču nasilje kao metodu političke borbe. Potom se opisuju pojedinačne organizacije, redoslijedom očito prema značenju koje im pridaju analitičari CIA. Pritom valja naglasiti da su poje-

dini dijelovi izvješća cenzurirani, što svakako može utjecati i na dojam koji na čitatelja to izvješće ostavlja.

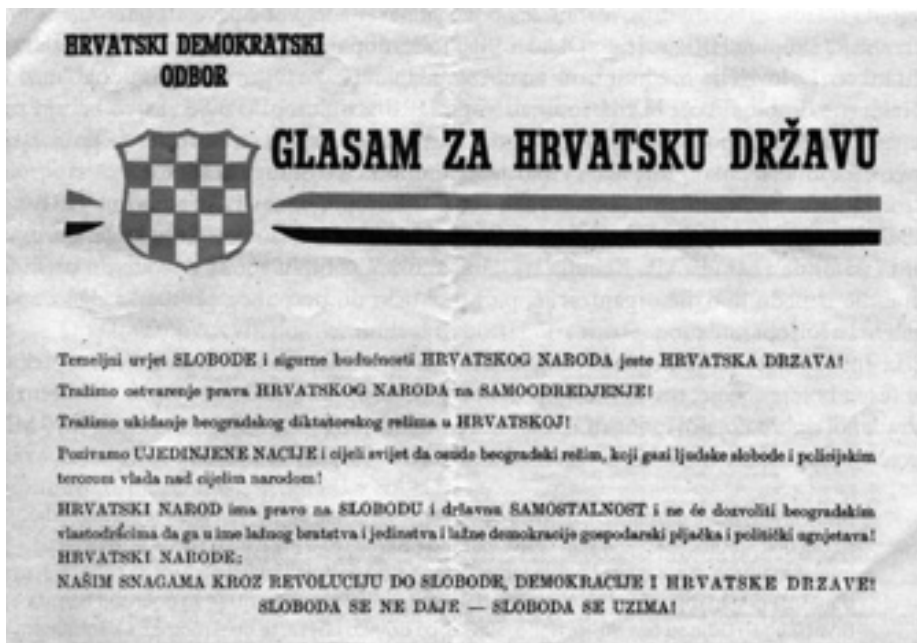
Niz počinje Hrvatskim narodnim vijećem za koje se kaže da je svojevrsna hrvatska vlada u izbjeglištvu, koja okuplja oko 20 zasebnih emigrantskih organizacija, djeluje u 10 različitih država i okuplja 10.000 članova. Tu se zacijelo misli na aktivne članove koji plaćaju članarinu, što je omogućavalo i glasovanje za tijela HNV-a. Izvješće tvrdi da HNV samo po sebi nije teroristička organizacija, ali da ima članova koji su umiješani u terorističke aktivnosti. Osim toga se primjećuje da HNV

Hrvatski narodni otpor

ima fond za obranu Hrvata uhićenih zbog revolucionarnih aktivnosti. Procjenjuje se da HNV u svojim fondovima raspolaze sa oko 1.000.000 američkih dolara, a da je visina članarine varijabilna te se određuje prema visini prihoda pojedinog člana.

Na kraju se navodi kako Jugoslavija drži HNV prijetnjom svom opstanku, te poduzima razne aktivnosti da bi mu onemogućila rad. Kao glavna slabost HNV navodi se mnoštvo struja i različitih mišljenja glede osnovnih pitanja hrvatske borbe. Valja još primijetiti da HNV, iako jest okupljao brojne organizacije i važnije pojedince, nikad nije privukao u svoje redove izvorni Hrvatski oslobodilački pokret i Hrvatsku seljačku stranku, jer su te dvije organizacije smatrale kako su upravo one legitimni predstavnici hrvatskog naroda u izbjeglištvu.

Jedan letak Hrvatskoga demokratskog odbora

Donekle začuđuje izbor druge po redu organizacije koja se analizira: to je Hrvatsko revolucionarno vijeće (HRV) za koje se još navodi naziv Koordinacijski centar za Hrvate u iseljeništvu. Tvrdi se da je glasnogovornik skupine **Tomislav Mičić**, dok da je glavni ideolog **Mladen Schwartz**. Za skupinu se navodi da je beskompromisna glede uspostave neovisne Hrvatske, kako smatra da cilj opravdava sredstvo i kako zagovara nasilne metode borbe. Citira se procjena HRV-a kako samo u Zapadnoj Njemačkoj imaju oko 70.000 pristasa, ali i procjena tamošnje policije da najviše 1000 tamošnjih Hrvata promiče nasilje kao sredstvo borbe.

Posebno začuđuje posljednji pasus u kojemu se tvrdi da su Hrvati u emigraciji podijeljeni između Hrvatskog narodnog vijeća i Hrvatskog revolucionarnog vijeća koje privlači mlađe borbene emigrante. Posebno to začuđuje s ove vremenske distance, kad znamo da je HRV bila praktično nepostojeća, fiktivna organizacija stvorena *ad hoc* za potrebe promidžbe i da je njihova jedina stvarna aktivnost bila održavanje nekoliko tiskovnih konferencija. Na jednoj od njih je istaknuta mogućnost okretanja hrvatskih državotvornih boraca prema SSSR-u, čime su očito privukli pozornost američkih službi koje su im očito dali brojnost i značenje koji u stvarnom životu nikada nisu imali.

Potom se opisuje Hrvatski oslobodilački pokret (HOP) za koji se kaže da je izravan sljednik i nasljednik ustaškog pokreta. Za organizaciju se kaže da ju je ustrojio „Anton Pavelić“, pa se griješi da je to bilo 1957. u Španjolskoj, premda je općepoznato da se to dogodilo 8. lipnja 1956. u Buenos Airesu. Dakle nije pogriješna samo godina nego i kontinent.

Dalje se navodi da je poslije Pavelićeve smrti došlo do raskola na izvorni HOP koji je vodio **Stjepan Hefer** i HOP-Reorganizacija koji je vodio **Vjekoslav Vrančić**, ministar u vladi Nezavisne Države Hrvatske. Ističe se kako je HOP jedna od brojnijih hrvatskih emigrantskih organizacija, s ograncima u Argentini, Njemačkoj, Australiji, Kanadi, Španjolskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji. Naravno, članstva i organizacija HOP-a bilo je i po drugim europskim i južnoameričkim zemljama koje se ovdje izrijeком ne navode.

Izvjeshće procjenjuje da je izvorni HOP vremenom dosta izgubio na radikalnosti, dok da je Vrančićev HOP-R bliži tradiciji ustaškog pokreta. Za potonji se tvrdi da mu je središnjica u Buenos Airesu, gdje ima dosta snažnu bazu članstva koja se procjenjuje na 600 do 700 ljudi. Za razliku od izvornog HOP-a Vrančićev HOP-R je bio dio HNV-a. Potom se navode članici HOP-a po raznim zemljama, ali i prenosi tvrdnja jugoslavenske diplomacije da je HOP odgovoran za mnoga terori-

stička djela, uz ogradu da se samo jedan jedini teroristički čin može nedvojbeno pripisati pripadnicima HOP-a.

Sljedeća organizacija koja se opisuje je Hrvatski narodni odbor (HNO-J). Za njega se kaže da je najstarija hrvatska separatistička organizacija u emigraciji poslije Drugoga svjetskog rata (što je tek djelomično točno, jer je bilo i starijih, no nisu bile duga vijeka). Tvrdi se da je Hrvatski narodni odbor do 1972. godine bio najbrojnija hrvatska emigrantska organizacija, što je također prilično dvojbena tvrdnja, dok se može prihvatiti tvrdnja da organizacija ima ogranke u Švedskoj, Argentini, Australiji i Kanadi uz opasku da je organizacija djelovala i drugdje.

Navodi se da je do smrti čelnik bio dr. Branimir Jelić, a da je u trenutku pisanja izvješća čelnik njegov brat **dr. Ivan Jelić** koji nastoji popraviti imidž organizacije u smislu odricanja od nasilnih metoda i odustajanja od pokušaja uspostave kontakata sa SSSR-om. S današnje distance legitimno je postaviti i pitanje, je li dr. Branimir Jelić uopće uspostavio ikakve spomena vrijedne kontakte sa Sovjetima ili se je radilo samo o promidžbenoj akciji. No na kraju izvješća se tvrdi da Hrvatski narodni odbor objavljuje novine *Hrvatska Država* u nakladi od oko 10.000 primjeraka. I tu ostaje otvoreno pitanje, radi li se o stvarnoj nakladi ili o brojci koja se plasira u promidžbene svrhe.

Za Hrvatski narodni odbor (HNO-L) se kaže da je paravojna organizacija koja je najaktivnija među promatranim ekstremističkim skupinama. Tvrdi se da joj je osnivač ustaški general Vjekoslav Luburić i da djeluje u Španjolskoj, Australiji, Zapadnoj Njemačkoj gdje djeluje u ilegali zbog zabrane, te u Argentini, Švedskoj, Francuskoj i Kanadi. Zanimljivo, ne spominje se organizacija u SAD-u, iako je već sljedeće godina ona bila na meti federalnih vlasti zbog *terorizma*, što je rezultiralo procesom u New Yorku i drugim progonima nakon čega organizacija značajno smanjuje aktivnost.

U izvješću se krivo navodi da je do smrti generala Luburića došlo uslijed međuemigrantskog obračuna, što je vjerojatno nekritičko citiranje jugoslavenskih izvora. Potom se tvrdi da Hrvatski narodni odbor ni ne pokušava prikriti svoje na-

silne metode, te se navodi nekoliko najznačajnijih akcija protiv jugoslavenskih interesa u koje su bili umiješani članovi Hrvatskog narodnog otpora. Pada u oči da sve te aktivnosti koje uključuju nasilje kao metodu borbe, potječu iz vremena poslije Luburićeve smrti.

Određena pozornost se posvećuje i raskolu organizacije na frakcije **Dinka Šakića** i **Stjepana Bilandžića**, a na kraju se tvrdi da organizacija ima u određenoj mjeri potporu Republike Paragvaj, što je vjerojatno pretjerano, jer se radi o nekoćini članova HNO-L koji su bili integrirani u Paragvaj i kao takvi su uživali određenu potporu, dok o *sponzorstvu* Paragvaja nad čitavom organizacijom teško može biti govora. Spominje se da je određenu potporu organizacija uživala i u Španjolskoj za života **Francisca Franca**, ali da je poslije njegove smrti nova vlada prestala pružati bilo kakvu potporu.

Poslije Hrvatskoga narodnog otpora na red je došlo Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB). Za njih se tvrdi da su najradikalnija i najopasnija hrvatska emigrantska skupina. Među osnivače se ponovno pogrešno ubraja Miroslav Varoš (pa bi bilo doista zanimljivo utvrditi, otkle Amerikanci crpe te podatke). Tvrdi se da organizacija, osim u Australiji gdje je i osnovana, djeluje u Zapadnoj Njemačkoj, Austriji, Španjolskoj, Francuskoj i Švedskoj, uz napomenu da u Zapadnoj Njemačkoj djeluje u ilegali zbog zabrane.

Prema izvješću, HRB usko surađuje s Hrvatskim narodnim odporom i organizacijom Hrvatska mladež u Australiji. Nastoje ubacivati naoružane skupine u Jugoslaviju i napadati jugoslavenske diplomatske ustanove. Dalje se navodi da nije poznata zapovjedna struktura organizacije te se spominje više osoba koje bi mogle biti čelnici. Navodi se i više uspješnih i neuspješnih akcija koje se pripisuju HRB. U tekstu se spominju i neke skupine koje su navodno nastale odvajanjem od HRB-a, poput Hrvatske tajne revolucionarne organizacije i Hrvatske oslobodilačke revolucionarne vojske, no veliko je pitanje ima li iza tih skupina kakvih konkretnih dijela, pa čak i jesu li uopće postojale.

Prilično je nejasno otkud Hrvatska seljačka stranka (HSS) na popisu ekstremi-

stičkih organizacija, jer se radi o organizaciji prilično pacifističkog usmjerenja koja se zasigurno ne može povezati s nikakvim nasilnim metodama borbe. Osim toga, sve do **Mačekove** smrti nije bilo izvjesno, zalaže li se HSS za reformu Jugoslavije ili za nezavisnu Hrvatsku. Krivo se navodi da je poslije poraza Kraljevine Jugoslavije u travanjskom ratu dr. Maček (ime mu je također krivo napisano Vladimir) izbjegao s vladom u London, gdje je navodno uspostavio stožer stranke, što opet nije točno. Naime poznato je da je dr. Maček čitav rat proveo u Hrvatskoj. Navodi se da HSS još od 1933. godine ima ogranke u Kanadi, no valja znati da postoje i starije organizacije HSS-a u Belgiji, SAD-u, Argentini i drugdje. Posljednjih pola stranice teksta o HSS-u je izbrisano i bilo bi zanimljivo saznati koje informacije nam sada nisu dostupne i zašto.

Sljedeća organizacija koja se analizira su Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHNJ). Za njih se kaže da su ideološki naslonjeni na Hrvatski oslobodilački pokret, ali i nešto radikalniji. Navodi se da je u prošlosti Jugoslavija poduzimala nasilne akcije protiv čelnika te organizacije. Potom se krivo navodi da UHNJ ima ogranke u Australiji i Francuskoj, a da bi mogli biti povezani i s Ujedinjenim Hrvatima Kanade. Radi se o prilično dvojbenoj tvrdnji, jer UHNJ zacijelo nisu osnivali svoje ogranke u Australiji, Francuskoj ili drugdje, budući da je svaka država ili kontinent imala svoju zasebnu organizaciju Ujedinjenih Hrvata. Povezivala ih je jedino ideološka naslonjenost na HOP, a često i isti ljudi.

Slijedi opis nekoliko ljevičarskih skupina koje ni po članstvu ni po opsegu djelovanja nisu bile značajne, no ipak ih u ovoj

Načela Hrvatske republikanske stranke

analizi nalazimo. Prva je Savez komunista Hrvatske u iseljeništvu. Kao čelnici se navode **Tom Sedlo**, vjerojatno se misli na Tomislava Sedlu i **Velimir Tomulić**. Spominju se dodiri te organizacije s dr. Branimirom Jelićem i Hrvatskim narodnim odborom u svezi s kontaktima sa Sovjetskim Savezom, a tvrdi se da je Sedlo i pristupio Hrvatskom narodnom odboru.

Ono što danas znamo je i to da su se Sedlo i Tomulić međusobno sumnjičili za suradnju sa raznim stranim obavještajnim službama, a ako je vjerovati **Boži Vukušiću** u knjizi *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljeništa*, izgleda da su obojica dobro surađivala s **Josipom Manolićem**, pa i onda kad je ovaj napustio HDZ. Prema izvješću, u emigraciji je djelovala i Socijalistička stranka Hrvatske, navodno ju je osnovao **Ivan Matic** u Ženevi 1974. Ostaje nejasno, radi li se o istoj Socijalističkoj stranci Hrvatske koju je vodio u emigraciji **Geza Milošić**, bivši novinar *Glasa Slavonije*. Navodi se da je Tom (sic!) Sedlo pokušao više puta bez uspjeha uspostaviti suradnju sa SSH-

om, i da stranka objavljuje tiskovinu pod nazivom *Hrvatska pravda*.

Dio o Hrvatskoj republikanskoj stranci (HRS) počinje tvrdnjom da se radi o jednoj od manjih emigrantskih organizacija. To prilično začuđuje, jer je HRS bila neusporedivo utjecajnija od obje opisane prethodne ljevičarske skupine zajedno, imala je članstvo u obje Amerike, Europi i Australiji te je objavljivala više tiskovina poput *Republike Hrvatske*, *Rakovice*, *Hrvatske budućnosti* i još nekih drugih neformalnih tiskovina poput *Našega puta* (kasnije *Hrvatski put*) koje nisu bile stranačke tiskovine, ali su bile na tragu stranačkog programa.

HRS je kvaliteti članstva polagao osobitu pozornost, a stranka je nedvojbeno bila intelektualno najjača i ideološki najizgrađenija skupina u hrvatskoj političkoj emigraciji. Izvješće donosi informaciju o tome kako se je stranka iznimno angažirala oko uspostave jedinstva u emigraciji i osnivanja HNV-a. Još piše da je centar stranke u Buenos Airesu i da ima ogranke u Zapadnoj Njemačkoj i Kanadi. Tvrdi se da stranku u Njemačkoj vodi **Stefan Vrancic**, što je opet potpuno pogrešno, jer je sastavljač krivo napisao ime i prezime **Stjepana Vranića** koji je doista sedamdesetih imao značajnu ulogu u republikanskoj stranci u Njemačkoj, a do zabune je došlo jer na stranačkom bankovnom računu nalazimo germaniziranu inačicu njegova imena, što se može vidjeti u tiskovini *Rakovica*. Još se primjećuje da, iako stranka nije militantna, da je njezin australski ogranak odigrao značajnu ulogu u nedavnim nasilnim antijugoslavenskim prosvjedima. Na kraju odjeljka o HRS-u također nalazimo veći odlomak teksta koji je javnosti još uvijek nedostupan.

Tu završava opisivanje hrvatskih emigrantskih organizacija. I površnom poznavatelju hrvatske emigrantske političke scene pada u oči da je preskočen znatan broj organizacija, tako između ostaloga nema ni slova o Hrvatskom Domobranu (HD), Hrvatskom križarskom bratstvu (HKB), Hrvatskom demokratskom odboru (HDO), Tajnim revolucionarnim ustaškim postrojbama (TRUP), Hrvatskoj narodnoj fronti (HNF), Ujedinjenim Hrvatima Europe (UHE), Hrvatskom revolucionarnom oslobodilačkom pokretu (HROP) i mnogim drugim manjim organizacijama, dok se opisuju neke potpuno be-

Glasilo Hrvatskoga narodnog odbora

značajne skupine, pa čak i skupina koja nije nikada stvarno postojala.

Iza opisivanja hrvatskih emigrantskih organizacija na jedva pola stranice su ukratko obrađene srpske emigrantske organizacije i to: Srpski omladinski pokret oslobođenja, Srpska zapadna straža i Organizacija srpskih četnika Ravna Gora.

Za sve te skupine se navodi kako su male i bez čvrstog vodstva, da su lošije organizirane od hrvatskih skupina, da rijetko pribjegavaju nasilju, osim Srpskoga omladinskog pokreta oslobođenja (SOPO) koji je osnovan u Kanadi 1966. godine. Ono što sve te skupine povezuje je antikomunizam, antihrvatstvo i velikosrpska ideja. Zanimljivo, sastavljač primjećuje da te skupine imaju mali utjecaj na Srbe, jer su Srbi povlašteni u obje Jugoslavije.

Po par rečenica se posvećuje madeonskoj političkoj emigraciji za koju se kaže je razjedinjena i da djeluje putem mirnih prosvjeda. Za Slovence se navodi da djeluju isključivo na kulturnom i humanitarnom polju te se na kraju izvješća primjećuje da su Slovenci prilagodljiviji zapadnoj kulturi od ostalih stanovnika Jugoslavije, pa su se zato puno lakše udomačili. Politička emigracija Albanaca s Kosova koja je bila vrlo brojna, ovdje se ni ne spominje.

Poslije opisa emigrantskih organizacija slijedi poglavlje *Modus Operandi*, ili – način djelovanja. Tu nema riječi o nijednom drugom narodu osim o Hrvatima, a tvrdi se kako sve hrvatske skupine imaju isti način djelovanja: da rabe pištolje, puške, lake strojnice i ručne granate, iako je zabilježena uporaba pisama-bombi ali i najmanje jedan slučaj u kojemu je potvrđeno posjedovanje protutenkovskog oružja – ručnih bacača. Spominje se uporaba bombi i zapaljivih naprava pri napadima na jugoslavenske diplomatske, ekonomske

i kulturne ciljeve, ali i oružani napadi na jugoslavensko diplomatsko osoblje.

Bilježe se i dvije otmice zrakoplova pri čemu nije učinjeno ništa nažao taocima, kao i zauzimanje jugoslavenskog diplomatskog predstavništva u Švedskoj. Glede zahtjeva otmičara spominje se puštanje na slobodu uhićenih istomišljenika u Jugoslaviji ili na zapadu. Spominje se i izbacivanje promidžbenih letaka (tu se vjerojatno misli na akciju **Zvonka Bušića** i suboraca). Spominje se da je moguće pregovarati s hrvatskim počiniteljima takvih dijela, da taoce puštaju neozlijeđene i da se na kraju akcija u pravilu predaju bez otpora. Naglašava se da je cilj hrvatskih revolucionarnih skupina isključivo nanošenje štete Jugoslavenima, pri čemu se vrlo izvjesno misli na nositelje jugoslavenskih komunističkih vlasti, no primjećuje se da ponekad znaju stradati i slučajni prolaznici.

Ponovno se tvrdi da država Paragvaj podupire hrvatske revolucionarne napore u emigraciji u nepoznatom opsegu, iako se za to ne nude nikakvi dokazi. S druge strane sastavljač izvješća s prilično velikom sigurnošću tvrdi da hrvatske emigrantske skupine ne uživaju nikakvu potporu Sovjetskog Saveza, ali da postoji duga povijest pokušaja uspostave odnosa, pa da se zato takva mogućnost u budućnosti ne može isključiti.

U poglavlju o jugoslavenskom državnom odgovoru na hrvatske emigrantske aktivnosti spominju se samo diplomatske aktivnosti, promidžba i pokušaji diskreditiranja emigrantskih organizacija. Američki obavještajci i analitičari očito žmire na oba oka, jer je teško vjerovati da ne znaju za činjenicu da su jugoslavenske službe do trenutka pisanja ovog izvješća (svibanj 1980.) već ubile više desetaka hrvatskih političkih emigranata, od čega neke i u SAD-u. Na kraju odjeljka se iznosi predviđanje da će jugoslaven-

ska obavještajna služba vjerojatno pribjeći ekstremnim mjerama zbog emigrantskog izazova.

U izvješću postoje i dva dodatka: dodatak A u kojemu se iznosi kronologija emigrantskih nasilnih aktivnosti protiv jugoslavenskih ciljeva, i dodatak B s abecednim popisom značajnih osoba sa emigrantske scene koji su gotovo svi Hrvati.

Dodatak A počinje akcijom na jugoslavensku misiju u Mehlemu, Zapadna Njemačka, koju je izvršilo Hrvatsko križarsko bratstvo, što se u tekstu ne spominje niti se ta organizacija opisuje u prethodnom dijelu o hrvatskim emigrantskim organizacijama. Spominje se i slučaj u kojemu je 1965. godine **Stanko Kardum** ranio jugoslavenskog konzula u Njemačkoj, ali se krivo tvrdi da je Kardum pripadnik HRB-a. On je bio pripadnik zasebne skupine Hrvata s Bodenskog jezera koja, prema svemu sudeći, jest imala kontakata s HRB-om, ali je imala i svoju organizacijsku samostalnost.

Grb Hrvatskoga revolucionarnog bratstva

Nailazimo i na tvrdnju da je **Miljenko Hrkać** 1968. postavio dvije bombe u beogradskom kinu i željezničkom kolodvoru, što je rezultiralo jednom mrtvom i nešto manje od stotinu ranjenih osoba. CIA opet nekritički prenosi jugoslavenske izvore, jer je već na suđenju bilo prilično jasno da je Hrkać žrtveno janje, i da – ako ništa drugo – nije mogao biti na dva mjesta u isto vrijeme. Danas je prilično izvjesno da je nevin osuđen, a počinitelje te akcije treba tražiti među osobama koje nisu hrvatske nacionalnosti i koje su bombe postavili za novčanu naknadu, dok su po svemu sudeći naručitelji bili iz određenoga kruga hrvatske političke emigracije u Njemačkoj.

Nailazimo na nekritički prenesenu tvrdnju da je 1969. general Luburić ubijen u unutaremigrantskom obračunu. Danas znamo da to nije točno, nego da ga je ubio jugoslavenski agent **Ilija Stanić** koji je o tome zlodjelu i podnio detaljno izvješće UDB-i. Krivo se također tvrdi da su **Mate Prpić** i **Ivan Matičević** koji su ubijeni 1972. na Velebitu bili pripadnici Hrvatskog narodnog odbora, iako je poznato da su oni oformili svoju organizaciju pod nazivom Hrvatska narodna fronta, a da je prije toga barem Prpić bio blizak HOP-u.

Pišući o akciji HRB-a u Bugojnu 1972. izvjestitelj taj grad naziva *Bugoinov*. Pogriješno je napisano i ime **Ilije Vučića**, 1975. ubijenog dužnosnika Hrvatskog narodnog otpora: umjesto Vučić napisano je Vicić. Ukupno je navedeno 45 nasilnih akcija hrvatske političke emigracije od 1962. do 1980. godine.

Ovdje smo se osvrnuli samo na očite pogriješke, no treba uočiti da za barem polovicu tih djela nema jasno utvrđenog počinitelja, nego se navodi tvrdnja da su osumnjičeni (nepoznati) hrvatski počinitelju ili da se vjeruje kako su počinitelji hrvatski emigranti. To opet možemo zacijelo pripisati nekritičkom preuzimanju jugoslavenskih izvora. Ne smijemo isključiti ni mogućnost da su barem dio tih aktivnosti izvršili i agenti jugoslavenskih službi kako bi kompromitirali hrvatsku emigraciju, pogotovo u slučajevima gdje eksplozije nisu izazvale nikakvu veću štetnu posljedicu za jugoslavenske interese. Tako su prikazivali emigrantsku prijetnju većom nego što jest bila, a time su pravdali i razloge svoga postojanja.

Dodatak B donosi abecednim redom „Leading Yugoslav emigres” ili, u prijevodu, popis vodećih (protu)jugoslavenskih emigranata, među kojima je više od 90 posto Hrvata. Tu nalazimo iste faktografske pogriješke koje su već navedene u prethodnom tekstu (Anton umjesto Ante Pavelić ili Velimir Svjesic umjesto **Velimir Svjezić**). Osim toga, nejasni su kriteriji po kojima su emigranti stavljeni na popis, jer su navedeni mnogi koji nisu imali važniju ulogu, a ispušteni mnogi poput **Vladimira Sečena** koji su težište stavljali na vojničko organiziranje pa bi po logici stvari na ovakvom popisu trebali biti nezaobilazni.

Na kraju, legitimno je upitati se što je doista CIA znala o hrvatskoj političkoj emigraciji? Iz ovog prikaza je potpuno jasno

da je hrvatskom pitanju pristupala površno, jer da je drugačije, ne bi joj se potkralo toliko pogriješaka, pogotovo u osnovnoj faktografiji. S druge strane, razvidno je da su pravilno razumijevali odnose, da su shvaćali kako su Srbi povlašteni, a Hrvati potlačeni u Jugoslaviji. Druga je stvar što ih to nije previše uznemiravalo. Naime SAD-u nisu odgovarali nikakvi potresi na na ovom području pa je vodila politiku očuvanja Jugoslavije. To što je Jugoslavija bila komunistička, a hrvatska politička emigracija antikomunistička, nije mijenjalo ništa u toj jednadžbi.

Kroz ovo izvješće provlače se dva osnovna američka interesa, a oni su, prvo, težnja da se smanje nasilne aktivnosti hrvatske političke emigracije, i drugo, nastojanje da se nad njom uspostavi nadzor, kako ne bi potpala pod utjecaj Sovjetskog Saveza. Poglavito je razvidna uznemirenost zbog mogućnosti hrvatsko-sovjetske suradnje. To bi bilo prilično nerealno očekivati, no očito je brinulo Amerikance, što je razvidno i iz prostora koji je posvećen ljevičarskim skupina-

Hrvatsko narodno vijeće

ma, iako su one u stvarnosti bile bez ikakva utjecaja i značenja u emigraciji.

Nigdje nema ni naznaka potpore obnovi hrvatske državnosti, a jasno je vidljiva potpora Jugoslaviji i razumijevanje za njezine postupke. Dakle, tada smo za američku politiku bili nevažan i sporedan detalj na geopolitičkoj karti jugoistočne Europe. To se počelo postupno mijenjati tek poslije 1990., kad je hrvatska narodna većina stala na pozicije hrvatske državne nezavisnosti i kad je pokazala odlučnost i spremnost tu nezavisnost oružjem braniti bez obzira na cijenu. Iz toga trebamo izvući zaključke na temelju kojih trebamo razmišljati o našoj narodnoj budućnosti.

HRVATSKI DRŽAVNI SABOR 1942.: SPOMENICA SKUPINE ZASTUPNIKA IZ STUDENOGA (U POVODU 80. OBLJETNICE) (VI.)

Nema, dakle, nikakve sumnje da je većina zastupnika bivše Hrvatske seljačke stranke (ili njihovih zamjenika) bila 1942. pozvana u Hrvatski državni sabor, pa je time i apsolutna većina kotara bivše banovine Hrvatske u tom tijelu imala svoje legalne i legitimne, k tome i izvorno neustaške predstavnike.¹ Promatrano unatrag, izostavljanje nekih od vodećih članova te stranke iz popisa članova Sabora moglo bi se ocijeniti politički nepragmatičnim – ako se iz perspektive ratnog poraza smije zaključiti da je u predstavničko tijelo jedne nedemokratske države trebalo usred rata pozvati i one koji su svojim ponašanjem ili izjavama osporavali toj državi pravo na postanak i opstanak – ali bi se stvar na pravnoj razini mogla ocjenjivati i bitno drugačije.

Kao što je spomenuto, na temelju same zakonske odredbe od članstva u Saboru bili su isključeni oni koji su se izravno stavili u službu Jugoslavije, navlastito oni u posljednjim godinama njezina postojanja, ali ipak ne samo oni. To se je, uostalom, moglo očekivati iz činjenice da je odmah nakon uspostave hrvatske države donesena čitava serija propisa kojim se pokušavaju ispraviti nepravde nanesene Hrvatima te dokinuti povlastice koje su uživali stupovi jugoslavenskog režima. Tako je 22. travnja 1941., istog dana kad je donesena Zakonska odredba o ispravljanju neispravnosti i nepravda počinjenih činovnicima i službenicima kod postavljanja,

Piše:

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

promaknuća i umirovljenja,² toj kategoriji državnih dužnosnika bivše Jugoslavije uskraćeno pravo na mirovinu na teret hrvatskoga državnog proračuna.

Pavelić je, naime, tada donio Zakonsku odredbu o nepriznavanju prava na mirovinu, kojim se za razdoblje od 1. prosinca 1918. ne priznaje pravo na mirovinu kraljevskim namjesnicima, ministrima, državnim podsekretarima, pomoćnicima ministra, banovima, podbanima, pokrajinskim namjesnicima, odjelnim predstojnicima pokrajinskih vlada u Zagrebu, Splitu i Sarajevu, velikim županima županija i oblasti, kao ni diplomatsko-konzularnim službenicima, namještenicima izvještajnih novinskih ureda niti osobama kojima je Jugoslavija odobrila mirovine i potpore kao tzv. nacionalnim radnicima. Ni članovima njihovih obitelji nije priznato pravo na obiteljsku mirovinu s tih osnova, ali su svi oni, pa i članovi obitelji, zadržavali pravo na mirovinu koja bi izvirala iz drugih službi.³

Tako su i bez prava na mirovinu s osnove služenja Jugoslaviji u nekom od spomenutih svojstava, a nekoliko mjeseci kasnije i bez saborskog mandata ostali, primjerice, Vladko Maček i August Košutić: prvi je u studenome 1939. imenovan članom Senata Kraljevine Jugoslavije (kasnije je postao potpredsjednikom jugoslavenske vlade, pa je – povrh toga – u travnju 1941. pozivao i na oružanu borbu za Jugoslaviju), drugi – inače izabran u gradu Zagrebu, premda je ostao bez mandata – u to je tijelo biran još 1938., a pristao je biti ime-

novan i u studenome 1939. godine.⁴ Tada je, naime, Namjesništvo objavilo dekret kojim je imenovano 37 senatora, među kojima su bili i Maček i Košutić i Juraj Krnjević i Džafer Kulenović.

Međutim, kako stranačka propaganda, tako i pretežan dio jugoslavjenske historiografije propuštali su, a propuštaju i danas, primijetiti kako je njihovo imenovanje – kao i izbor 47 senatora na senatorskim izborima 12. studenoga 1939. – bilo posljedicom flagrantnoga kršenja zakonitosti. Jer, uz zakonito postupanje nije moglo doći ni do imenovanja niti do izbora senatora nakon stvaranja banovine Hrvatske. Naime, odredbe Oktroiranog ustava (1931.) nisu uopće predviđale mogućnost raspuštanja Senata kao jednog od dvaju domova Narodnog predstavništva (jer se je Senat, prema Ustavu, mogao samo „obnavljati“), a raspuštanje Narodne skupštine do kojega je došlo uslijed sporazuma Cvetković-Maček i stvaranja banovine Hrvatske, dokinulo je izborno tijelo koje je prema Ustavu biralo senatore.

Prema Zakonu o izboru senatora, jedan dio članova Senata imenovala je kruna, dok su druge birali narodni zastupnici, predsjednici općina i banski vijećnici. Uslijed raspuštanja Narodne skupštine više nije bilo narodnih zastupnika, a u vrijeme održavanja senatorskih izbora bio je već istekao mandat i predsjednicima općina. Drugim riječima, nije bilo onih koji bi mogli zakonito izabrati senatore, a povrh toga se je i sâm Senat našao u pravnome vakuumu, jer svoju ustavnu zadaću nije mogao obavljati bez Narodne skupštine koja više nije postojala.⁵ Zato su flagrantno pravno nasilje predstavljala kako spo-

1 U tom je smislu, usprkos nekim pogriješcima, ispravno zaključivanje Janka Tortića, u članku „Razdoblje od god. 1941-1945. u svjetlu legitimiteta hrvatske narodne volje. Absolutna većina hrvatskih narodnih zastupnika u u Hrvatskom Saboru od g. 1942.“, koji je objavljen u *Hrvatskoj*, 3/1949., br. 11 (40), Buenos Aires, 15. VI. 1940.

2 *Narodne novine*, br. 9, 23. IV. 1941.

3 *Narodne novine*, br. 9, 23. IV. 1941.

4 *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, 157.-159., 183.-186.

5 Lj. BOBAN, *Sporazum Cvetković – Maček*, 202.

“Vođi” hrvatskog naroda nije smetalo nezakonito imenovanje u Senat Kraljevine Jugoslavije

menuta imenovanja senatora, tako i izbor njihovih kolega na području banovine Hrvatske.

Ipak su u tome pravnom cirkusu sudjevali „izabrani“ senatori: Miho Škvrce, Ivan Pernar, Većeslav Vilder, Nikola Srdović, Josip Vuković, Sava Kosanović, Islam Filipović, Šimun Belamarić, Niko Subotić, Antun Babić, Dinko Sarnečić, Ante Pavlović i Franjo Malčić), među kojima je većina – njih jedanaestorica – pripadala Hrvatskoj seljačkoj stranci, a jednako – ili još gore – pravno nasilje prihvatili su senatori imenovani 16. studenoga, među kojima

su bili članovi te stranke Vladko Maček, August Košutić, Juraj Krnjević, Jakov Grgurić kao i Ivo Tartaglia (Tartalja) koji joj je u jednom razdoblju postao blizak.⁶ A usprkos nastojanju da ih se prešuti ili previdi, te su okolnosti nezaobilazne pri svakoj raspravi o legalitetu i legitimitetu Hrvatskoga državnog sabora iz 1942. godine.

Anonimni pisac u Paveliću bliskoj bue-nosaireškoj *Hrvatskoj* ustvrdit će 1949.

6 *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, 32.-34.

kako neki od zastupnika iz 1938. nisu bili pozvani u Hrvatski državni sabor zato što 1942. nisu živjeli na području Nezavisne Države Hrvatske, poput Žige Scholla (Šola) (kotar Osijek) koji da je boravio u Austriji ili Tome Jančkovića (izabranog u kotaru Novi Marof), koji da nije imao stalnog boravišta.⁷ Ne spominje da je umjesto Scholla već u veljači 1942. pozvan njegov zamjenik iz 1938. Vilim Božo, a da je umjesto Jančkovića pozvan njegov zamjenik Andrija Jambrec, ali zato anonimni pisac na istome mjestu griješi tvrdeći kako osloncem na istu pravnu osnovu (jer da je „živio na okupiranom području“) nije pozvan Ivan Petar Mladineo (inače 1938. izabran za brački kotar), jer Mladineovo ime, s oznakom prebivališta u Pučišćima na otoku Braču – sastavnom dijelu hrvatske države – nalazimo među 204 prvotno pozvana člana Sabora.⁸

A Jančković, donekle nalik Grguriću koji je živio pod talijanskom okupacijom u anektiranom Splitu (da bi se nakon kapitulacije Italije pridružio jugoslavenskim partizanima, pa postao vijećnikom ZAVNOBiH-a, a kasnije i članom tijela koje se je umiljato nazivalo Zemaljskom komisijom za ispitivanje zločina okupatora i njegovih pomagača),⁹ već u proljeće 1942. je otišao u Crikvenicu, kamo se je prvotno bio sklonio već godinu ranije. Prethodno je, naime, bio nakratko uhićen, ali se ne zna s posvemašnjom sigurnošću, je li to bilo zato što se je u Travanjskom ratu oda-

7 [ANONIMNO], „Kako HSS izvrće istine o Hrvatskom saboru 1942. Osvrt na polemiku Tortić – Gaži, *Hrvatska*, 3/1949., br. 13, Buenos Aires, 14. VII. 1949., 42.

8 *Hrvatski Državni Sabor Nezavisne Države Hrvatske. Izdanje povodom 60. godišnjice 1942.-2002.*, 31. Iako je jedno vrijeme sudjelovao u radu Državne komisije za razgraničenje Hrvatske i Italije, Mladineo je ipak zatražio da ga se briše iz popisa članova Hrvatskoga državnog sabora, pa je 18. IV. 1942. Vrhovni sud donio rješenje kojim mu članstvo u Saboru prestaje. Nakon ulaska jugoslavenskih partizana u Dubrovnik u jesen 1944. bio je među građanima prebačenima na Daksu gdje mu je, zbog nepoznatih razloga, jedinomu pošteđen goli život. (Opš. Hania MLADINEO MIKA, „Ivan Petar (Zanpjero) pl. Mladineo“, *Kulturna baština*, br. 37, Split, 2011., 104.-105.)

9 *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, 115.-116.

zvaao pozivu u jugoslavensku vojsku – koji je kao narodni zastupnik mogao otkloniti – pa u činu kapetana sudjelovao u pokušaju obrane Jugoslavije, ili su posrijedi bili neki drugi razlozi.

U svakom slučaju, pušten je nakon tri dana te je već u travnju ili u svibnju 1941. prešao u Crikvenicu, a Šime Balen će zabilježiti da je i u ljeto te godine žalio zbog propasti Jugoslavije. Tijekom prvih ratnih godina ostao je posve lojalan struji oko Vladka Mačeka, a kasnije će uspostaviti tijesnu suradnju s Ivanom Šubašićem te u ljeto 1944. otići u London, gdje je imenovan viceguvernerom Narodne banke Jugoslavije. Taj položaj će zadržati i nakon sporazuma Tito – Šubašić odnosno nakon stvaranja privremene vlade DF Jugoslavije. U jesen 1945., poslije Šubašićeve i Šutejeve ostavke, i on je napustio svoj položaj, a početkom 1947. je uhićen te 1948. osuđen na deset godina tamnice s prisilnim radom. Umro je ili ubijen u studenome 1951. u Srijemskoj Mitrovici.¹⁰

A od sudionika spomenutoga siječanjskog zasjedanja Hrvatskoga narodnog zastupstva 1939., na preuzimanje mandata u Hrvatskome državnom saboru 1942. nisu izvorno bili pozvani ni sljedeći zastupnici HSS-a izabrani 1938. ili njihovi zamjenici: Ivan Murković (kotar Gospić), Juraj Antolić (Ivanec), Mihovil Pavlek Miškina (Koprivnica), Grga Hećimović (Novi), Sigismund Čajkovac (Vinkovci), Josip Reberski (grad Zagreb), Antun Babić (Županja), Roko Mišetić (Dubrovnik) i Anto Matković (Travnik). Razumljivo, nije mogao biti pozvan ni Gjuro Španović (kotar Samobor), jer je umro u veljači 1939. godine.¹¹ Neki od njih će (poput Matkovića) uspostaviti suradnju s hrvatskim državnim vlastima,¹² neki će ostati do kraja vjerni Mačeku, pa će ga čak pratiti u emigraciju, a neki se prije ili kasnije staviti u manje ili više otvorenu službu jugoslavenskomu komunističkom pokretu i poratnoj Jugoslaviji.

No, kotari iz kojih su ti nepozvani zastupnici potjecali, većinom nisu ostali bez predstavljanja u Hrvatskome državnom saboru, jer su umjesto njih pozvani njihovi zamjenici iz 1938.: umjesto Murkovića njegov zamjenik Mile Smojver; umjesto Španovića zamjenik Fabijan Lenard; umjesto Čajkovca zamjenik Adam Jurić, umjesto Babića njegov zamjenik Marko Marković, umjesto Mišetića zamjenik Niko Buško, a umjesto Matkovića zamjenik Anto Budimirović. Bili su, dakle, i nekadašnji njihovi izborni okruzi, pa čak i njihovi kotari zastupani u Saboru po ljudima s izbornim legitimitetom, k tome – po članovima bivšega HSS-a. Pored toga će na članstvo u Saboru biti pozvan i niz predstavnika ustaškog pokreta koji su sve donedavno bili poznati kao pristaše i članovi HSS-a, poput Stipe Matijevića, Andrije Karčića, Petra Gvozdića itd.

Takav odaziv stranačkih ljudi u Hrvatskih državni sabor je, naravno, predstavljao veliki politički problem krugu oko Mačeka odnosno vodstvu bivšega HSS-a koji se je i dalje smatrao legitimnim predstavnikom hrvatskog naroda. Zato je taj krug nastojao spriječiti odazivanje svojih pristaša u Hrvatski državni sabor, pa su u tom smislu odaslani naputci pristašama, koji su došli i do Jančikovića u Crikvenici.¹³ Pored toga se je u međusobnoj komunikaciji pripadnika toga kruga, kao i u brojnim njihovim izvješćima jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi nastojalo broj skupštinskih zastupnika ili njihovih zamjenika koji su prihvatili članstvo u Hrvatskome državnom saboru prikazati manjim od stvarnoga ili obezvrijediti na drugi način. Tim političkim manevrima je, logično, jačan položaj mačekovskih predstavnika u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi, sukladno Mačekovoj najavi da ih nikad ne će dezavuirati (čime je, međutim, nedvosmisleno otklonjeno i dezavuiranje ideja i savezničkih odluka o obnovi Jugoslavije, jer je izbjeglička vlada najmanje do Teheranske konferencije 1943., a svakako i kasnije, bila i stvarno i pravno glavni kvasac obnove te države).

A je li se u travnju 1941. – kad ga je Pavelić pozvao da preuzme položaj u prvoj

hrvatskoj državnoj vladi – Ivan Pernar konzultirao i s Mačekom, zasad ne znamo, premda je zanimljivo svjedočenje samog predsjednika HSS-a koje je zabilježio Vladimir Singer, istaknuti pripadnik ustaškog pokreta koji je s Mačekom dijelio sobu u Jasenovcu. Prema njemu, Maček je svojedobno – ne navodi se točno kada – pomislljao na to da pristane biti predsjednikom Hrvatskog sabora čak i pod ustaškom vladavinom, ako bi bili provedeni slobodni izbori.¹⁴ Premda Singer nije imao razloga izmišljati, ta Mačekova tvrdnja ne izgleda previše uvjerljivo, jer je ona, s jedne strane, u neskladu sa Zakonskom odredbom o Hrvatskom državnom saboru, ali je – što je neusporedivo važnije – bila u neskladu s cjelokupnom njegovom političkom strategijom. Jedva je uvjerljivija tvrdnja da je koncem siječnja 1942., kad je donesena Zakonska odredba, pomislio kako je upravo zbog nauma o sazivanju Sabora bio uhićen sredinom listopada prethodne godine.¹⁵

A pri definiranju popisa članova Sabora trebalo je voditi računa i o raspoloženju ustaških krugova. Bilo je, naime, i pisanih negodovanja zbog izbora pojedinih zastupnika: nekima se spočitavalo jugoslavensko djelovanje u međuratnom razdoblju, drugima simpatije za komunizam.¹⁶ Takve denuncijacije i optužbe nisu, međutim, donijele ploda: nikomu od tako sumnjičenih nisu zbog toga uskraćene vjerodajnice. Jednako tako se je pojavio problem virilnih članova Sabora, no oni koji su u posljednjem sazivu Sabora imali mandat po položaju, nisu bili živi ili više nisu bili na tim položajima, a je li Pavelić njihove nasljednike na tim položajima – osobito poglavare odnosno predstavnike priznatih vjeroispovijesti – htio izbjeći iz protuklerikalnih pobuda ili zato što se nije na taj način htio posredno miješati u odnose unutar samih vjerskih zajednica, na današnjem se stupnju poznavanja činjenica može samo nagađati.

(nastavit će se)

10 Opš. Lj. BOBAN, *Dr. Tomo Jančiković: HSS između zapadnih saveznika i jugoslavenskih komunista*, Zagreb, 1996.

11 F. JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb, 32.

12 Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.*, 206.

13 Lj. BOBAN, *Dr. Tomo Jančiković*, 51.

14 „Vlado Singer o dru Vladku Mačeku“, *Maček u Luburičevu zatočeništvu*, 109.-110.

15 „E sad mi je jasno, Pavelić je možda mislio, da bih mu ja ometao taj posao, pa sam zato i interniran.“ („Vlado Singer o dru Vladku Mačeku“, 95.-96.)

16 Opš. I. PERIĆ, *Hrvatski državni sabor, III.*, 73.

CVIJA GRČEVIĆ: MOJA SJEĆANJA

(„NEĆU, TA NISAM NIŠTA KRIV; POMOGAO SAM KOME SAM MOGAO, A NISAM NIKOME NIŠTA LOŠE UČINIO; JEDINA MI JE GREŠKA ŠTO SAM HRVAT“)

Zovem se Cvija Grčević. Djevojačko mi je prezime Vujnović. Rođena sam na Pušitima 1953., selo Burmazi, općina Stolac. Otac mi je Stjepan Vujnović, sin pokojnog Grge Vujnovića i majke Cvije rođene Raguž-Lučić, a majka Mara Vujnović, rođena Papac-Zlatanović. Ime sam dobila, kao što je vidljivo, po mojoj baki Lučićuši. U prosincu 1954. moji su doselili u Vidovce, prigradsko naselje, kraj tadašnje Slavonske Požege, a danas samo Požege, gdje moji još žive. Odrastala sam s roditeljima, bratom, dvije bake, a kasnije i sestrom. Ove dvije bake su bile očeva majka Cvija - Lučićuša i očeva strina Janja - Raduša. One su bile moje bake koje smo zvali baka i bakastrina. Bakastrina je bila očeva strina kojoj je grom ubio muža Peru 1936. na Donjem Brštaniku kad se vraćao iz Nevesinja.

Tamo je i pokopan, a grob mu postoji i danas. Kako je to u ono vrijeme bilo, udovice se nisu više udavale pa je baka Janja sa svoje dvije kćeri, Ružom i Cvijom, kad su se braća dijelila, ostala s mojim djedom Grgom i njegovom obitelji. Nakon pogibije djeda Grge ostale su njih dvije jetrve s troje djece, a kad su se cure poudale, baka Janja je ostala s mojim ocem i bakom.

Na poticaj gospodina Stanislava Vukorepa odlučila sam zapisati ono čega se još uvijek sjećam iz povijesti svoje obitelji. Iako nisam neki stručnjak za pisanje, pokušat ću to učiniti najbolje što znam. To su nažalost samo pojedini nepovezani događaji, ali bolje išta nego ništa. Žao mi je što to nisam prije učinila, ja ili netko drugi, dok smo imali koga pitati, jer sad više nemam nikoga s kim bih se mogla posavjetovati, ali kako narod kaže „uzalud je plakati za prolivenim mlijekom“.

Dakle, živeći u kući s dvije bake, godinama sam slušala njihove životne priče (iako ne baš pažljivo, jer sam bila dijete) koje su se pričale kad god bi netko iz Hercegovine došao da ih

Priradio:

Stanislav VUKOREP

vidi. Ljudi su vrlo često dolazili u našu kuću, tj. tkogod bi iz Hercegovine došao u Požegu, nije propustio doći vidjeti moje bake, a osim toga u Vidovce i Požegu te okolna sela, nakon moje obitelji, doselile su još brojne obitelji iz našeg kraja i svi su oni obvezno dolazili k nama pa su se uglavnom priče vodile o Hercegovini, a najviše o zbivanjima pred rat, Drugom svjetskom ratu i poraću.

Kad bi se pričalo o nečemu što mi djeca nismo smjeli čuti, ušutjeli bi ili bi nas poslali po nešto. Ako bi se dogodilo

Grga Vujnović u austro-ugarskoj odori

da su pred nama nešto rekli, baka bi nam obvezno napomenula: „Da jadni nijeste ovo pred nekim ispričali.“

Najčešće je dolazio pokojni djed Stojan Vujnović Begovac s Obera, od kojeg sam prvi put i čula za „križni put“, a koji je on

opisivao tako detaljno i slikovito, kao da gledaš film. On je sa svojom obitelji kao civil išao do Dravograda i nazad, a to je opisivao tako da sam ja, kad sam prije desetak godina išla na komemoraciju u Bleiburg, točno prepoznala pojedina mjesta. Njegov sin Nikola je pred sam kraj rata povučen u vojsku jer je navršio osamnaest godina te kao domobran pješice prešao taj isti put do Bleiburga pa od Bleiburga do Prilepa uz neizmjerne maltretiranja i muke, a srećom je ostao živ. Kad je konačno došao pred kuću, od iznemoglosti nije mogao govoriti, nego je samo otvorao usta. Izgledao je tako da ga majka, koja se tog trenutka nalazila pred kućom, nije prepoznala, nego je misleći da je neki prosjak, zvala kćer Luciju da mu donese malo kruha, a ona ga je izašavši van prepoznala.

On nam je i posvjedočio da su moji stričevi Jozo i Ilija bili na Bleiburgu živi te da su se ovi naši momci iz stolačkog kraja okupljali zajedno. Pričao je da im je stric Jozo rekao: „Vi se mlađi držite zajedno, vas će možda i poštedjeti, ali nas starije ne će sigurno.“ Tako se nažalost i dogodilo. Te njihove priče se u potpunosti slažu s pričama koje sam čitala u knjizi S.Vukorepa *Preživjeli svjedoče* tako da ih nema smisla ponavljati.

Sad bih napisala ono što znam o svome djedu i njegovom životu.

Moj djed Grga bio je jedan od 5 sinova u obitelji Stjepana i Anice Vujnović, rođene Marić (mislim da je bila iz Duboke). Što ja znam bilo ih je petero braće: Ivan, Vidoje, Jozo, Pero i moj dida Grga, ali sam u knjizi M. Puljića *Stolac* našla da se spominju još Nikola i Stanko, za koje ja nisam čula, pa pretpostavljam da su oni umrli kao djeca, jer ih baka nikad nije spominjala. Koji je bio stariji, a koji mlađi, ne znam, samo znam da je Pero bio 1884. godište, a prema fotografiji s njegova groba mislim da su Ivan i Vidoje bili stariji od mog djeda, dok za Jozu, koji je bio u Americi, ne znam. Prema podacima koje sam dobila od župnika iz Stoca, djed

je rođen 1890., prema onome što piše na spomeniku kod crkve u Stocu 1894., a baka je uvijek rekla da je dida bio stariji od nje 9 godina, što bi značilo da je rođen 1892. jer je baka bila 1901.godište.

Za djeda Grgu znam da je vojni rok služio u austro-ugarskoj vojsci i da se trebao „skinuti“ 1914., ali je počeo rat pa mu nisu dopustili, tako da je ostao još četiri godine, sve do kraja Prvoga svjetskog rata. Prema fotografiji koju imam, djed je nosio časničku odoru s mačem i mislim da se to zove „širinti“ preko prsiju, ali ne znam koji je to bio čin, samo znam da nije bio običan vojnik. Nakon sedam godina provedenih u austro-ugarskoj vojsci odlično je govorio njemački jezik.

Došavši kući iz vojske 1918., odmah je oženio moju baku Cviju koja još nije bila navršila 18 godina, pa joj je brat Nikola morao potpisati suglasnost. Koliko ja znam, braća su imala tri imanja: u Doluši, na Pušištima, a kasnije i u Nevesinju u Sopiljima, a imali su zemlju i u Popovu polju. U to vrijeme su živjela sva četiri brata zajedno. Mislim da je djed Pero poginuo od groma kad se vraćao iz Sopilja jer ga je grom ubio 27. svibnja 1936., a u planinu se išlo sredinom šestog mjeseca. Živjelo se od duhana i od stoke koju se preko ljeta gonilo u planinu. Kad su se braća podijelila, djed Ivan je otišao u Dolušu, Vidoje u Sopilje, a djed Grga je ostao na Pušištima, a s njim i baka Janja, udovica djeda Pere, sa svoje dvije kćeri.

Djed i baka su imali petero žive djece, a mislim da im je još dvoje umrlo kao novorođenčad, iako baka nije o tome pričala. Najstariji sin Jozo rođen je 19. ožujka 1920., Ilija 9. srpnja 1922., Blaško 29. kolovoza 1926., Lucija 9. listopada 1929. i moj otac Stjepan rođen 10. srpnja 1932. Lucija je, nažalost umrla od žutice, jer se, prema bakinoj priči, napila vode iz neke kamenice, koja je bila zagađena, pa je dobila žuticu od koje je umrla u jedanaestoj godini, iako je dida doveo doktora koji joj je dao lijekove, ali nije pomoglo. Pokopana je u novom groblju koje je otvoreno na Pušištima, jer su se naši Vujnovići do tad kopali u Doluši, ali su joj u Drugome svjetskom ratu raskopali grob, tako da se danas za njega ne zna.

Znam da je baka često spominjala da je „Grga bio u općini pa ga je svak znao“, ja nisam znala što je radio, ali sam kao dijete

shvatila da je bilo nešto važno, jer su ga uvijek spominjali s poštovanjem. Kasnije sam doznala da je bio načelnik ili predsjednik općine, ne znam kako se to onda nazivalo, ali ne znam koliko dugo ni u kojem periodu. Osim toga doznala sam iz knjige S. Vukorepa da je dida bio i vijećnik Primorske banovine u Splitu za kotar Stolac, a baka to nije nikad isticala.

Stric Jozo je kao najstariji trebao ostati doma, a sjećam se da je baka pričala da su mu pred rat kupili kamion. Stric Ilija je izučio za trgovca kod Pere Jukića u Čapljini i pred rat otvorio svoju trgovinu, pod Crnugovcem, a Blaško je izučio za trgovačkog pomoćnika u Tihaljini. Kad je počeo rat, Jozo i Ilija su pozvani u vojsku s ostalim mladićima i sjećam se kako je baka pričala:

„Bože moj, odoše ta djeca, a ja izašla na Vlaku, gledam za njima i plačem, kad eto ti Žarkovića žene... (nisam zapamtila ime) pa će mi: „Što ti je, Grginice, što plačeš?“, a ja njoj: „Kako ne ću moja..., odoše nam sinovi, Bog zna hoće li koji ostati i vratiti se!“, a ona meni: „Ako ne osto kralj Petar, dabogda nitko ne osto, toliko o razlikama“.

Nažalost, nije ostao nijedan, a iz naše kuće sedmorica.

Kad su devedesetih počeli nemiri kod nas u Pakracu, tek sam onda shvatila o čemu je baka pričala kad je spominjala napade, pucanje, nemire, strah, nesigurnost i nevjericu. Pa nisu valjda ljudi da idu u rat, ali jesu. Tek tad sam shvatila o kakvim se stražama pričalo i zašto straže, jer su se i kod nas straže organizirale, iako ljudi nisu imali oružje ali su koristili ono što su imali.

Prema bakinoj priči, dida se uključio u organizaciju obrane stanovništva i po funkciji i po iskustvu koje je imao u Prvome svjetskom ratu, kao civil, jer je bio u pedesetim godinama i nikad nije nosio nikakvu odoru, nego je s preostalim starijim muškarcima i maloljetnim mladići-

Na grobu brata Pere: Grga Vujnović (stoji gore desno), Perina udovica Janja Vujnović Raduša (u sredini lijevo), te Grgina braća Ivan i Vidoje (sjede podno križa)

Grgin brat u Americi –Jozo Vujnović (desno), s prijateljem Marijanom Kalezom

Grga Vujnović (sjedi) sa sinovima: Ilijom (desno), Jozom (u sredini) i nepoznatim

ma koji su ostali, organizirao obranu sela, a kakav je zadatak dobio kao predsjednik općine, ne znam. To je potvrdio i Nikola Vujnović Begovac s Obera, koji je pričao da je kao momčić sudjelovao u jednoj takvoj straži s mojim djedom, a kad su ih Srbi napali i počeli pucati po njima, dida je vidio da se on boji i da se tresse, pa ga je tješio govoreći: „Ne boj se, mali, ne pogađa svaka!“

Što se tiče priče o Kučinarima, za koju i Srbi i Muslimani optužuju moga didu, znam da je baka pričala da dida uopće nije bio doma u Burmazima, ne sjećam se priče gdje je bio, ali znam da je baka pričala da se strašno ljutio kad se vratio i čuo što se dogodilo, a ona je znala i spominjala imena onih koji su to učinili, ali ja to nisam zapamtila.

U siječnju 1942., kao i svi iz toga kraja, i moji su izbjegli u zadnji čas, misleći do kraja, kao i ja 1991. „ma ne će valjda“. Sjećam se da je baka pričala kako joj je ručak ostao na verigama, a ona u brzini uzela kablčić s mlačanicom, misleći da je uzela onaj s maslom. Najprije su otišli u Trebižet, a potom u Dubicu. Koliko su dugo bili u Trebižetu, a koliko u Dubici, stvarno ne znam, samo znam da je Blaško otamo sa svojih 16 godina pobjegao u vojsku za braćom. Tamo su mu dali da vozi kamion, jer je vjerojatno to naučio vozeći bratov kamion i uskoro

je poginuo negdje kod Ludbrega, kad je kamionom naišao na minu.

Kao što sam već rekla, ne znam koliko su dugo bili u Dubici ni kad su se ponovno vratili u Trebižet, znam samo da je baka pričala da subili u Trebižetu u jesen 1944. i da je već bilo vidljivo što će se dogoditi. Ljudi su nestajali preko noći i baka je rekla djedu: „Grga, ti bi se trebao skloniti dok se ovo malo ne smiri, vidiš što se događa“, a on joj je odgovorio: „Ne ću, ta nisam ništa kriv, pomago sam kome sam mogao, a nisam nikome ništa loše učinio, jedina mi je greška što sam Hrvat“.

Došli su po njega u kuću uvečer 8. studenoga 1944., baka je rekla i imena onih koji su ga odveli, ali ja nisam zapamtila. Odveli su ga u Stolac i improvizirali suđenje, a koliko se ja sjećam, baka je išla u Stolac, ali ju nisu pustili, znam da su ga optuživali za svašta, Srbi, Muslimani, a i neki naši ljudi.

To je baki netko ispričao, a tko je to bio, ne znam. Ona je spominjala nekog Tucakovića i Praljka, ali ja ne znam u kojem kontekstu, pozitivnom ili negativnom. Koliko je dugo bio u Stocu ne znam, znam da su ga odveli u Ljubinj, a poslije, kako je baka rekla, na vrh Popova, gdje su „svašta od njega radili“. Ona nije spominjala selo, ali sam kasnije saznala da su to bili Veličani. Po onome što ja znam, tamo su ga mučili i nagonili naše ljude da ga kamenuju, a ove druge nisu morali nagoniti i da je ostao negdje kraj puta, pod tom gomilom kamenja, koje su bacali na njega. Po drugoj verziji su ga nakon mučenja objesili na murvu u selu, a poslije ga ubacili u neku jamu povrhu Veličana, pored koje navodno i danas raste čempresi. U crkvenim knjigama piše da je tobilo 28. studenoga 1944. godine. Znam da je moj pokojni otac pričao da mu je jednom prilikom kad je išao u Trebinje (nisam sigurna je li to bio vlak ili kamion, ni zbog čega je išao), prišao neki stariji čovjek, ja nisam zapamtila tko, i potihom mu rekao: „Mali, eno tamo ti je otac ubijen!“ Ne moram ni spominjati koliko bi nama potomcima značilo da znamo gdje su mu kosti te da ih dostojno sahranimo i nakon ovih 78 godina.

Tko su bili ti „naši“, baka nikad nije htjela spominjati imena, samo je govorila: „Moj sinko, uvijek je bilo ljudi i neljudi,

Grga Vujnović

bila su pogana vremena i svašta se radilo i nek se svak nosi sa svojim djelima, a nama se i tako ništa ne može promijeniti“. Zbog njihovih potomaka, koji nisu ništa krivi, nije nikad htjela spominjati imena pa tako i ja, iako sam kasnije saznala neka imena, ne želim da se spominju iz istog razloga.

U poslijeratnom razdoblju, kad su im naredili da se svatko mora vratiti na svoje, moji su kao i svi Hrvati u tom dijelu Hercegovine prolazili kroz jako teško razdoblje, glad i neimaštinu, a pogotovo njih dvije udovice s troje djece i takvom hipotekom na vratu. Kuća im je bila srušena, a nisu imali ništa, ni stoke, ni hrane, a najmanje novca. Zahvaljujući tome što je baka bila vrlo pametna, sposobna i hrabra žena, a puno im je pomogao i djedov brat Jozo, koji je bio u Americi, preživjeli su to razdoblje. Tetke su se poudale, a tata se oženio i odslužio vojsku, te su 1954. godine odlučili doseliti u Požegu, kad je djed Jozo u Americi umro, pa su dobili nešto novca kao naslijeđe.

Baka je često govorila: „Ne daj, Bože, što čovjek može podnijeti“ ili: „Ne daj, Bože, gore“, a ja sam joj jednom prilikom rekla: „Ma kako, bako, možeš reći: Ne daj, Bože, gore, kud ćeš gore, ostala si bez muža na takav grozan način i trojice sinova, kojima ni za kosti ne znaš, pa kud ćeš gore!“, a ona meni: „E, moj sinko, mogla sam ostati i bez tvoga tate!“

Jozo Vujnović – najstariji Grgin sin

Ilija Vujnović – drugi Grgin sin

Blaško Vujnović – treći Grgin sin

Uvijek kad bi spomenula bilo koga od njih, obvezno bi rekla: „Bog mu dao što mu je najpotrebnije“. Kad se danas toga sjetim, ne mogu a da ne mislim kako je velika žena bila. Nikad nas nije opterećivala svojom tugom i boli, a samo je ona znala kako joj je bilo. Još jedna stvar koju smatram jako važnom, a to je da ja u svom životu nikad nisam čula svoju baku da je ikoga proklinjala ili rekla da nekoga mrzi, ili da mi trebamo nekoga mrziti, a imala je itekakav razlog za to. Imala je snage igrati se s nama, šaliti se i smijati, tako da mi nismo osjetili koliko joj je srce krvarilo. Samo nije imala snage da ode ponovno u Hercegovinu, otkad je 1954. došla u Slavoniju nikad više nije otišla, iako smo joj puno puta govorili: „Hajde, bako, odvest ćemo te“.

Znam da mi je kao djetetu dida jako nedostajao i da sam zavidjela drugoj djeci što ga imaju, a ja moga nisam smjela ni spominjati, iako nisam baš razumjela zašto, dok nisam malo porasla, ali sam iz odnosa ljudi koji su dolazili k nama ili kad bih došla u Hercegovinu, pa rekla čija sam, shvaćala da dida ipak nije bio baš 'običan' čovjek te da su ga svi poštivali,

kao i moju baku. Baka je uvijek spominjala kako je on jako volio žensku djecu i kako mu je strašno teško bilo kad je tetka Luca umrla. Sebično sam razmišljala o tome kako bi dida, da je živ, sigurno više volio mene nego moga brata, jer su moje bake kao prave Hercegovke uvijek stavljale moga brata na prvo mjesto i kad bismo nešto dobili, uvijek su govorile: „Ostavi, bona, malo za Zvonku, on je muško“, a osobito je to bilo izraženo kod bake Janje, jer je ona imala samo žensku djecu, a bila je jedna dobra, tiha, samozatajna i marljiva osoba. Umrla je 1982. godine.

Možda mi je kao djetetu već bilo do-
sadilo stalno slušati te priče o ratu, gladi,

bježanju, jer nisam to mogla razumjeti sve do 1991., kad je mene snašlo isto to, kroz koje su oni prolazili. Zahvalna sam Bogu što je baku primio k sebi 7. ožujka 1991. u 90. godini, da nije još jednom morala prolaziti sve te strahove i patnje kroz koje smo mi tada prošli. Ipak je naslutila da se nešto događa, kad sam ja u strahu dovela svoje dvoje djece k njima, poslije 2. ožujka 1991., kad su Srbi napali policijsku postaju kod nas u Pakracu. Naša kuća je u susjedstvu policijske postaje pa nisam znala što ću s djecom i odvela ih k mojima, a baka, koja je umirala, ali je bila potpuno svjesna, rekla mi je: „Cvijo, ti ko da si od nešta pobjegla!“ „Ma, nisam, bako, samo smo te došli vidjeti.“

Umrla je nakon dva dana.

Iako je prošlo previše vremena, ja vjerujem da negdje postoje još neki dokumenti ili neki ljudi koji još nešto znaju o mom djedu i koji bi mogli pomoći da se skine nepravедna ljaga s njegova imena, jer sam uvjerena da je bio dobar, pametan i pošten čovjek i da je to zaslužio. Nadam se da će i ovo moje šturo sjećanje malo u tome pripomoći.

Baka Cvija Vujnović Lučićuša (lijevo), unuka Spomenka Vujnović (sredina) i baka Janja Vujnović Raduša (desno)

SUĐENJE PERI CVJETOVIĆU IZ MAJKOVA

Vrlo vjerojatno nije protekao ni jedan jedini dan od konca 1918. godine pa sve do 10. travnja 1941. godine, a da se od strane mjesnih vlasti, žandara, Srba, vojske, ORJUNA-e ili neke četničke organizacije nije dogodio kakav zločin na štetu Hrvata. Upravo je nevjerojatno kolika količina zla, mržnje i sustavnih progona se oborila na Hrvate onoga vremena. Neki zločini su bolje i podrobnije opisani te zauzimaju mjesto u kolektivnom sjećanju, dok su drugi već pomalo zaboravljeni.

Među one koji su zaboravljeni možemo pribrojiti i žandarski zločin u selu Majkovi 1935. godine. Te godine oko svibanjskih izbora bilježimo čitav niz nasilnih incidenata, raznovrsnih zločina, ali i ubojstava. Počinitelji su najčešće bili žandari koji su imali odriješene ruke pri uporabi bezrazložne, često i prekomjerne sile.

Bilo je tako u svim hrvatskim krajevima. Kod nas u Neretvi upamćen je jedan osobiti sadist, zvao se je **Simo Čalija**. Ljudima je gurao oštricu bajunete pod nokte, šibao ih volovskom žilom, a osobita specijalnost bila mu je poleći zavezanog uhićenika na pod, popeti se na stol, i onda sa stola skakati na uhićenika. Kad bi nesretni čovjek jaukao od boli, onda bi ga pitao: „Šta je bre, je l' ti teško srpsko dete?“

Ni tu nije bio kraj njegove bestijalnosti. Teško pretučene ljude, kad bi završio s izivljavanjem, nudio bi onim što je zvao „srpskim čajem“, a spremao ga je na osobit način. Mokrio bi u metalnu šalicu, a onda bi uhićenima začepio nos te ih tako prisilio da dišu na usta, a kad bi otvorili usta, on bi im u usta ulio tekućinu.

Mnogi Neretvani su prošli takav tretman, o čemu je živo sjećanje u mnogim našim obiteljima, a o tome je detaljno pisao i **Petar Tutavac** u emigraciji. Simo Čalija je stradao odmah u travnju 1941. godine i ne bih se nimalo začudio da se na nekom od preuveličanih popisa vodi kao „nevinna žrtva ustaškog terora“.

Piše:

Darko UTOVAC

Kada znamo za taj žandarski *modus operandi*, lakše ćemo razumjeti što se je dogodilo na Sveto Trojstvo 1935. godine u Majkovima.

Pero Cvjetović u primorskoj narodnoj nošnji

Jadranski dnevnik o podizanju spomenika ubijenom Luki Kraljeviću. Među govornicima je bio i Pero Cvjetović.

U selu se zbog blagdana okupila velika masa svijeta, no pristupila je i žandarska ophodnja koja se od samoga početka iza-zivački postavila. Zaprijetila je da se ne

pjevaju hrvatske pjesme, što je mladež očito ignorirala, pa su žandari zatražili i dobili pojačanje. Na nagovor jednog od rijetkih mjesnih pristalica jugoslavenstva, pokušali su uhititi dvojicu istaknutih mjesnih Hrvata, na što su uhićenici, ali i okupljeni puk, stali negodovati pa je počelo naguravanje sa žandarima. Oni su tada počeli ljude udarati kundacima, bosti bajunetama i pucati na okupljene.

Kao rezultat toga imamo jednog poginulog, trojicu teško ranjenih i neutvrđen broj onih koji su prošli s lakšim ozljedama. Obitelji poginulih su podnijele tužbu, no sud je odlučio da su žandari nedužni, a da su obitelji dužne nadoknaditi štetu za ispaljene metke po cijeni od 15. dinara po komadu.¹

Možda se pitate, čemu toliki uvod u rad o poslijeratnom suđenju **Peri Cvjetoviću**? On je tada bio predsjednik mjesne organizacije HSS-a u Majkovima, osobno je bio očevidac događaja, bio je inicijator i glavni čimbenik pri podizanju spomenika tada ubijenom **Luki Kraljeviću**, čak je organizirao da spomenik bude postavljen par dana ranije nego što je najavljeno, jer je doznao da vlasti spremaju zabranu postavljanja. Najvažnije od svega, Pero Cvjetović je ostavio memoarski zapis u kojem je detaljno opisao kako je do zločina došlo, tko su počinitelji te kako su tekli istraga i suđenje.

Sve to bilo je dovoljno da mu priušti poteškoće u Kraljevini Jugoslaviji. Nije mu ih nedostajalo, no njegovi ozbiljni problemi počeli su tek u komunističkoj Jugoslaviji. Nije mu zaboravljeno da je bio predratni dužnosnik HSS-a, kao ni to da je odmah poslije 10. travnja 1941. postao ustaški povjerenik za Majkove.

Nije pomoglo ni to što ga nitko nije optužio za nikakav zločin: lojalnost Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

¹ Za više detalja vidjeti: D. UTOVAC, „Zaboravljeni žandarski zločin u selu Majkovi 1935.“, *Hrvatski tjednik*, br. 1003. od 12. XII. 2023.

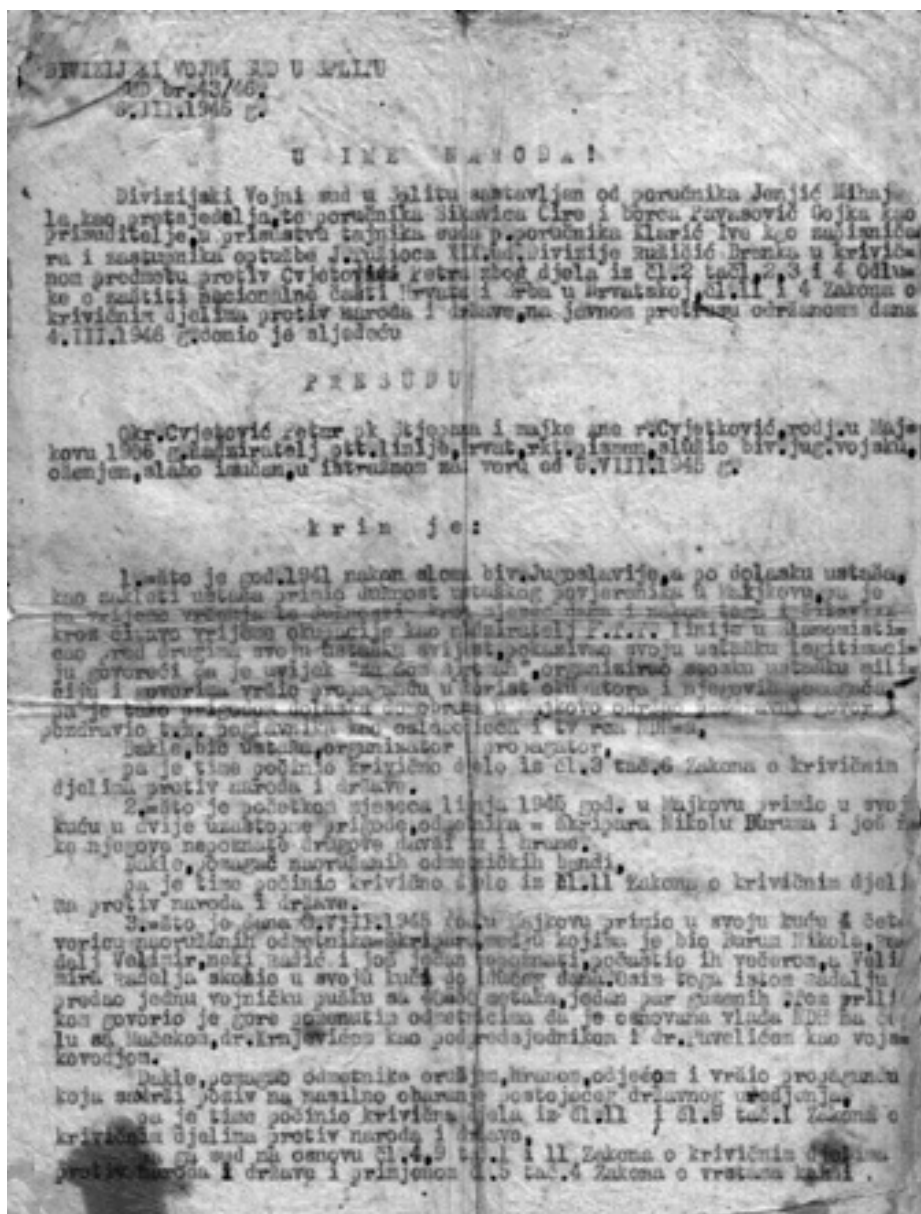
skoj je u očima komunističkih tužitelja bila i više nego dovoljna za osudu. Poslije pada Dubrovnika koncem 1944. unovačen je u jugoslavensku partizansku vojsku, jer se zbog obitelji nije povlačio prema sjeveru. Dodijeljen je u četu (satniju) veze, jer je kao čuvar PTT vodova vjerojatno ponešto znao o održavanju sustava.

Imao je relativan mir sve do kolovoza 1945., kada je uhićen i doveden pred Divizijski sud u Splitu. U svojim memoarskim zapisima svjedoči da je poslije uhićenja dovođen na više okolnih sudova, no svaki se je proglasio nenadležnim. Na kraju je njegov predmet povjeren Divizijskom sudu u Splitu. U obiteljskoj pismohrani nije sačuvana optužnica, ali je zato sačuvana prvostupanjska presuda br. 43/46 od 6. ožujka 1946. godine.

Sud je zasjedao pod predsjedavanjem **Mihajla Jenjića** i članova sudskog vijeća **Čire Sikavice** i **Gojka Pavasovića**. Pero Cvjetović je suđen na temelju članka 2., točke 2., 3. i 4. Odluke o zaštiti časti hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj te članka 4. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

U ono vrijeme su oslobađajuće presude bile vrlo rijetke, pa je sud pronašao krivnju i u djelima Pere Cvjetovića. Konkretno, utvrđeno je da je kriv što je kao zakleti ustaša prihvatio mjesto ustaškog povjerenika u selu Majkovi, što je za trajanja rata pokazivao ustašku svijest, pokazivao drugima ustašku iskaznicu i izjavljivao da je za dom spreman. Osuđen je i zato što je u selu organizirao ustašku miliciju, te vršio promidžbu u korist, kako presuda defini-
ra, „okupatora i njihovih pomagača“.

Osobito mu se stavlja na teret to da je održao govor povodom prvog dolaska domobranske postrojbe u Majkove, kojom prigodom je osobito pozdravio Poglavnika kao tvorca i osloboditelja Nezavisne Države Hrvatske. Utvrđeno je da je kriv i zato što je od lipnja do kolovoza 1945. godine u najmanje tri navrata u svoju kuću primao skupine škripara/križara, kojom prigodom im je davao hranu, obuću, pružao im sklonište, ali im je i dao vojničku pušku s 40 do 50 metaka. Osim toga je, prema presudi, s njima vodio i političke razgovore u kojima je izražavao uvjerenje da će uskoro doći do preokreta, jer da je u emigraciji stvorena vlada u kojoj se nalaze **Maček**, **Krnjević** i **Pavelić**.

Prva stranica presude Peri Cvjetoviću (1946.)

Ostaje nepoznato, radi li se o krivoj informaciji koju je Cvjetović imao, plodu želje ili se radi o konstrukciji tužiteljstva da se podeblja optužnica, no svakako je jasno da Maček i Krnjević s Pavelićem u drugoj emigraciji ni na koji način nisu surađivali. Jedino što se zna jest to da je Maček pred napuštanje Zagreba od hrvatskih vlasti dobio određenu, ne malu količinu francuskih zlatnika za potrebe povlačenja i izbjeglištva, kao i vozilo kojim je napustio Hrvatsku pred komunistima. Usprkos tomu Maček do smrti nije prestao o Paveliću govoriti pogrdno, dok je o Karađorđevićima i Jugoslaviji bio znatno manje kritičan.

Na temelju svega navedenog, Pero Cvjetović je osuđen na 20 godina zatvora s prisilnim radom i na 10 godina gubitka

političkih i građanskih prava osim roditeljskih. U obrazloženju presude stoji da je i sâm priznao da je bio ustaški povjerenik, iako tvrdi da je tu dužnost obnašao samo mjesec dana, poslije čega da se je vratio na svoje staro radno mjesto čuvara PTT linija. Također se navodi da se za vrijeme rata ustaški ponašao i ustaški pozdravljao, a kao osobit krimen mu se uzima već spomenuti govor pred domobranima i suseljanima. Obrazlaže se također da je u najmanje tri navrata u svoj dom primao škripare/križare koje je hranio, davao im obuću, pružao im sklonište, kojima je dao oružje i municiju, te sa kojima je vodio razgovore o nasilnom obaranju postojećeg društvenog poretka.

Za Cvjetovića je osobito štetan bio iskaz jednog od, zacijelo zarobljenih, križara, Ve-

Druga stranica presude Peri Cvjetoviću iz 1946.

limira Radalja, koji je posvjedočio da ih je optuženi primao i hranio, i da je konkretno njemu dao vojničku pušku s 40 do 50 nabojaja uz riječi: „Pušku sam do sada ljubomorno čuvao, ali je vama dajem jer ste moja vojska i moji istomišljenici“. Radaljev iskaz zasigurno je jako utjecao na visinu prilično teške prvostupajnske presude.

Ostaje nepoznato je li Radaljev iskaz dao točno onako kako se dijalog između njega i Cvjetovića doista dogodio ili je njegov iskaz iznuden mučenjem i ispitivanjem, što bi moglo biti izglednije, jer je istražni postupak ondašnjih komunističkih vlasti imao puno više sličnosti s inkvizicijskim istražnim postupkom nego s postupkom kakav danas poznajemo.

Kao otegotnu okolnost sud je utvrdio činjenicu da je na suđenju Cvjetović u potpunosti povukao iskaz koji je dao u istrazi. To opet snažno ukazuje na to da je navedeni iskaz dobiven na temelju sile i prijetnje, te da nije plod slobodne volje. Za olakotne okolnosti Sud navodi da Cvjetović ipak nije počinio nikakvo teže djelo, kao i to da je lošijeg imovinskog stanja.²

Na prvostupajnsku kaznu je očito uložena žalba koja nažalost nije sačuvana. Žalio se je i tužitelj, **Branko Ružičić**, a on je, prema sjećanju Pere Cvjetovića, tražio smrtnu kaznu vješanjem. Nije sačuvana

2 Presuda Divizijskog suda u Splitu broj 43/46., iz obiteljske pismohrane Cvjetović.

ni drugostupajnska presuda, no iz rješenja Divizijskoga vojnog suda u Kninu broj 1373/47 od 29. kolovoza (ili, kao što u izvorniku piše, avgusta) razvidno je da je u drugom stupnju kazna umanjena na 6 godina zatvora s prisilnim radom i 3 godine gubitka političkih i građanskih prava, osim roditeljskih.

Spomenuto rješenje je doneseno povodom Ukaza o pomilovanju vojnih lica od 9. svibnja 1947. godine. Kako je u vrijeme počinjenja kasnijih, poslijeratnih inkriminiranih djela Pero Cvjetović bio mobilizirani pripadnik Jugoslavenske armije, te je kao takav uhićen 1946., utvrđeno je da se Ukaz o pomilovanju odnosi i na njega. Zanimljivo, u nastavku se utvrđuje da mu, usprkos oprostjenju daljnjeg izdržavanja zatvorske kazne, ne ukida gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od tri godine po završetku kazne. Rješenje potpisuje kapetan/satnik **JA Mile Jaćimović**.³ I sudac Divizijskog suda u Splitu je imao egzotično ime: zvao se je **Mihajlo Jenjić**, što ilustrira dominaciju Srba u jugoslavenskome komunističkom represivnom aparatu (ili se je možda htjelo kazati da komunističke vlasti nisu mogle pronaći sebi odane Hrvate s pravničkom naobrazbom).

Pero Cvjetović je kaznu služio u Kazneno-popravnom domu Stara Gradiška. To znamo jer je sačuvana njegova otpusnica od 29. rujna 1947. U njoj se navodi da je otpušten zbog pomilovanja. Na otpusnici su navedeni i njegov osobni opis poput visine, boje kose, očiju i slično, vjerojatno kako se ne bi mogla zlorabiti, ali i da bi poslužila kao isprava s kojom je kažnjenik mogao putovati iz zatvora u mjesto stanovanja.⁴

Po odsluženju kazne Cvjetović se vratio u Majkove gdje je vodio miran i povučen život. Više nije bio uhićivan, no stalno je bio pod budnim okom milicije i njezinih doušnika. S Jugoslavijom i komunizmom se nikada nije pomirio, no izgleda da se više nije bavio politikom. Okrenuo se ne-

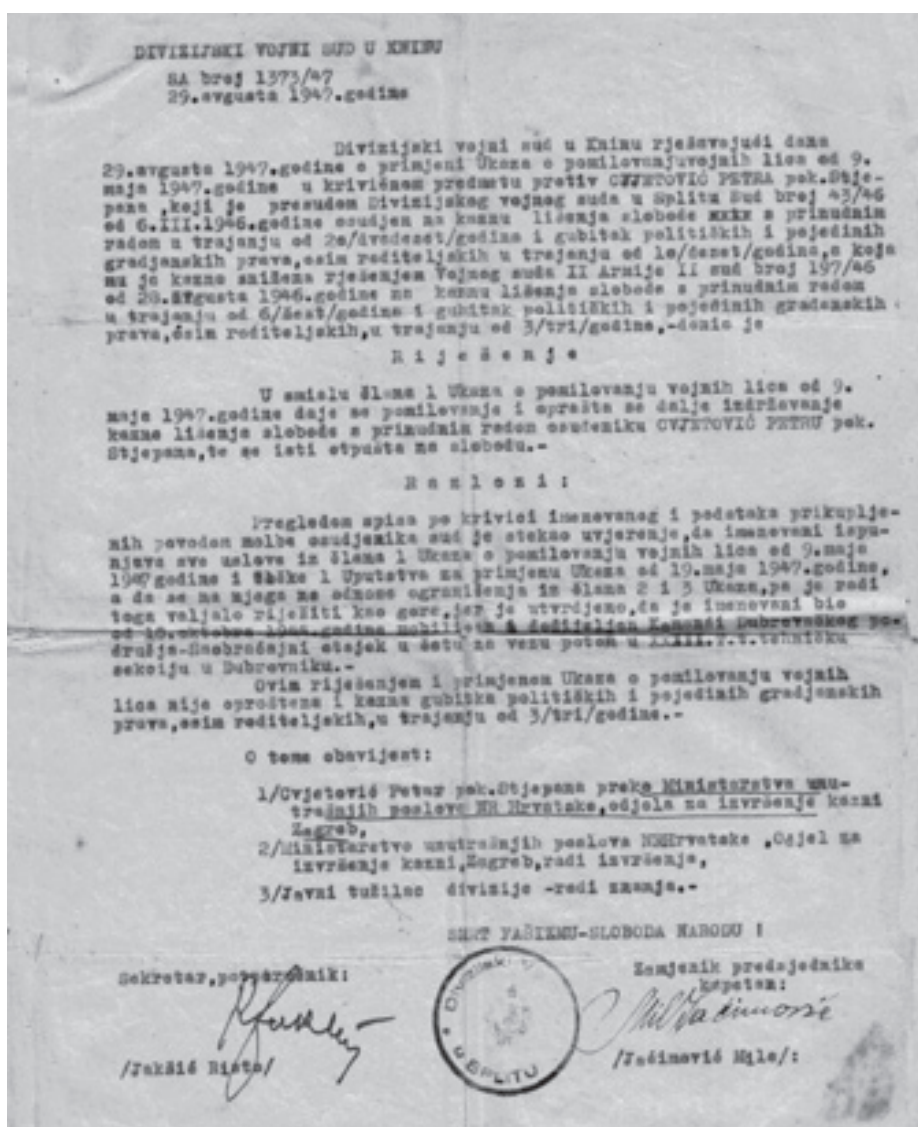
3 Rješenje Divizijskog suda u Kninu broj 1373/47 od 29. VIII. 1947 godine, iz obiteljske pismohrane Cvjetović.

4 Otpusnica iz KPD Stara Gradiška na ime Pere Cvjetovića od 29. IX. 1947. godine, iz obiteljske pismohrane Cvjetović.

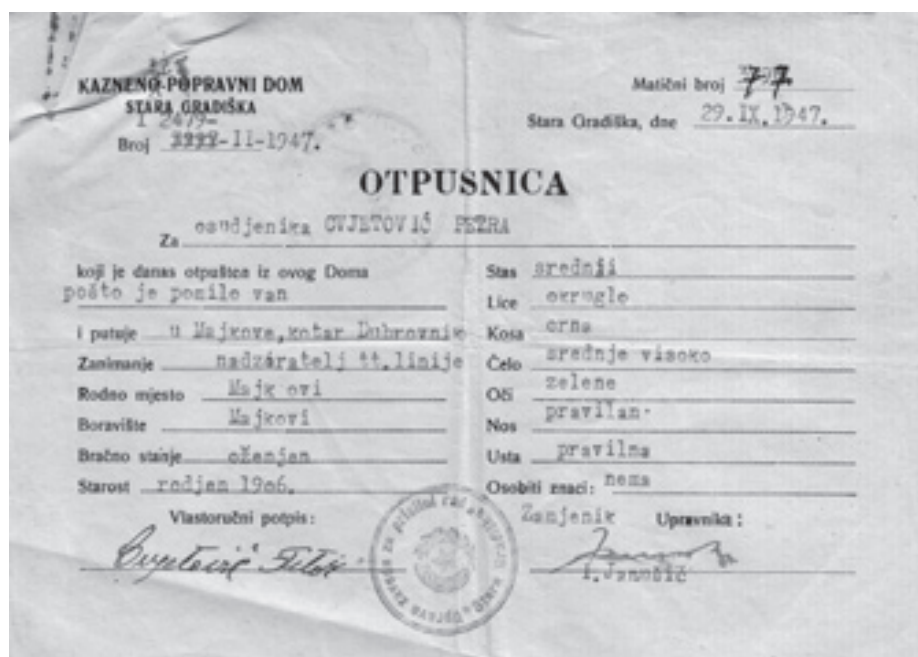
čemu drugome. Sustavno je zapisivao sve čega se je sjećao u svezi povijesti mjesta Majkovi, od zгода i nezgoda, pikanterija, stranačkog života, ponešto o Drugome svjetskom ratu, gdje je vrijedno primijetiti da je sustavno zapisao i imena svih momaka koji su poginuli u vojsci Nezavisne Države Hrvatske ili koji su zbog sudionitva u njoj ubijeni poslije rata. Za to je trebala poprilična hrabrost jer je pisao u vrijeme komunizma. Već smo naglasili da je Cvjetović i vrlo vrijedan izvor kao očevidac žandarskog zločina u Majkovima 1935.

U stvari najprikladnije bi bilo reći kako nema segmenta narodnog života u Majkovima i okolici o kojima Cvjetović nije pisao.⁵ Jedino nije sačuvano puno zapisa o uhićenju, suđenju i istrazi. O samom izdržavanju kazne nije, izgleda, napisao ni slova. Moguće da se radi o strahu od pretresa, jer je tada bilo opasno pisati o tome, no kako nalazimo zapise o žandarskim zločinima i popis hrvatskih žrtava rata iz sela, što je bilo potencijalno još i opasnije, prije će biti da se radi o bolnim uspomjenama i traumi koju nije htio ponovo proživljavati.

Pero Cvjetović umro je 1980. godine ne dočekavši slobodnu i nezavisnu Hrvatsku. Bio je tridesetih dužnosnik HSS i imao je tada aktivnu ulogu u otporu centralizmu i velikosrpstvu. Dolaskom Nezavisne Države Hrvatske pozdravio je tu državu kao svoju i stavio joj se na raspolaganje. Kasnije se ponešto i odmakao od aktivne politike, no nije odustao od ideje hrvatske slobode. To najbolje vidimo iz činjenice da, unatoč tome što je rat izgubljen, i što je unovačen (vjerojatno protiv svoje volje) u JA, djelatno potpomagaže križarski pokret hranom, obućom, skloništem, pa čak i oružjem, te sanja novu hrvatsku vladu u kojoj bi skupa sjedili predstavnici HSS i ustaškog pokreta. To nam nedvojbeno govori o njegovom hrvatstvu i idealizmu koji su prkosili preprekama, pa u neku ruku i činjenicama. Govori nam o malim velikim ljudima koji nisu dopustili da se hrvatski plamen ugasi ni u najgorim vremenima. Jedan od takvih sigurno je bio i Pero Cvjetović.

Odluka o pomilovanju (1947.)

Otpusnica iz Stare Gradiške (1947.)

5 Za više, vidjeti <https://www.cvjetovic.hr/> pristupljeno 11. II. 2024.

JOZO PAPAC: JESEN 1941. GODINE U BORČU

Pismo koje donosimo poslano je u ljeto 1987. Župnom ured u Stocu, da se uruči don Ivici Puljiću, jer autor pisma nije znao gdje se don Ivica u to vrijeme nalazi. Pismo je u arhivi pronađeno tek nedavno. Autor pisma piše o još nekim nepoznatim događajima i ubojstvima od strane četnika, a kasnije partizana, na prostoru Borča i istočne Hercegovine odnosno o patnjama našeg naroda 1941./1942. godine.

Rukopis je ustupio **don Ivica Puljić**, a prepisao ga i priredio **Stanislav Vukorep**.

I.

Pred sam odlazak Humljaka sa stokom na planine, dođoše odmetnici protiv tadašnje vlasti i napadoše goloruki narod. Najprije su napali kolibare u Bjelojevićima i Sominama, a potom i Planinicu. Tim slučajem ubili su Ivicu Čamu od Neuma i Husu Mulaća iz Dulaća, a u Planinici Martina Krmeka (Topić) načelnika općine Hutovo koji je tog časa stigao pomoći svojoj čeljadi stjerati marvu u humninu i spremiti žito neđe u selo jer su Morinjani svi imali i vlastitu zemlju koju su obrađivali. Tim napadom ubiju Martina Krmeka i starog Iliju Kitina i njegovu ženu i još neke koji nisu uspjeli pobjeći. Tada je narod ne znajući kud pobjegao u tzv. Jezero, muslimansko selo zapadno iznad Uloga u kome se nalazila jedna jedinica talijanske vojske. Sjutri dan je stiglo nešto domobrana iz Kalinovnika pred kojima su se napadači povukli i narod se povratio na svoja ognjišta sahraniti mrtve i ubrzo su odselili na svoj kraj u Donju Humninu.

II.

Pošto su se Humljaci povukli s planine, počela su odmah komešanja odmetnika i napadi na Borač, na naše i muslimanske tamošnje stanovnike. Od svih prvi je poginuo Đure Šutalo zvani Beg. Cijelu jesen su strepili i stražarili. Sjutri dan

po pravoslavnom Božiću usred zime kad mu nije vrijeme, napali su odmetnici od Oblja preko strana i Kovačića u rano jutro izbili u zaseok Klinje i zapucali. Narod se razbjegao 'ko je mogao bježati a kuda, tim trefom su poginuli neki muslimani u svojim kućama. Pehilj Ahmet i Nukica... ne znam je li tad ili kasnije ubijen i Boško Papac iz Klinja koji se bio sklonio u Strana kod svog komšije pravoslavca.

Tada su produžili od sela do sela kroz Borač preko Preboja. Na Preboju su ih dočekale straže mještana i imali su s njima jaki okršaj. Tu su ih rastjerali i vratili nazad. Tad su u Klinju opljačkali i druge zaseoke. Tad se spoje s Gačanima koji su im došli u pomoć na selu Porija.

Sa Porija treći dan napadnu i opkole [sela] Tobić i Obadi; vode borbu cijeli dan. Ranjenih je bilo branioca, ne znam je li tko poginuo. Kad je napala noć, 'ko je mogao pobjegao je i povukli se u Tomišlje prema gornjem Borču jer su tamo čvršća i jača sela i žandari na Šipovci.

III.

Tim napadom na Tobić odmah su robili i palili i tako redom uz Borač. Iz Cerove nije se izbjeglo računajući 'nijesam kriv neću iz svoje kuće, kao Baketa Ilija i Nikola Vuletić, Ivan Jozo Marić iz Tomišlja. Međutim, kad su odmetnici naišli, sviju su ih pobili i mučili. Tada su Muju Barca utjerali u kuću Čole Vide Vuletića i zapalili. Žene i djeca su ostali u Tomišlju sve dok se odmetnici nisu povukli ispred Krupca i Uljedeniku [?] jer su tu jače dočekani.

Kada su se odmetnici vratili niz Borač u Tomišlje, staru su Papkušu Bogdanovića i još nekoliko muslimanskih žena strpali u jednu kuću slamaru i zapalili. Tako su izgorjele u mukama. Drugi živalj iz Tomišlja i ostalih zaseoka su skupili i stjerali na Neretvu k takozvanom jezeru. Utjerali su ih u Savića kućetinu i zatvorili. Neka su čeljad iz Tomišlja izmakla prije njihova povratka, sakrili se u šumu

pod strug [kamene litice] žene su prtile i nosile bešike [kolijevke] s djecom kao i žena Ivana Pažina iz Klinje. Te jadi i muke mi je i ona sama lično ispričala.

One koje su strpali u Savića kućetinu (bilo ih je preko četrdeset) tu su preživjeli, ali odmah u svanuće su ih istjerali i u jezero pobacali i bombe na njih bacili. Tu je bilo više žena koje su nosile malu djecu u kolijevkama i tu tako su na svirep način umoreni. Pričali su i to da su neke majke svoju djecu sa plićaka bacale u dublju vodu, misleći da prije obrše i manje pate. Ipak su nekom sudbinom nekolicina njih isplivali na drugu stranu i po velikom snijegu i mećavi stigli u Ulog k Talijanima. Dvoje djece Đure Konjevođa okrenulo je južnom stranom Neretve i izbili su na Porije. Tu ih je neka žena, dobra komšinica, poznala i ukazala pomoć i predala u Ulog đe su imali nekog od rodbine.

IV.

Neki su se ljudi od ovih Borčana povukli u gor. Borač na Šipovice gdje su bili nekoliko dana, ali nijesu mogli dalje jer ih grizla savjest što je s njihovom čeljadi. Probali su se probiti za Nevesinje, ali se nije moglo zbog velikog snijega preko Morina pa su se vratili opet natrag. Potom su se odlučili ići preko Zelengore i Kladova polja niz Župu za Konjic. Njih 37-ero su pošli, mučili se cijeli dan ne znajući orijentacije. Pošto ih je uhvatila noć, obundaju se i tako stupčeći prenoće i osvanu na Drhtaru. Otolen se upute i u Jeremića klanicu na Tojanom, raščiste snijeg, nalože vatru da se suše i ogriju. Poslije podne bahnu jedan dečko u Klanicu. Svi se uplaše i skoče. Što je, ko je, kad dečko Perhanov iz Tomišlja. 'Bježi', kaže, 'evo ide vojska, ide redom pale i ubijaju'. Otolen se skočimo svi i odbijemo uz planinu prema Bućevićima. Fata noć, mučimo se i tražimo koju humsku kolibu, sve su pod snijegom. Neke nađemo, svaka puna snijega. Nema spasa, idemo na mali Babin dol da tražimo Pažinovu

kolibu i ona u snijegu, nema znaka od nje. Gazda kolibe, Ivan, po nekom rastojanju od neke bukve do kolibe, reče: 'Tu kopaj i traži.'

V.

Tako im uspije naći kapić i odgrnu snijeg rukama. Otvaraju nekolike daske i vide da u kolibi nema puno snijega. I tako malo dalje nađu slame i sjena donesu da nalože vatru. Nalože i koji su se trefili unutra, zamalo ih dim ne poduši. Potom su se okanili vatre i tako spuštali se svi u kolibu i tako prenočili. Sjutri dan se uputili prema Kalinovniku preko Kladova polja s namjerom ne bi li stigli u Ujehovinu kod Kalinovnika jer su tu neki muslimani imali svoje sestre udate i prijatelje.

Probili se do Lalovića kuća. Kad ih opaze iz te kuće, istrče tri čovjeka s puškama i redenicima preko ramena i zaustave nas i pitaju sve po redu. 'Ko smo, šta smo i kud idemo. Mi odgovaramo i kažemo kud se sklanjamo. Oni nas odgovaraju i ne dozvoljavaju da idemo kud smo pošli, nego da se predamo i idemo s njima na njihovu komandu. Nastala je prepirka i oštre riječi. To im rekosmo da to nećemo pa i ako ćemo se biti pa makar ko osta da osta, u čas doleće iz kuće stari Lalović i pogrdi ih i reče im: 'Pustite ljude na miru, neka idu za svojim poslom.' Tako oni ustuknu, a mi pođemo prema cesti u Ujehovinu.

Čim smo se uputili, ona trojica otrčaše se preko dola u jedan brijeg odakle smo im bili na nišanu. Čim smo prešli preko ceste i uputili prema Ujehovini, oni zapucaše na nas. Tražimo zaklon, ali ga nema. Pođu prema nami, probamo i mi pucati 'ko je imo pušku, ali puste zamrzile. Neki su pišali u cijevi i tako probali. Otolen se razbježimo kud 'ko bez mogućnosti da se itko ikoga drži nego puži kud bilo. U tom jadu zapucaše i iz Ujehovine jer nijesu znali tko smo i što smo.

VI.

Tim slučajem tu poginu na mjestu Miško Vuletić, Pažin Blaško Ivanov i onaj dečko iz Tomišlja što k nami dotrča u Tojanom u Jaremića klanicu. Braća Stojan i

Crkva sv. Ane u Ulogu

Marijan Konjevod pričali su da je Stojan imao oko sebe ćemer [pojas za nošenje zlata, nap. prepisivača] kao neki pas u kojem je nosio zlatnike. Išao u Ameriku, a inače je bio dobar špajmastor [znao uštedjeti novac]. Tu je poginuo i Fehrat Pehilj s dva sina. Bilo je s njima i pet djevojaka, dvije su Čole Vuletića preživjele i ušle u Kalinovnik, a jedna mu je kćer Stoja zarobljena s još dvije cure - Rosom Konjevod Stojanovom i Cvijom Šutalo, Nikole zv. Bojića. Te tri su tada zarobljene i otjerane na Jelešca. One su tamo zimovale kod nekih dobrih ljudi i plele im čarape valjda za vojsku. Nakon nekoliko mjeseci najvišom brigom Čole Vuletića koji bješe trgovac marvom i kao poznat uspjeli su da ove cure budu puštene i predane preko Kalinovnika u Sarajevo odakle su upućene svojim preživjelim negdje u Slavoniju. Falile su se da su ih gledali lijepo i pošteno kao svoje kćeri.

Koji su tada preživjeli tu noć, rano su se okupljali na prvu talijansku stražu. Srećom su se trefili i neki domobrani te su uspjeli da ih straža propusti u varoš. Te zime 1942. puštene su iz logora: Ivan Pažin, Nikola Konjevod Đurin, Nikola Vuletić i Barn [?] Cernica iz Tomišlja, preko Borča prešli u Nevesinje. Tu je bilo puno izbjeglica u karanteni u osnovnoj školi gdje su mnogi zaglavili od tifusa i ostalih muka i nečistoće. Ostali su iz Kalinovnika s vojkom prešli u Sarajevo.

Ove događaje ispričali Ivan Pažin i Stjepan Bogdanović, koji su to sve prepa-

tili i preživjeli, a zapisao Jozo Papac koji je i sam bio dosta upoznat sa svime i svašta doživio. U Novom Slankamenu oko 1970. godine. Pišući u školskoj teki koju sam bio zagubio u gužvi na tavanu [potkrovlje, nap. prepisivača] sada kad je pronađoh nešto me potače da vam ovo pošaljem... [dvije riječi nečitke, nap. prep.] nek se nađe. Izvinite mi što sam iskrivio rukopis jer ovo prepisujem u devedesetoj godini skoro nepokretan, slabo čujem, a i s vidom slabo s jednim okom desnim operisano, a i ruke jadne stežem.

Napad na stolačke Burmaze

Koncem travnja 1942. napadnuta su sva sela Općine Burmazi tj. cijelo područje južno preko Bregave. Kad je napuštalo svoja ognjišta, sve živo i mrtvo, svirući i pateći oko rijeke Neretve čekajući kad će doći na red u transport prebaciti se u Slavoniju i druga mjesta.

.....

Najžalosnije me potiče na ovo sjećanje i sam znam i pamtim kad je bilo o Borču preko 80 domova s obitelji katoličkih, a danas eto ni jedne jedine, a tako je i u donjem Nevesinju.

Čitajući početak povlačenja od rijeke Bojane i Drine, hoće li se i kad zaustaviti.

Mnogo Vas poštivah uz puno iskrenih pozdrava Papac Jozo u Novom Slankamenu pred Gospojinu 1987. g.

IVAN ŠIMIĆ: MATIJINO STOLJEĆE RATA

KNJIGA KOJA SE KUPUJE I ČITA, LIJEPA KNJIGA, POVIJESNA ČITANKA

Knjiga

Zadivio me roman Ivana Šimića *Matijino stoljeće rata* i zato ga s lakoćom – uz malu zadržku o kojoj će biti riječi na kraju – odmah nazivam zadivljujućom knjigom. Svjetlo dana ugledao je u Zagrebu, krajem 2023., izdala ga je nakladna kuća „Despot infinitus“.

Ali, što li je u književnosti zadivljujuće? Ovdje bismo možda mogli reći ovako: autor je želio osvjetliti život, a činio je to pokazujući autentične nijanse. I nastojao je doticati izvrsnost, a i uspijevao je, i to zato što ga je služila nadarenost. I još: interpretirajući, oslanjao se na intelektualnu suverenost, i (kršćansku) etiku – nema lijepe književnosti vladaju li u njoj besmislice i prevare.

Šimići i Alpeze

O čemu li je roman? O ljudima iz obitelji Šimić iz sela Dragičine, kraj Gruda, te iz obitelji Alpeza s obližnjeg Ledinca, i to u vremenskom razdoblju od oko sto godina, od oko 1890. do 1992. godine. Povezuje ih lik Matije Alpeze rođene Šimić, čije ime je u naslovu, a koja je stvarna osoba. Autor je naime već ranije objasnio, u svojoj zbirci kolumni *Hercegovac s razlogom* (Despot Infinitus, Zagreb, 2013.) ali i u nastupima nakon izlaska ove knjige, da je Matija bila sestra njegova djeda Ivana, da ju je poznavao i oslovljavao ju tetkom, kako su ju zvali njegovi roditelji. Sam autorov djed Ivan također se pojavljuje na mnogim stranicama romana. Roman je dakle obiteljski, biografski.

A riječ je o tri obiteljska naraštaja, i po tome *Matijino stoljeće rata* možemo opisati kronikalnim obiteljskim romanom.

Prateći povijesne epohe, moguće ga je podijeliti u tri dijela.

Prvi dio započinje u vrijeme djetinjstva Mate Šimića, Matijina oca, a autorova pradjeda. Mate Šimić bio je rođen oko

Piše:

Maja RUNJE

1890., u Dragičini, koja je u to vrijeme pripadala župi Ružiči. Bio je sin Andrije Šimića i majke Kate rođene Bilić, Biluše. Šimići su imali kuću pokrivenu slamom od šilja, krov im je za jačeg nevremena

na prokišnjavao. Roditelji su spavali na podu na slamnatim ležajevima koje bi podnoć prostirali uz ognjište, sedmero djece spavalo je u pokrajnoj izbi. Imali su i posjed u Borajni, do kamo je trebalo dva sata hoda, i u planinskom Vučipolju, iznad Posušja, udaljenom pet sati hoda.

Matinu mladost obilježila je oskudica svake vrste. Sušna ljeta uništavala su ljetinu koje bi i u dobrim godinama bilo malo, na duhanskoj vagi ljude su ubijali, a „niti te ko zove kopat, nit ogrcat“. I Mati se jedinim izlazom učinila Amerika. Krenuo je u kasnu jesen 1908., skupa s četrnaestoricom drugih momaka iz Dragičine, desetericom iz Mamića, i s četvoricom iz Borajne, Ružiča i Gruda, pješice prema Splitu, i dalje, prema Trstu. Mjesec dana kasnije, nekoliko dana nakon što je „Ul-

tonia“ uplovila u New York, Matu su, tko zna zašto, s Ellis Islanda vratili natrag.

Oženio se u veljači 1910., izabrao je Katu Marić iz Podina, susreli su se godinu dana ranije, nakon nedjeljne mise koja se u to vrijeme održavala na otvorenome, jer crkve u Grudama još nije bilo. Uoči Božića rodio im se sin Ivan, a 1912. kći Matija. Treće njihovo dijete, sin Abram, rodio se 1914., kad je Mate već bio u ratnim postrojbama cara i kralja Franje Josipa, na bojišnicama u Galiciji. Rusi su ga zarobili 2. rujna 1915., u blizini danas poljskoga Chelma, i odvucli su ga daleko na sjever, a godinu dana kasnije u Laishevu u Tatarstanu ubila ga je razjarena boljševička rulja.

U drugome dijelu pripovijedanje ulazi u razdoblje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, i prati odrastanje Matine i Katine djece, posebno kćeri Matije. Matija se u svojoj dvadesetoj godini, 1932., udala za Grgu Alpezu, s Ledinca, sreća ga je jedne nedjelje kad je s prijateljicama krenula na nedjeljnu misu na Ledinac, kamo su momci i cure iz Dragičine ponekad zvali ići. Grgi i Matiji, koju su na Ledinu zvali Šimuša prema prezimenu s kojim je bila došla, rodilo se u sljedećih deset godina četvero djece: Ljubica, Venco, Ante i Frane.

Grgo i Matija živjeli su ipak lakše. Grgo je, noseći duhan, izabirao dobre puteve u Bosnu, a ponešto je zarađivao i kod starijeg brata Jure koji je imao trgovinu podno Širokoga Brijega, na pola puta između Klanca i mosta na Lištici. U kolovozu 1939. dočekali su Banovinu Hrvatsku. A u travnju 1941. i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Ali već od proljeća 1943. neprijatelji su se počeli primicala, a od listopada 1944. dobrih vijesti više nije bilo. U veljači 1945. partizani Mitar, Lunjo i četvorica drugih lupali su na kućnim vratima obitelji Alpeza. Pokupili su Grgu, a onda i Grgu Tošića te Jagu Zadru iz Višnjice, i povelili su ih prema Visokoj Glavici i Ljubotićima,

Majka i djevojčica, okolica Širokog Brijega, oko 1939.

i dalje prema Crnim Lokvama, pa stazom kroz kamenje i šumu. Niti jedan od trojice se nije vratio kući.

Treći dio romana odvija se u komunističkoj Jugoslaviji, i to u Sarajevu, na Gornjim Kovačićima, kamo su šezdesetih godina bili prispjeli Matijini sinovi Ante i Frane. Radili su u velikim poduzećima, Frane u „Bitumenki“. Živjelo se skromno, no vremenom su uspjeli sagraditi kuće. Pazili su na odnose sa susjedima, i to tako što se vagala svaka riječ. Jedino, nedjeljom su išli na misu u obližnju samostansku crkvicu Služavki malog Isusa. Kad je 1992. Sarajevo zahvatio rat, Ante se sa svojima uspio izvući prema Hercegovini, a Frane je ostao zato što se nadao sačuvati ono što su mukom bili stekli. Srbi su njega i sina Grgicu, i skupinu zaostalih Hrvata, više mjeseci tjerali na prisilan rad. Ali onda su im jednoga dana, neki Dragan i Đole, svima naredili da se postroje uza ruševan zid, i u njih su sasuli kišu metaka.

Kronikalni obiteljski roman

U suvremenoj hrvatskoj književnosti ima niz kronikalnih obiteljskih romana. Stručnjaci će vjerojatno prvo istaknuti Miroslava Krležu i njegovu povijest obitelji Glembay, u dramama *Gospoda Glembajevi*, *U agoniji* i *u Ledi*. Drame su za čitanje za one koji žele zaći u carstvo

cinizma, i saznati o preljubima, podmetanjima, spletkarenju i laganju, ukratko, o tome kako život nema smisla.

Dalje obično bude spomenut i Nedjeljko Fabrio, i njegova Jadranska trilogija, o hrvatskoj obitelji Despot te talijanskoj obitelji kojoj ne doznajemo ime, i to u romanima *Vježbanje života*, *Berenikina kosa* i *Triameron*. Romani govore o više obiteljskih generacija u Splitu i u Rijeci, posebno o progonu talijanske obitelji, na području Rijeke, u vrijeme postojanja jugoslavenske komunističke vlasti.

Hrvatska književnost ima međutim pravih, velikih obiteljskih kronika. Jedna od njih je trilogija Ivana Aralice, a koju je netko nazvao Morlačkom trilogijom, o obitelji Grabovac, u romanima *Put bez sna*, *Duše robova* i *Graditelj svratišta*. U njima pratimo život mladoga Šimuna Grabovca, tada još u Rami u Osmanskom carstvu, uoči velike selidbe prema Mletačkome području, pa zatim život kovača Matije Grabovca u razdoblju kada je obitelj, oko 1714., već bila u Sinjskome polju, te život fra Jakova Grabovca, dok je pod Napoleonom, oko 1810., gradió svratište na biokovskome prijevoju Turiji, i volio svoju sestru Cvitu.

Najljepši i najčudesniji hrvatski kronikalni obiteljski romani su četiri romana Mile Budaka: *Kresina*, *Gospodin Tome*, *Hajduk* i *Bazalo*. Niz je sâm Budak na-

zvaó *Kresojića soj*. U njemu susrećemo članove obitelji Vrkljan, Budakove djedove i bake po majci, u Svetome Roku, u Lici, u razdoblju habsburške Vojne krajine te u početcima jugoslavenske vlasti, i to od oko 1810. do oko 1925. godine. Budak je niz namjeravao zaokružiti romanima *Mala žena Kika* i *Mali će u pisare*, no u tome su ga spriječili jugoslavenski komunisti, ubili su ga u lipnju 1945. godine.

Roman *Matijino stoljeće rata* stiže sada na popis vrijednih obiteljskih kronikalnih književnih djela, a posebno i stoga što je vrlo gusto napisan pa je o životima triju naraštaja sve stalo u jedan svezak, a da svaku od

tri epohe ipak vidimo u pojedinostima. Autor je o povijesnim okolnostima, sâm je objasnio, godinama istraživao u hrvatskim i u stranim arhivima i knjižnicama.

Stvarne povijesne osobe, i stvaran autorov glas

Povijesnu strukturu romana dodatno utvrđuju stvarne povijesne osobe, koje se kroz štivo stalno ponovno pojavljuju. Autor je pred nas doveo zaista brojne, one o kojima smo već znali kao i one o kojima smo znali manje.

Eto, Hinko Sirovatka, saznajemo da je napisao knjižicu *Kako je u Americi i kome se isplati onamo putovati*, a koja je nekim čudnim putovima bila dospjela i do mladića u Dragičini. Sirovatka je, saznajemo, bio zabrinut zbog iseljavanja koje je bilo zahvatilo „sve krajeve naše domovine, Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Istru i Herceg-Bosnu“.

Ima i o Paškalu Vujčiću, bosanskom apostolskom vikaru rodom iz Glavine Donje, koji da je prije visoke službe u Bosni bio misionarski biskup u Misiru, gdje je osobno blagoslovio početak gradnje Sueskog kanala, 1859. godine.

Više puta susrećemo fra Gabru Grubišića, dugogodišnjega grudskog župnika, koji da je 1918. uspostavio čudno dobre odnose s vlastima nove države,

„kojoj je, na snebivanje mnogih, privrženost iskazivao nošenjem napadno velikog križa svetoga Save oko vrata“. Ostalo je otvoreno, je li mislio da će na taj način bolje zaštititi ljude, ili je bio čudak, pa i ulizica, ili sve troje skupa. Svakako, izgradio je velebnu crkvu u Grudama, a do kraja tridesetih političke privrženosti je ipak i promijenio.

Dalje izranjaju zaista i brojni drugi. Primjerice, autor spominje Antu Šimića, „slabunjavog Drinovčanina“, sanjara i pjesnika, koji da se volio poigravati imenima pa je svoje krsno malo preuredio, a jedno si je i dodao. Spominje i Paškala Buconjića, mostarsko-duvanjskog biskupa, koji je u Vitini znao krizmati i po četiri stotine djece. Pa i fra Didaka Buntića, kako je neumorno pomagao gladnim ljudima, osobito djeci. Zatim i Stjepana Radića, kako je tri mjeseca prije atentata, 1928., bio u Imotskom, pa i u Bobanovoj Dragi, gdje ga je slušao i Grgo Alpeza. Dalje i dr. fra Dominika Mandića, kako je krajem tridesetih vodio Udruženja sadilaca duhana! Pa dr. fra Radoslava Glavaša, kako je 1942. dao sve od sebe da na sjeveru, u Bjelovaru, nađe kukuruza i pšenice, za Rasno. A piše i o Rafaelu Bobanu iz Sovića i o Frani Primorcu iz Uzarića, ustaškim časnicima, kako su bili sposobni zapovjednici.

Ali strukturu romana dodatno učvršćuje i stvaran glas samoga autora! Autor se naime u pravilnim razmacima javlja iz sadašnjosti, i pojačava ritmičnost radnji, a jača i doživljaj da je ono što je bilo dio onoga što je sada, dio nas samih.

Tako autor kaže: „Širokim pukotinama ispresijecana hercegovačka crvenica mjesecima je vapila za kišom, neumoljivo je sunce iz svega posađenog ili zasijanog u njoj izvuklo zadnje kapi života, nije se znalo što je više stradalo, duhan, kukuruz, sirak ili proso. Da, dobro ste pročitali, čak i inače veoma otporno proso.“

Fra Radoslav Glavaš (vesla) i prijatelji, Mostarsko blato, oko 1939.

Ili kaže: „O zbivanjima i događajima u prve tri ratne godine izvijestit ćemo kratko, o nekima upravo telegrafski. Bit će zacijelo onih koji će zbog površnosti negodovati, ali, dopustit ćete, kamo bi nas odvelo ako bismo po svaku cijenu nastojali ugoditi baš svačijem ukusu!“

Dok piše o Andrijici Šimiću – u prilici kad su u romanu o događajima iz Andrijčina života razgovarali momci koji su se bili uputili u Ameriku, s drugim putnicima u gostionici u Zagvozdu, u koju su bili svratili kako bi barem malo isprali prašinu iz grla – autor kaže da će se u svome sljedećem romanu baviti upravo ovim osebujnim junakom „požanjemo li ovim nadobudnim prvijencem uspjeh kakvu se neskromno nadamo“.

Deseti travnja

Ivan Šimić napisao je politički korektnu knjigu, vodilo ga je ono što riječ „korektan“ zaista znači: razuman, realan, iskren, ispravan, objektivan, pošten. U tome je dosljedan, pa se može učiniti da on i ne zna o novom značenju „političke korektnosti“, pa ni o propisanome za interpretaciju novije nacionalne povijesti. Zato brojni čitatelji ovaj roman vide kao povijesnu čitanku u čiji se sadržaj može povjerovati, pa je i to vjerojatno razlog da se knjiga, već i do sada, u kratkom

razdoblju otkako se pojavila, vrlo dobro prodavala i čitala.

Šimić nije rekao da su svi ljudi bili istog političkog mišljenja, pokazao je razlike. Primjerice, kad čitamo o raspoloženju i stavovima krajem tridesetih godina, saznajemo da su hrabriji mislili da „je došao čas da se razmrse računi sa Srbima“, a drugi pak da ne bi trebalo nagliti, eto, kao fra Dominik Mandić, koji je tumačio da „ne treba ni s crvenima ni sa crnima“ [...] Banovina Hrvatska za početak, pa će se onda vidjeti što i kako dalje.“ Ali svi ljudi su htjeli Hrvatsku! I tko se 1939. veselio Banovini, „1941. je imao još više razloga poskakivati od sreće, nije mala stvar dočepati se vlastite države“.

Kod autora Šimića Široki Brijeg se krajem 1944. i početkom 1945. branio, „ustaše i Nijemci bili su odlučni izdržati do daljnega“. Ledeničani su imalu ustašku postrojbu koja je branila selo, a drugi su se povukli prema Širokome Brijegu i priključili se glavnoj crti obrane. Uopće, „svi momci pristigli za vojsku nalazili su se već i otprije u ustašama ili domobranima“. Istina, bilo je nešto izdajica, „uvijek se nađe koji izrod“, ali bili su malobrojni.

A pogledajmo i kako je Šimić opisao Deseti travnja! Napisao je da se tri dana nakon Cvjetnice među ljudima bio proširio glas da će nezavisna država biti proglašena u prijepodnevnim satima

Fra Vojislav Mikulić i njegovi učenici, ispred franjevačkog samostana na Širokom Brijegu, oko 1939.

sljedećega dana. Grgo Alpeza nipošto nije htio propustiti tu radosnu objavu, rano ujutro pokupio je u Dragičini ženinina brata Ivana, i skupa su se zaputili u Grude, znali su da trgovci Andrijanići imaju radioaparatus. Kad su pristigli, pred trgovinom su zatekli veliku skupinu ljudi, mnogi su bili došli i prije njih, i Andrijanići su već bili iznijeli radio u prednju prostoriju, da se čuje. No nije se dogodilo kako je bilo najavljeno, tijekom prijepodneva nije bilo vijesti, i ljudi su čekali i čekali. Već se i „ranoproljetno sunce bilo počelo strmo obarati prema Maliču kada se [konačno] iz pregrijanog prijemnika začuo smrtno ozbiljan glas da će zamjenik Poglavnika i zapovjednik cjelokupne oružane snage slobodne hrvatske države gospodin Slavko Kvaternik uputiti proglas hrvatskome narodu...“

I što je autor Šimić napisao o reakciji ljudi!? Napisao je: „Kape su poletjele u zrak! Slavlje je moglo početi!“

Lijepo je opisao! A nije lako opisati trenutak o kojemu je bila riječ, pa ni književniku! Deseti travnja je, vjerujem, dan koji je u svoje vrijeme pobudio najsnažnije emocije. I Oluja je, 1995., izazvala osjećaje prave sreće, ali Deseti travnja, 1941., sigurno i snažnije!

U hrvatskoj književnosti ima niz opisa o tome kako su ljudi doživjeli Deseti travnja. Evo dvaju također lijepih.

Dušan Žanko, Sinjanin, sjećanju je dao naslov *Ilica 8*, nažalost ne znamo gdje je sjećanje prvi put objavio. A pisao je ovako:

„I dogodilo se djelo Uskrsnuća: Svemirom su proletjele riječi: ‘Ovime proglašavam Hrvatsku Državu...’ [...] Tišina je pukla na dvoje kao zastor u židovskom hramu. Ja sam bez šešira izletio na ulicu, a sve je u meni i na meni bilo preobraženo slobodom. Ja sam u onom času bio utjelovljena sloboda. Trčao sam, plakao, vikao, kovitlao se s ljudima u divlja klupka zanosa i opojnosti. Na Jelačićevom trgu, tom povijesnom središtu Hrvatske, s kojega su mnogi naši kriknuli za slobodom, ja sam stajao gologlav, vojnički ispaćen, opijen sudbinskim časom povijesti, koju sam nevidljivu doticao rukama i poput Tome sam vikao: ‘Vjerujem, vjerujem u slobodu Hrvatske’. Bog je među milijunima izabrao i mene, da je dočekam i doživim na Jelačićevom trgu na Veliki četvrtak po podne, godine 1941., dok su se u crkvama pjevale tužaljke Jeremije proroka. [...] U razigranom mnoštvu naiđoh na prijatelja M. V. Misaon i miran, kakav već jest, i on u suzama miluje slobodu, ali istodobno misli na prvi posao u oslobođenoj domovini. Ta misao

nas je nagonski dovela do Ilice 8, kao i mnoge druge. Tamo je naime bilo zadnju godinu dana žarište ustaške akcije...“

Fra Berard Ante Barčić, rodnom iz Kampora na otoku Rabu, svećenik Franjevačke provincije svetog Jeronima sa sjedištem u Zadru, u svojim *Ratnim sjećanjima jednog franjevca* opisao je da je početkom travnja nekoliko dana pomagao župniku na Korčuli, a da je o proglašenju Države saznao od redovničke braće, kada se vratio u samostan na Badiji. Napisao je: „Pošao sam u borovu šumu, kleknuo i poljubio zemlju zahvaljujući Bogu na velikom daru. Navirali su osjećaji koje nije moguće riječima izraziti...“

Ljudi u Šimićevoj knjizi

Kakvi su zapravo ljudi o kojima je knjiga. Kakav je Mate Šimić, a kakav je njegov zet Grgo Alpeza?

Mate je bio, možemo pročitati ili zaključiti, staložen i odlučan. Nije mu bilo lako prihvatiti okolnost da je obitelj uzalud podnijela ogroman trošak za njegovo putovanje u Ameriku, ali nije zbog toga pokleknuo, već je nakon povratka samo još jače prionuo poslu, „uporno i s inatom“. I imao je veliko srce, godinama je teško tugovao zbog nesretne rane smrti brata. I volio je svoju djecu. Sin Ivan cijeli će se život sjećati kako ga je otac, prije odlaska u rat, nježno ljuljuškao na stopalu.

I Grgo je bio ozbiljan čovjek. Pazio je i što radi i što govori. I dobro je gledao tko je kakav. Rado je odlazio trgovcu Petru Lozi u Imotski, jer je od njega mogao čuti o trgovini, o filokseri, o zemljopisu, a početkom tridesetih i o tome da je počela borba „za separatnu Hrvatsku“. Ali Petra je poštivao i zato što su Petar i njegova braća „udarala u jedan čava“, a ako je među njima i bilo nekih razmirica, krili su ih bolje nego zmija noge. I volio je svoju ženu Matiju. Njihov je rastanak,

kad je krajem snježnoga siječnja 1945. odlazio od kuće pokušavajući se spasiti, ispunjen najčišćom ljubavi. Ganuto je slušao kad mu je Matija, tom prilikom, kratko u zagrljaju, rekla da je trudna („nije u tebe samo ono četvero maksuma na dvoru, ima i ovden jedno“).

Ima i o drugim ljubavima. Kad se Ivan Šimić Zulum 1918. vraćao kući s ratišta, u skupini razvojačenih Bekijaša pješice od Mostara, na jednom se mjestu odvojio od drugih pa se sjurio s Višnjice nizbrdo, a „kad je ugledao pripitomljene vrtače u Viništima, u kojima je i on kao mladi momak proveo nekoliko zima krčeci kamen i šumu, učinilo mu se da će mu srce iskočiti...!“

Ali ima i o jako velikim koracima, kad vidimo ljude u hrabrim, krupnim zamazima. Jedan takav je korak Andrijetine Šimića, u razdoblju nakon što se sin Mate nije bio vratio iz rata. Nevjesti Kati Marićuši je naime predlagao neka ostane u kući, zbog svoje i Matine djece, pa i makar je ona u tom trenutku već bila trudna s drugim čovjekom. Govorio joj je: „Šta je, tu je, rodit se mora, gotovo je sad, ali neka tebe ovde, među tvojim tićim, ne ostavlja jji uciviljene, a tom će ditetu bit ko i ostalin, ja ti to evo prid Bogom kažen.“

Ili krupan korak Matina sina Ivana – autorova djeda – koji se oko 1940. dijelio sa stricem, i to *diobom mistom*, što je značilo da su komade dijeliti bez presjecanja, pa je jedan uvijek gubio nešto od pradjedovoga. Za Borajnu su vukli *bilišku*, a posrećilo se Ivanu. Ali Ivan je vidio kako se stric skamenio, i njemu se slomilo srce, suze su mu same potekle, pa je izgovorio: „Neka ti bude Borajna, striče!“

Na kraju, što uopće prigovaram ovom iznimnome romanu, o čemu sam naznačila na početku?

Mislim da je autor Šimić o ljudima rekao puno, no da nije rekao dovoljno, dapače, da je izostalo nešto bitno. Šimićevi ljudi žive naime naglašeno samo na zemlji, niti jedan ne zastaje, pa da bi se

Žene razvrstavaju listove duhana, Široki Brijeg, oko 1939.

pitao zašto je sve ovo ovako, i da bi tražio Boga... pa i ne našao ga...

A vjerskog života je u Šimićevu zavičaju bilo napretek, na način o kojemu su pojedini drugi hrvatski krajevi mogli samo sanjati. Redovnika-svećenika bilo je zaista naime puno. Pastorizirali su od jutra do mraka i po selima i po zaseocima, učili su ljude čitati i pisati, gradili su crkve, držali su škole. Jest, o dijelu plodova je u knjizi opisano, čitamo o večernjoj molitvi u kućama, o etičnosti, o solidarnosti među ljudima. Ali što je u dušama i mislima ljudi o krajnjim stvarima, o tome nema! Ima samo o Mati Šimiću, kako je u Galiciji, dok je ležao u prljavom, hladnom vagonu, čekajući kad će ih pozvati da uzmu puške i krenu u napad, u sebi pomislio o onome što se njemu do tada bilo dogodilo: „Je li puki slučaj? Sudbina? Neka nepoznata Božja namisao?“ A to je malo. Nije u skladu s onim kako ljudi u sebi proživljavaju, o svojoj sudbini i o čovjekovoj sudbini načelno, manje ili vrlo intenzivno, dok prolaze ovim svijetom.

Dopustit ću si na kraju ove duge i preduge raščlambe još jedan zaključak, „zemaljski“. Iz Šimićeva prikaza o tome što su ljudi između dvaju ratova, i kasnije, mislili o političkim prilikama više

je nego jasno da su zaključivali da nam treba nacionalna država. Da su imali pravo, vidi se i prema okolnostima pod kojima su život izgubili Mate Šimić, Grgo Alpeza te Frane i Grgica Alpeza – Matijini otac, muž, sin i unuk. Naime, gledamo li pomno, te se smrti (vrlo vjerojatno) ne bi bile dogodile da su Hrvati u vremenima o kojima je riječ imali svoju državu.

A sada državu imamo. Točnije, nemamo jednu, već dvije, to jest jednu cijelu i još trećinu druge. A jasno je: treba nam – država. Jedna država!

*

Napomena: Fotografije objavljujemo uz dopuštenje Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja blažene Djevice Marije sa sjedištem u Mostaru, u čijem su arhivu pohranjene. Autora fotografija fra Brunu Adamčika (Konjic, 1908. – svibanj 1945.) ubili su vojnici Jugoslavenske armije na Križnome putu, posljednji put je viđen 18. svibnja 1945. kod Celja u Sloveniji. Dr. fra Radoslava Glavaša (Drinovci, 1909. – Zagreb, lipanj 1945.) likvidirale su jugoslavenske vlasti u Zagrebu, prema „presudi“ Vojnog suda Komande grada Zagreba.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine ožujka 2024., svojim su priložima daljnje izlaženje ovog časopisa nesebično pomogli:

Ivo Tubanović	100 €
Općina Budinščina	67 €
Dar iz Kanade	500 CAD
Ljubomir Banovac	100 €
Ivo Delonga	300 €
UKUPNO:	567 € + 500 CAD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

U SPOMEN**ROBERT PERANIĆ**

26. svibnja 1942. – 31. siječnja 2024.

Osuđen presudom Vrhovnog suda Hrvatske KŽ-690/65-3 na kaznu strogog zatvora u trajanju od 5 godina i šest mjeseci. Kaznu izdržao u Staroj Gradiški.

Sudionik je u borbi za oživotvorenje Republike Hrvatske, bio zastupnik u Županijskom domu Sabora.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika

U IDUĆEM BROJU

U povodu 80. obljetnice "afere Lorković - Vokić" od idućeg broja počinjemo objavljivati prijevod nepoznate rasprave Mladena Lorkovića iz 1934. godine.

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. (br. 1-201), 4 CD-a	27 € (200 kn)	Tomislav DRŽIĆ, Hladne je v peklju , Zagreb, 2009.	4 € (30 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997.; 1998.-2002. (br. 1-129), 2 CD-a	8 € (60 kn)	Macelj 1945 - monografija	27 € (200 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. (br. 130-165), CD	3 € (30 kn)	Petar MAMIĆ – Fabijan DUMANČIĆ, Jugoslavenski komunistički zločin: Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946. , HDPZ, Zagreb, 2022.	20 € (150 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. (br. 166-201), CD	3 € (30 kn)	Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugome svjetskom ratu i poraću (Izdavanje HDPZ – Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo)	20 € (150 kn)
POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. (br. 202-255), CD	3 € (30 kn)	Drago SUDAR, Odrastanje u Titovim zatvorima , HDPZ, Zagreb, 2014.	10 € (80 kn)
Damir BOROVIČAK, Gvozdansko. Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora , Zagreb, 2012.	16 € (120 kn)	Bruno ZORIĆ, Svjetlo i sjene , (pjesme), HDPZ – Podružnica Zadar, Zadar 2000.	5 € (40 kn)
Ivo BJELOKOSIĆ, Svećenik matični broj St. Gradiška 2019 , HDPZ – Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2002.	10 € (80 kn)		
Mara ČOVIĆ, Sjećanje – Svjedočenje , Rijeka, 1996.	5 € (40 kn)		

IN DIESER AUSGABE

Die bevorstehenden Wahlen zum Sabor (Parlament) der Republik Kroatien sind das Thema des Editorials, sowohl des Präsidenten des Kroatischen Vereins politischer Gefangener, **Marko Grubišić**, als auch des Chefredakteurs **Tomislav Jonjić** und des Mitarbeiters **Zvonimir Jonjić**. Aus allen drei Texten spricht Unzufriedenheit mit der aktuellen politischen und wirtschaftlic-

*

Unmittelbar nach dem Tod des jugoslawischen kommunistischen Diktators **Josip Broz Tito** (1980) erstellte der US-amerikanische Geheimdienst CIA eine Analyse der kroatischen politischen Emigration. Dieses Dokument (mit einer gewissen Redaktion) ist seit längerer Zeit verfügbar

Jozo Papac im Sommer 1987 an den Priester und Historiker **Don Ivica Puljić** gerichtet hat. Beide sind mehr als nur illustrativ für die Lage der Kroaten in diesem Teil von Ost-Herzegowina. Jozo Papac beschreibt den großserbisch-kommunistischen Aufstand gegen den unabhängigen Staat Kroatien im Sommer und Herbst 1941, und Cvija Grčević zeigt am Beispiel des Leidens ihrer eigenen Fami-

Cavtat

hen Lage in Kroatien und die Hoffnung, dass die linksgerichteten Kräfte, zu deren Seite sich auch der Präsident der Republik offen gestellt hat (der sonst aus einer kommunistischen Familie stammt und selbst in den Reihen der Sozialdemokratischen Partei aufgewachsen ist), eine Niederlage erleiden werden. Auf diese Texte stützt sich die Analyse der schweren demografischen Situation von **Alfred Obranić**. Kroatien, so schlussfolgert er, befindet sich schon lange in einem Bereich, in dem ihm ein endgültiger demografischer Zusammenbruch droht, mit unabsehbaren Folgen für das Überleben des kroatischen Volkes und der kroatischen Kultur sowie einer schwerwiegenden Beeinträchtigung der Stabilität und Sicherheit in diesem Teil Europas.

und wird in dieser Ausgabe von **Darko Utovac** präsentiert. Der Autor kommt zu dem Schluss, dass die Oberflächlichkeit, mit der das Dokument erstellt wurde, sowie die Unkenntnis seiner Bearbeiter sogar grundlegende Informationen über die Entstehung, Struktur und Aktivität der kroatischen politischen Emigration vermissen lassen. Es bleibt die offene Frage, wie sehr die Desinformationen des kommunistischen Jugoslawiens dazu beigetragen haben und wie sehr die Unfähigkeit der amerikanischen Geheimdienste.

*

Zwei Beiträge in dieser Ausgabe unserer Zeitschrift stammen von **Stanislav Vukorep**. Einer ist die Erinnerung von **Cvija Grčević**, einer Kroatin aus Ost-Herzegowina, und der andere ist ein Brief, den

lie, dass die Kroaten in Ost-Herzegowina Opfer eines geradezu genozidalen Feldzugs waren, dessen Ziel ihre Auslöschung war, unabhängig von ihren politischen oder parteilichen Überzeugungen und Zugehörigkeiten.

*

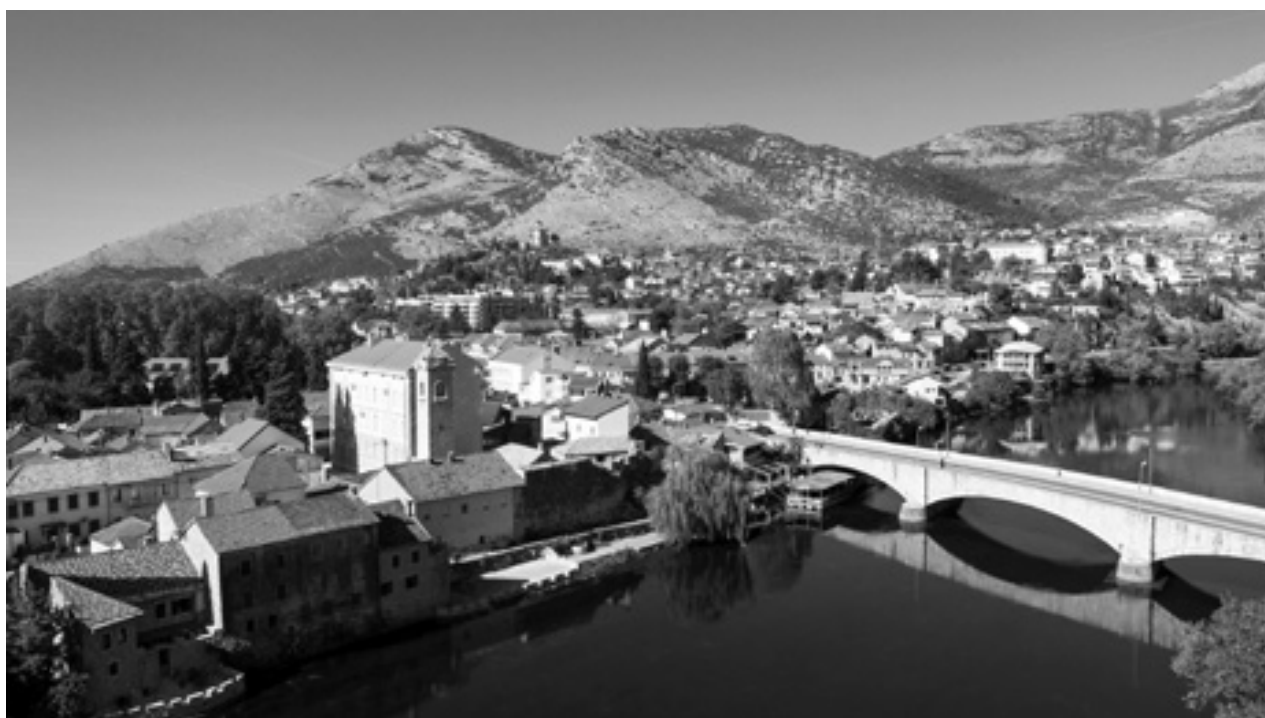
Ein ähnliches Fazit liefert auch der zweite Beitrag von **Darko Utovac**: eine Darstellung der Verfolgung der Kroaten im Neretva-Tal am Beispiel des Leidens von **Pero Cvjetović**. Besonders erschütternd ist die Beschreibung des kroatischen Leidens in der Zeit vor dem Zweiten Weltkrieg, in Form von Gendarmerie, die auf den Bauch gefesselter Opfer springt oder sie mit „serbischem Tee“ betrinkt, das heißt – mit Gendarmerie-Urin.

IN THIS ISSUE

The upcoming elections for the Croatian Parliament are the theme of editorials by both the president of the Croatian Society of Political Prisoners, **Marko Grubišić**, and the editor-in-chief **Tomislav Jonjić**, as well as contributor **Zvonimir Jonjić**. All three texts express dissatisfaction with the current political and economic situation in Croatia and hope that left-leaning forces, openly supported by the President of the Republic (who himself comes from a communist

Immediately following the death of Yugoslav communist dictator **Josip Broz Tito** (in 1980), the American intelligence agency CIA prepared an analysis of the Croatian political emigration. This document (with certain redactions), has been available for some time, and **Darko Utovac** presents it in this issue. The author concludes that the document's composition reflects a stunning superficiality and the ignorance of its compilers even regarding basic information about the origin, structure, and activities of the Croatian political emigrati-

Ivica Puljić in the summer of 1987. Both are more than illustrative of the position of Croats in that part of Eastern Herzegovina. **Jozo Papac** describes the Greater Serb-communist uprising against the Independent State of Croatia in the summer and fall of 1941, while **Cvija Grčević**, through the example of the suffering of her own family, demonstrates that Croats in Eastern Herzegovina were victims of a genocidal campaign aimed at their extermination, regardless of their political or party affiliations.

Trebinje (Eastern Hercegovina)

family background and has risen through the ranks of the Social Democratic Party), will suffer defeat. Analysis of the dire demographic situation by **Alfred Obranić** goes in hand with these texts. He concludes that Croatia has long entered a phase where it faces a final demographic collapse, with far-reaching consequences for the survival of the Croatian people and culture, as well as serious threats to stability and security in this part of Europe.

*

on. It remains an open question as to how much disinformation from communist Yugoslavia contributed to this, and how much was due to the incompetence of American intelligence agents.

*

Two contributions in this issue of our magazine are authored by **Stanislav Vučkorep**. One is a recollection by **Cvija Grčević**, a Croat from Eastern Herzegovina, while the other is a letter written by **Jozo Papac** to the priest and historian Don

*

A similar conclusion is implied in another contribution by **Darko Utovac**: a portrayal of the persecution of Croats in the Neretva Valley through the example of the suffering of **Pero Cvjetović**. Particularly shocking is the description of Croatian suffering in the period before the Second World War, in the form of gendarmerie jumping on the stomachs of tied victims or their forced drinking of „Serbian tea“, i.e., gendarmerie urine.

JELIĆ (Ivana) dr BRANKO

Pseudonim ili lažno ime:

Rođen: 28.2.1905. u D. Dolac — Split

Narodnost:

Lična isprava:

Upisnik: SDB SR Hrvatske — Centar SDB Zagreb, 31.3.1972.

Mere OUP: Hapšenje

Lični opis:

Visina:

razvijenost:

kosa:

nos:

oči:

usta:

Osobeni znaci:

Bivši ustaški funkcioner, u emigraciji između dva rata. Predsednik terorističke organizacije HNO. Stalno boravi u SRN — Z. Berlin.

MJESNI NARODNI ODBOR U LJUBUŠKOM
BROJ: 3.302/47.-

3.302/47

Ljubuški 17. IX. 1947.-g.

SRESKI SUD

BOSANSKI BROD

=====

U vezi va=šeg dopisa pso1. Broja: K-144/47.- od 10. IX. 1947.-god.
izvještavate se da je MUMINA-GIĆ MEHO sin SABITOV iz Ljubuškog ~~državnik~~
~~na~~ dobrog političkog i moralnog vladanja, samo je sklen kradji.

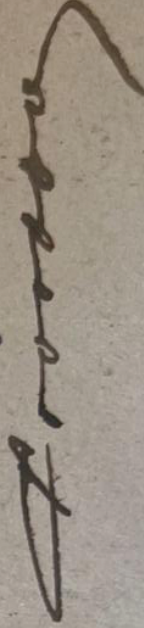
Imovnog je stanja sasvim siromašnog.

Smolbom na znanje i dalji postupak.-

Sekretar:

H. Meri ković

Predsjednik

S.F.S.N.

